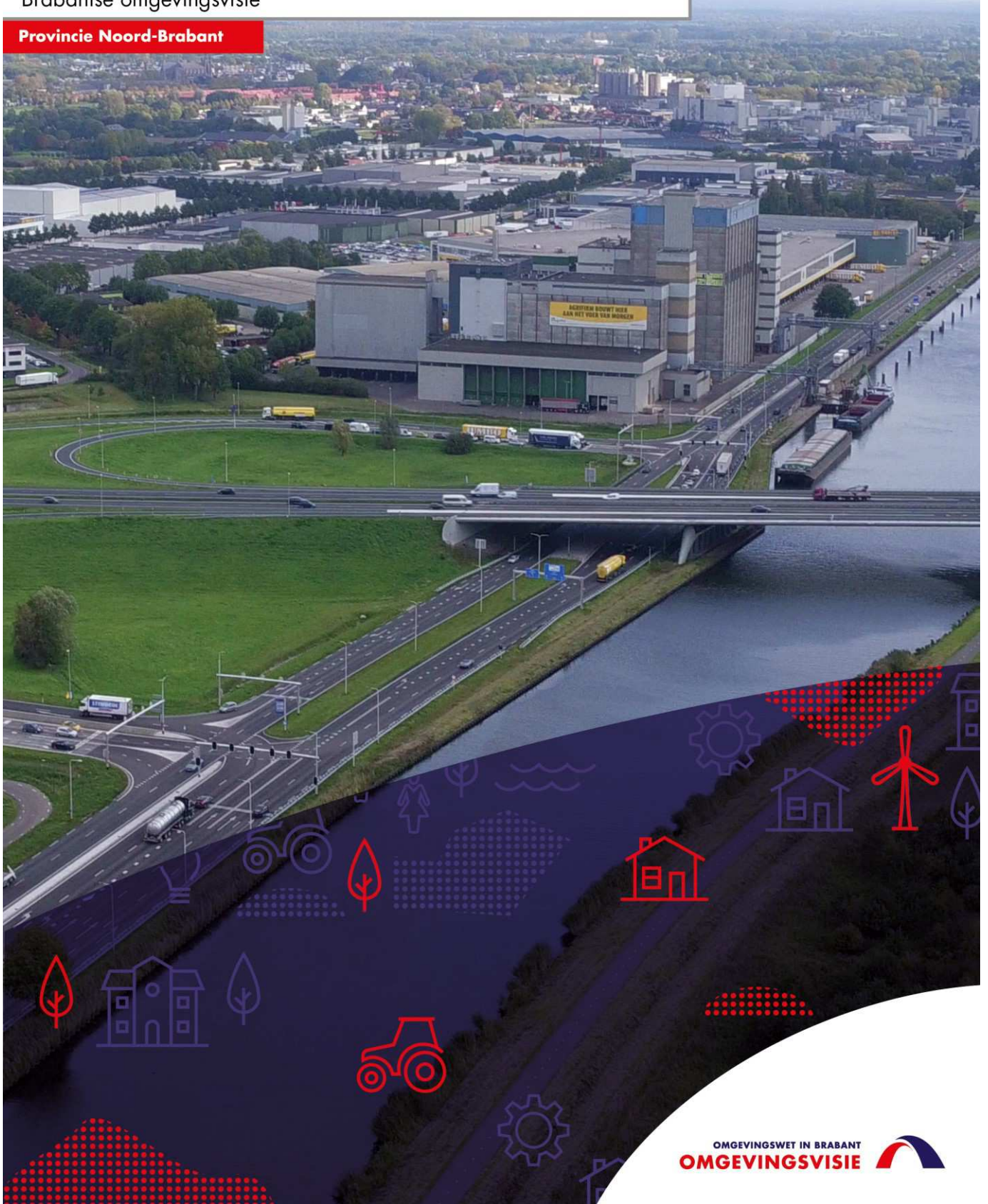

Nota van Inspraak en Wijzigingen

Brabantse omgevingsvisie

Provincie Noord-Brabant

OMGEVINGSWET IN BRABANT
OMGEVINGSVISIE

NOTA VAN INSPRAAK EN WIJZIGINGEN

Brabantse Omgevingsvisie

“De Kwaliteit van Brabant”

Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant,

23 oktober 2018

Inhoud

Inleiding	7
A Adviezen	8
1. Commissie voor de m.e.r.	8
2. BrabantAdvies	10
B Zienswijzen insprekers	15
Overzicht en nummering insprekers (op volgorde van binnenkomst).....	15
1.1 Complimenten/commitment voor het proces en inhoud.....	17
1.2 Doelen 2030 en 2050 zijn nog ver weg. Ga nu aan de slag	17
1.3 Visie blijft abstract en vrijblijvend	17
1.4 Noodzaak voor meer focus en urgentie.....	18
1.5 Mogelijk maken van vernieuwingen.	18
1.6 Werk aan bewustwording bij partijen.....	18
1.7 Inbreng bedrijven is onvoldoende.....	18
1.8 Snellere procedures	18
1.9 Meer samenvattend kaartmateriaal, aanpassing kaarten	19
1.10 "routeplanner voor omgevingsvisie"	19
1.11 Planontwikkeling.....	19
1.12 Overige zienswijzen.....	20
2. Foto van Brabant 2018 en Panorama 2050 (H 1, 2 en 3 Omgevingsvisie).....	21
2.1 Foto van Brabant	21
2.2 Panorama 2050	21
3. Brabant vernieuwt samen (sturing en samenwerking) H 4 Omgevingsvisie	24
3.1 Provinciale rollen	24
3.2 Rol, betrokkenheid en bevoegdheden overige partijen	25
3.3 Cultuurverandering	25
3.4 Gemeente als eerstverantwoordelijke overheid.....	26
3.5 Ruimte voor lokale afweging; loslaten door provincie.....	26
3.6 Inzet van instrumenten, ruimte voor innovatie en experimenten, flexibiliteit	26
3.7 Relatie met bestuurlijke kaders en processen	27
3.8 Doorwerking van de visie	28
3.9 Samenwerking/partnerschap	28
3.10 Diep breed rond.....	29
3.11 Afstemming buiten Brabant.....	29
3.12 Vervolg: Omgevingsprogramma's en verordening	30

4. Kernwaarden (Hoofdstuk 5 Omgevingsvisie)	31
4.1 Kernwaarden algemeen	31
4.2 Kernwaarde “we gaan voor meerwaarde-creatie”	31
4.3 Kernwaarde “we gaan voor technische en sociale innovatie”	32
4.4 Kernwaarde “We gaan voor steeds beter”	32
5. Hoofdoopgaven Algemeen (Hoofdstuk 6.1)	34
5.1 Transitie landbouw en landelijk gebied als aparte opgave.....	34
5.2 Beschermen en benutten	34
5.3 Gevolgen opgaven visie	35
5.4 Tegenstrijdige opgaven	35
6. Basisopgave (Hoofdstuk 6.2)	36
6.1 Ambitie 2030 en 2050.....	36
6.2 Meetbare einddoelen in 2050	37
6.3 Gezondheid en veiligheid.....	37
6.4 Veiligheid	38
6.5 Biodiversiteit en agrarisch natuur- en landschapsbeheer.....	38
6.6 Verplaatsen winningen	39
6.7 Basis op orde: PAS	39
6.8 Leegstand in het landelijk gebied	39
6.9 Ondernijingsproblematiek	40
6.10 Basis op orde door behoud open ruimte.....	40
6.11 Behoud ruimtelijke kwaliteit	41
6.12 Bescherming Natuurnetwerk.....	41
6.13 Landschap als drager; aanvalsplan landschap	42
6.14 Lucht, water, bodem, biodiversiteit	42
6.15 Aanpak aan de bron bij veehouderij.....	43
6.16 Natuurinclusieve landbouw	43
6.17 Landbouw heeft meerdere functies	44
6.18 Water als leidend principe.....	44
7. Energietransitie (Hoofdstuk 6.3)	45
7.1 Ambitie en urgentie	45
7.2 Ruimteclaim	46
7.3 Omgevingskwaliteit	46
7.4 Landschappelijke aantasting.....	47
7.5 Zonneparken in waardevolle landschappen en het natuurnetwerk	47
7.6 Energiebesparing.....	48

7.7 Samenhang tussen de opgaven	48
7.8 Waterschap als energieproducent	48
7.9 Windenergie	49
7.10 Zonneladder	49
7.11 CO2 afvang	50
7.12 Broeikasgas uit de landbouw	50
7.13 Geothermie/bodemenergie/diepere bodem	50
7.14 Financiële ondersteuning	51
8. Brabant klimaatproof (Hoofdstuk 6.4)	54
8.1 Klimaatrobust rivierenlandschap West-Brabant.....	54
8.2 Klimaatopgave Ravenstein-Lith.....	54
8.3 Water-robuste inrichting van Brabant.....	54
8.4 Waterbesparing voor klimaat.....	55
8.5 Teelten/teeltwijzen.....	55
8.6 Grondgebruik.....	56
8.7 Agrariërs helpen klimaatproof te worden.....	56
8.8 Grond ruilen voor klimaat.....	56
8.9 Herbegrenzen van het Natuurnetwerk Brabant (NNB).....	56
9. Slimme netwerkstad (Hoofdstuk 6.5)	58
9.1 Opgave slimme netwerkstad	58
9.2 Verstedelijking	58
9.3 Kernen in het landelijk gebied	58
9.4 Mobiliteit	59
9.5 Brainport Eindhoven.....	60
9.6 Samenwerking.....	60
9.7 Fiets	61
9.8 Verkeersveiligheid.....	61
9.9 Buisleidingen	62
9.10 Infrastructuur	62
9.11 Luchtvaart	63
9.12 Spoor.....	63
10. Concurrerende en duurzame economie (Hoofdstuk 6.6)	65
10.1 Versterken innovatiekracht.....	65
10.2 Overschot aan bedrijventerrein.....	65
10.3 Versterking regionale structuur	66
10.4 Circulaire economie en gebruik grondstoffen	66

10.5 Economisch belang van de agrofoodsector.....	67
10.6 Strakke regie en visie op landbouw nodig	67
10.7 Circulaire landbouw.....	68
10.8 Mestbewerking.....	68
10.9 Innovatie en landbouw.....	69
10.10 Intensief grondgebruik.....	70
10.11 Extensivering melkveehouderij	70
10.12 Glastuinbouw	70
10.13 Zaadveredeling	70
10.14 Toerisme en Recreatie	71
11. Plan-MER.....	72
11.1 Nut en noodzaak PlanMER.....	72
11.2 Oplossingsrichtingen	72
11.3 Monitoring	72
11.4 Gezondheid.....	72
11.5 Sociale aspect (mens) en Landbouw	73

Inleiding

Voor u ligt de Nota van Inspraak en wijzigingen van de ontwerp-omgevingsvisie "De kwaliteit van Brabant".

In deze nota behandelen we achtereenvolgens de ingekomen adviezen (deel A) en ingekomen zienswijzen (deel B).

Er zijn twee adviezen uitgebracht van de Commissie voor de milieueffect rapportage (m.e.r.) en het advies van Brabant Advies.

Er zijn 74 zienswijzen ingediend. In deel B is een overzicht van insprekers opgenomen. In deel B zijn de ingekomen zienswijzen thematisch samengevat en van een reactie voorzien. Hierbij volgen wij zoveel mogelijk de hoofdstukindeling van de ontwerp-omgevingsvisie.

Insprekers kunnen aan de hand van het nummer van hun zienswijze hun reacties terugvinden. Op onderdelen leiden de reacties tot een aanpassing van de tekst van de ontwerp-omgevingsvisie. Dit is dan expliciet aan het eind van de paragraaf vermeld. Overigens, in de visietekst zijn ook los van de zienswijzen kleinere tekstverbeteringen, verduidelijkingen, voorbeelden toegevoegd.

Wat betreft de ingekomen adviezen en inspraakreacties het volgende. Allereerst bedanken wij de personen en instanties die met ons meedachten. Diverse zienswijzen leidden tot tekstuele aanpassingen in de tekst van de omgevingsvisie. Vaker nog leidden de zienswijzen tot de constatering dat deze bruikbare aanknopingspunten bevatten voor het vervolgproces, de programma's. Dit meedenken stellen wij zeer op prijs. De omgevingsvisie agendeert een aantal urgente opgaven en is bedoeld als een open uitnodiging om hieraan te werken. Veel reacties laten zien dat de uitnodiging nu al opgepakt wordt. Dat stemt ons optimistisch over het gezamenlijk werken aan de opgaven die voor ons liggen.

A Adviezen

1. Commissie voor de m.e.r.

De commissie voor de m.e.r. heeft tweemaal een advies uitgebracht. Het eerste advies (6 juli 2018) richtte zich op het concept planMER dat ter visie heeft gelegen. Zij vroeg zich af waarom bepaalde oplossingsrichtingen niet nader onderzocht waren en hoe het milieubelang in het verdere uitwerkingsproces meegenomen zou worden, hoe integraliteit geborgd zou worden en over monitoring-en effectbepalingsaspecten. Naar aanleiding van de opmerkingen van de Commissie voor de m.e.r. hebben wij het MER doen aanvullen. Dit aangevulde MER van september 2018 is als bijlage gevoegd bij het aan Provinciale Staten voorgelegde voorstel ter vaststelling van de omgevingsvisie.

Het eerste advies is evenals het tweede bijgevoegd in dit dossier. Wij gaan nu in op het tweede, uiteindelijke, positieve advies van de commissie voor de m.e.r. van 30 oktober 2018.

De Commissie voor de m.e.r. constateert in haar uiteindelijke advies dat de Omgevingsvisie voldoende informatie bevat voor een zorgvuldig vervolgproces. De Commissie stelt daarover het volgende:

“Nu de provincie Brabant duidelijk aangeeft welke programma’s gaan volgen op de omgevingsvisie, dat de milieueffecten van deze programma’s opnieuw onderzocht worden en de opzet van een integraal monitoringsprogramma beschikbaar is, is naar de mening van de Commissie voldoende informatie voor een zorgvuldig vervolgproces aanwezig. De ingrediënten liggen bovendien nu op tafel om iteratief en interactief met de omgevingsvisie aan de slag te gaan, en de visie in de toekomst bij te werken en concreter te maken met de uitkomsten van programma en integrale monitoring.”

In het vervolg van haar advies geeft de Commissie nog een aantal aanbevelingen.

1. (Integrale) monitoring:

De Commissie adviseert om de monitoring inhoudelijk en procesmatig verder uit te werken. Monitoring en bijsturing hebben vooral nut als dit regelmatig gebeurt, en zowel binnen de programma’s als overkoepelend hieraan op het niveau van de hele omgevingsvisie. Dit kan bijvoorbeeld tweejaarlijks binnen het programma en elke vier jaar in Provinciale Staten voor het hele monitoringssysteem en de doorvertaling naar de visie. De Commissie geeft ter overweging dit in de openbaarheid te doen. Zo kunnen burgers, bestuurders en de volksvertegenwoordiging de vinger aan de pols houden en waar nodig een stapje extra zetten.

De Commissie adviseert het integrale monitoringssysteem verder uit te werken, na afstemming van alle indicatoren. Blijf daarbij, zoals in hoofdstuk 8, een duidelijk onderscheid maken tussen doelbereikparameters en effectparameters. Neem daarbij alle belangrijke indicatoren, vooral die indicatoren die ook benoemd zijn als kans of risico voor de opgaves onderling en voor de basis-op-orde, op. Zo kan de Provincie tijdig bijsturen als de opgaven of de kerntaken uit de basis-op-orde in gevaar komen of niet worden gehaald.

Reactie:

Gekozen is voor het hanteren van een breed beoordelingskader dat gebaseerd is op de Telos driehoek (people-planet-profit) en daarmee een kader biedt voor een brede effectscope en

aansluit bij de beleidsmonitoring van de provincie via het Telos/RIVM e.d. Alle milieuaspecten komen in het kader aan bod. Gekozen is voor een creatieve visualisatie (de zogenoemde vlag van Brabant). Bij de uitwerking van de visie in beleidsprogramma's willen wij deze methodiek voortzetten. In het MER is globaal ingegaan op hoe de integrale benadering kan worden opgepakt in het vervolgtraject. Dit is gedaan door allereerst per thema van de leefomgeving nadrukkelijk de verbinding te leggen met bestaande metingen en monitoring en vervolgens per opgave in beeld te brengen wat daarvan gebruikt kan worden om 1) het doelbereik te meten en 2) de effecten op de leefomgeving inzichtelijk te maken.

Dit wordt bij het opstellen van programma's verder uitgewerkt. Waarbij wordt bekeken op welke (milieu-)componenten verbeteringen (kunnen) optreden en of er alternatieven te onderscheiden zijn die een beter milieubeeld voor Brabant opleveren.

Mede naar aanleiding van en in lijn met de opmerkingen over monitoring en effectbepaling in dit (en het eerdere) advies van de Commissie voor de m.e.r. is in het slothoofdstuk van de omgevingsvisie een passage over monitoring en effectbepaling toegevoegd.

2. Beoordelingswijze van de scores:

De Commissie adviseert om exact te beschrijven welke methode is gehanteerd om tot de scores voor de verschillende aspecten te komen en hoe de weging is gedaan bij de bepaling van de vulling van de referentievlag. Beschrijf de methode die daarbij is gehanteerd (expert judgement, panel, metingen et cetera), de doelen waaraan is getoetst en de manier waarop is gewogen. Beschrijf het zodanig dat ook anderen dan de huidige opstellers in staat zijn de methode te reproduceren. Geef niet alleen een themascore, maar geef per thema aan uit welke indicatoren deze is opgebouwd.

Reactie:

In het MER is er voor gekozen om in het hoofdrapport de beoordeling op het niveau van de thema's te houden. De opbouw van de thema's per indicator is in de bijlage opgenomen, als onderbouwing van de beoordeling. Bij de verdere uitwerking in de programma's worden deze indicatoren ook gebruikt om het doelbereik en de effecten op de leefomgeving te meten, door middel van het monitoringsprogramma. Waar nodig worden nieuwe indicatoren toegevoegd om het monitoringsprogramma compleet te maken.

Wij delen dus het belang dat de Commissie voor de m.e.r. hecht aan reproduceerbaarheid en vergelijkbaarheid van scores.

3. Bronvermelding:

De Commissie adviseert alle gebruikte bronnen in het MER op te nemen en, als andere gezaghebbende bronnen niet zijn gebruikt, te beschrijven waarom voor de gebruikte bronnen is gekozen.

Reactie:

De gebruikte bronnen uit het MER betreffen voornamelijk continue meetgegevens. Er is gebruikt gemaakt van digitale databronnen die herhaaldelijk geactualiseerd worden. De databronnen van het MER zijn daardoor een momentopname. In hoofdstuk 2 van het MER –en meer uitgebreid in de bijlage- is aangegeven om welke bronnen het gaat. Waar nodig en mogelijk worden deze bronnen ook gebruikt bij de verdere uitwerking van de omgevingsvisie in de programma's.

Zijdelings merken wij naar aanleiding van het advies van de Commissie voor de m.e.r. over de komende programma's volledigheidshalve nog op dat er weliswaar duidelijke indicaties zijn gegeven waar de komende programma's over gaan, maar dat het aan het nieuwe college van gedeputeerde staten van de bestuursperiode 2019-2023 is om daarin voor die bestuursperiode de definitieve keuzes, met name over intensiteit van de inzet, te maken.

Consequenties voor tekst omgevingsvisie

Zie onder onze reactie op het Advies van Brabantadvies hieronder. Dat advies gaat over veel meer aspecten, maar ook over monitoring en evaluatie, waarover de Commissie voor de m.e.r. ook in haar uiteindelijke advies zinvolle aanbevelingen deed.

2. BrabantAdvies

BrabantAdvies adviseert het volgende:

1. Gebruik de bouwstenen van BrabantAdvies ook bij de uitwerking van de Omgevingsvisie.
Reactie:
Bij de uitwerking betrekken wij uiteraard ook de bouwstenen van BrabantAdvies. Ook in de huidige praktijk maken we hier veelvuldig gebruik van en dat blijven wij uiteraard doen.
2. Verbind Korte en lange termijnstrategieën. Naast veranderingen die in de omgevingsvisie zijn verwoord is ook een aantal fundamentele transitieën gaande, bijv. van lineaire naar circulaire economie, van fossiele naar hernieuwbare energie. Hier vormt een samenhangende en multidisciplinaire aanpak uitdaging. BrabantAdvies pleit voor èn het innovatiesysteem met incrementele innovaties èn aandacht voor fundamentele systeeminnovaties. De provincie kan belangrijke aanjaagrol hebben en zo koploper worden. Korte en lange termijn verdienen beide aandacht.

Reactie

De door BrabantAdvies genoemde transitieën herkennen wij. Deze zijn de basis voor de hoofdpogingen die in de Omgevingsvisie zijn genoemd. Onze visie richt zich met het benoemen van een ambitie voor 2050 en concrete doelen voor 2030, op een strategie voor de lange termijn en biedt daarmee een basis voor programmering op de middellange termijn. Om deze ambities te realiseren is uitwerking nodig in programma's. Deze programma's bevatten vooral de korte(re) termijn acties. Programma's zijn geen nieuwe "betonnen kokers", noch qua tijd, noch qua onderwerp, maar zij kunnen inspelen op veranderende omstandigheden. Adaptief is het sleutelwoord. Het werken met flexibele programma's om lange termijn doelen te realiseren, biedt optimale kansen om in te spelen op de fundamentele transitieën.

Bij de totstandkoming van de programma's hanteren wij de nieuwe manier van samenwerken uit deze visie: door breed, diep en rond te kijken. Samenwerking tussen betrokken partijen en een multidisciplinaire aanpak zijn daarbij een belangrijk gegeven evenals het over de grenzen (van een programma) heen kijken.

3. Transitie hebben grote impact op ketens, landschap en vooral ook op mensen. Veel zal voor de Brabanders veranderen. Hierop moeten we doordenken. Met name denken aan mensen met minder veerkracht. Inclusiviteit moet voorwaarde zijn bij inrichtingsprocessen, bijv. sociale woningbouw, sociale mobiliteit.

Reactie:

Wij delen met u dat de hoofdpogingen grote veranderingen met zich brengen voor zowel de inwoners van Brabant als hun omgeving. Niet ieder is in staat vlot in te spelen op deze veranderingen. Het is een overheidstaak om te bewerkstelligen dat allen aangehaakt én verbonden kunnen blijven. Deze inclusiviteitsopgave, die veel verder reikt dan de Omgevingsvisie, is expliciet in het breed, diep en rond kijken verankerd.

4. Versterk de betrokkenheid en het menselijk perspectief. Samen oppakken en delen van eigenaarschap en verantwoordelijkheid voor de leefomgeving. Meer open dialoog over de omgeving vanuit de omgeving. Samen initiatief nemen, verantwoordelijkheid nemen, en rekenschap afleggen.

Reactie

Deze omgevingsvisie agendeert vooral wat nodig is om ook naar de toekomst toe een gezond, mooi en welvarend Brabant te behouden. Om dat te realiseren is inzet van veel partijen nodig. De visie nodigt iedereen die een bijdrage kan en wil leveren uit mee te doen en te denken. In de programma's wordt de "hoe en met wie-vraag" ingevuld; hierbij spelen uiteraard de inwoners van Brabant een belangrijke rol.

Zoals in het advies vermeld staat, zijn er bij energie-coöperaties, deel-mobiliteit, leefbaarheid etc. nu al de nodige initiatieven vanuit burgers. Welke rol provincie en gemeenten daarbij vervullen is afhankelijk van de aard en omvang van de opgaven, de te maken afspraken en de politieke urgentie.

5. De doelen voor 2030 en 2050 moeten specifieker, aansprekender en bij voorkeur gekwantificeerd vertaald worden om aan te geven wat belangrijk is en wat dat oplevert. Bijvoorbeeld door te streven naar 5 emissieloze steden in 2030. Daarmee mobiliseer je uitvoeringskracht.

Monitoring is nodig: halen we de ambities, hoe bij te sturen, hoe doelbereik in onderlinge samenhang.

Reactie

Concretisering van doelstellingen is inderdaad wenselijk en vindt plaats op programmaniveau. Ten aanzien van het gekozen voorbeeld van 5 emissieloze steden merken wij op dat het primair de keuze is van steden om een dergelijk doel te stellen.

De omgevingsvisie stelt globale, ambitieuze doelen, waarbij concretisering in de loop van de uitwerking plaatsvindt gerelateerd aan kansen en mogelijkheden van dat moment. Een dergelijke systematiek biedt naar onze mening de beste kans op het realiseren van de ambitie met behoud van flexibiliteit/adaptiviteit.

Bij een dergelijke systematiek is monitoring en zo nodig beleidsbijstelling essentieel. In de algemene sturingsfilosofie van de provincie is monitoring een vast punt in beleidsprocessen. Wij zullen het belang van monitoring benadrukken in de tekst van de omgevingsvisie gericht op het uitwerken van een goede monitoringssystematiek in de programma's.

6. Meer gezondheid. Het bewerkstelligen van een gezonde leefomgeving is te zien als meekoppelkansen bij grote transitie. Brabant Advies wijst op het instrument "true cost accounting" waardoor ook de kosten en baten van de huidige voedselproductiesysteem op

de lange termijn zichtbaar worden. Brabant Advies adviseert naar analogie van “zorgvuldig gaat voor zuinig” in Brabant Wonen een koppeling rond gezondheid te maken. Voorts adviseert BrabantAdvies met inzet, lef en democratische vernieuwing het proces rond gezondheid /een gezonde leefomgeving aan te gaan.

Reactie

Het werken aan een veilige en gezonde leefomgeving met een goede omgevingskwaliteit is de basis voor al ons handelen. Gezondheidsbevordering, op een actieve manier, is daarbij een onomstreden doel waar wij met partijen aan willen werken. Bijvoorbeeld met de GGD die ons heeft uitgenodigd met projecten aan de gang te gaan. In onderhavig advies staat vooral de vraag naar concrete maatstaven en middelen centraal. Dit betrekken wij graag in de vervolgfase bij het opstellen van programma's.

7. Landbouw duidelijker positie

Landbouw vervult een sleutelrol in verschillende transitie's. Te overwegen is een doel te stellen aan landbouw voor een betere luchtkwaliteit, gelet op de rol van luchtkwaliteit voor ziektelast. Voorts vraagt BrabantAdvies aandacht voor diversificatie in de landbouw en voor food en consumptie met het oog op een duurzaam voedselsysteem waarover Brabant Advies najaar 2018 zal adviseren.

Reactie:

Wij onderschrijven dat de landbouwsector een belangrijke bijdrage kan leveren aan de hoofdpogaven die in deze omgevingsvisie zijn benoemd. Dit is ook bij de verschillende opgaven benoemd. Dit brengt ook belangrijke veranderingen met zich mee voor de huidige productiewijzen. Aan de transitie die hiervoor nodig is, werken wij al geruime tijd samen met veel betrokken partijen binnen de Uitvoeringsagenda Brabantse Agrofood. Het is duidelijk dat dit een ferme transitie betreft. Wij zijn benieuwd naar uw inzichten hierover in uw nog te verschijnen Adviesnota.

8. Meer aandacht voor digitalisering

De aandacht voor de ontwikkeling en impact van digitalisering is relatief summier. Er zijn vele kansen en bedreigingen, bijv. introductie van 5G als kans voor introductie van zelfrijdende auto's. Een digitaal veilige omgeving op bedrijventerreinen, wijken, winkelstraten en in flats is nodig. Ruimtelijke en digitale infrastructuur kunnen elkaar versterken en ook de kwetsbare Brabander moet meekomen. Kwetsbare voorzieningen beschermen tegen cyberaanvallen. Brabant Advies pleit voor een provinciaal strategisch digitaliseringsplan.

Reactie:

Wij hebben zojuist een verkenningsdocument rond het thema digitalisering aan Provinciale Staten gezonden. In dat licht verwijzen wij nu naar dat document en de discussie daarover.

9. Ook regie en sturing

Er is geen absolute standaard rol voor de provincie in het domein van de fysieke leefomgeving. Uitnodigend, stimulerend, faciliterend, partner zijnde, breed diep, rond, kijken, het spreekt aan, maar soms is een stevige, sturende rol nodig van de provincie. Net als bij bijv. de vluchtelingen-opvangproblematiek. Voor sturing in de fysieke leefomgeving geeft BrabantAdvies het volgende mee.

- a. Acties tegen verkeerde prikkels geven bij schoon en duurzaam vervoer door duurzaamheidseisen niet in concessie-eisen om te zetten en on demand

vervoerssystemen niet goed financieren zodat traditionele systemen de beste financiering hebben

- b. Meer provinciale actie bij woningbouw en bedrijventerreinen, uitgaan van regionale schaal i.p.v. elke gemeente zijn gang laten gaan
- c. Provinciale regierol is nodig voor het landschap. En: organiseer dialoog over het landschap; dit gaat onontkoombaar veranderen door transities, de provincie moet bijv. wildgroei windmolens en zonneweides tegengaan.
- d. Maatwerk en flexibiliteit niet laten verworden tot het idee dat alles altijd overal kan; geen recht van de sterkste, maar continuïteit en voortbestaan levensvormen borgen. Hiervoor zijn randvoorwaarden nodig.
- e. Pioniers fysiek de ruimte geven, zoals agrifood capital met agro as De Peel
- f. Uitvoeringskracht en samenwerking: breed, diep, rond kijken betekent dat er intensieve processen komen. Vraagt bewuste keuzes, bewust leren, bewust reflecteren.

Reactie:

Onze omgevingsvisie gaat evenals de Omgevingswet uit van ontwikkelen en beschermen. Dit vraagt om verschillende rolaccenten. Ontwikkelen vraagt vooral om stimuleren, bij beschermen is vaak ook regulerend instrumentarium nodig. De zoektocht is om beide rollen op een nieuwe en moderne manier in te vullen.

Diep breed en rond kijken betekent niet dat alles overal mag. Randvoorwaarden zijn en blijven relevant; met breed diep en rond kijken kan wel gezocht worden naar nieuwe manieren om activiteiten passend te maken in de omgeving. Dus doel en geest van regels nagaan, zoeken naar verbeteropties waarbij de maatschappelijke doelen en grenzen gediend resp. gerespecteerd worden. In de omgevingsvisie benoemen we ook zaken waar de provincie – ook met regels- voor staat, zoals het Natuur Netwerk Brabant, de kwaliteit en kwantiteit van grondwater voor consumptie en onze cultuurhistorie.

Wij nemen kennis van de suggesties voor onze rolinvulling c.q. instrumentkeuze onder de punten a-f. Wij merken daarbij op dat we ook nu al volop bezig zijn met invulling van rollen en toepassing van instrumenten. Ook bij concrete casuïstiek. Bij de uitwerking in programma's en verordening komt uiteraard de vraag naar rol en instrumenten ook weer in beeld.

10. Breder scope. Brabant en haar leefomgeving is verbonden met andere provincies en nabije buitenland. De vragen rijzen:
  - a. Wat is impact van Brabantse visie op de burens en andersom;
  - b. Hoe is de vertaling van UN-doelen voor duurzame ontwikkeling in de omgevingsvisie;
  - c. Hoe kunnen we samen leren en samenwerken bij de verschillende transities;
  - d. Hoe om te gaan met verschillen in regelgeving met bijv. België?

Reactie

Ad a.

De ontwerp-omgevingsvisie is voor reactie toegezonden naar "de burens", zoals buurprovincies en Vlaamse instanties. Ook informeel is gesproken met diverse "burens". De omgevingsvisie levert op zichzelf geen problemen op want deze is zelfbindend voor de provincie; bij specifieke deelopgaven of thema's bestaat wel een risico op afwenteling. Waar mogelijk willen wij dat voorkomen (dit staat in onze omgevingsvisie vermeld bij bijv. energietransitie). In de uitvoeringspraktijk is "uitwijkgedrag" soms een onbedoeld neveneffect. Dit betrekken wij bij het ontwerp van dat betreffende beleid en bespreken dat dan ook met onze burens.

Ad b.

Via doorvertaling van de (uitvoeringsregelgeving) van de Omgevingswet, via het breed, diep, rond, kijken (waaronder naar beschermingsregels) dienen wij ook internationale milieudoelen

Ad c.

Er zijn vele overleg-/samenwerkingskaders, van Brabantstad tot Vereniging Brabantse Gemeenten, overleg met de waterschappen, via IPO, via congressen en via formele en informele kanalen en evaluaties kunnen we gezamenlijk leren en samenwerken.

Ad d.

Harmonisatie van regels is primair een zaak van Benelux, EU en nationale overheden. Daar waar wij tegen onlogische verschillen oplopen, kunnen wij actie op gang brengen, waarbij het rijk voor landsgrensoverschrijdende zaken in beginsel het eerste aanspreekpunt is.

Consequenties voor tekst omgevingsvisie

De opmerkingen van Brabantadvies zijn gericht op de uitwerking van de omgevingsvisie. Die vragen nu niet om tekstwijziging. Op één punt valt het advies samen met het advies van de Commissie voor de mer, te weten het aspect monitoring, waarvoor zij onder punt 5 aandacht vraagt. Dit betreft een proces-kaderstellend aspect, dat thuishoort in de Omgevingsvisie. Daarom leidt het advies van Brabantadvies tot dezelfde tekstaanpassing als het advies van de Commissie voor de mer.

In hoofdstuk 7 voegen we de volgende passage toe:

Monitoring en evaluatie

De omgevingsvisie bevat de agenda richting 2030 en 2050. Dit vraagt dat we de komende jaren monitoren of we op koers liggen. De resultaten en effecten van transitieopgaven laten zich vaak niet in eenduidige indicatoren vangen. In samenhang met de totstandkoming van programma's zetten we een monitoringssysteem op, waarbij we ook naar de (neven-)effecten kijken. Dit systeem koppelen we zo veel mogelijk aan de reguliere beleidsprocessen en evaluatiemomenten. In de aanvulling op het plan-MER van oktober 2018 zijn de contouren van een monitoringsaanpak geschetst.

Zo doende kunnen we cyclisch werken, kijken hoe het staat met de doelen en ambities, waar nodig doelen of tempo herijken en zo tevens werken aan behoud van draagkracht en draagvlak.

B Zienswijzen insprekers

Overzicht en nummering insprekers (op volgorde van binnenkomst)

1. De heer J. Jespers.
2. Brabants Burgerplatform.
3. Gemeente Nuenen.
4. Stichting Milieuwerkgroep Kempenland.
5. De heer C.C.J. van Puijenbroek.
6. Vereniging Stopdestank Deurne.
7. Noord Brabantse WaterschapsBond.
8. Gemeente Uden.
9. Gemeente Zundert.
10. Fietsersbond.
11. Gemeente Woensdrecht.
12. Gemeente Drimmelen.
13. Gemeente Someren.
14. Raedthuys.
15. H.F.B. Hoeks.
16. Gemeente Rucphen.
17. Gemeente Etten-Leur.
18. Gemeente Asten.
19. Stichting Wandelnet.
20. Altena 2019.
21. VNO-NCW Brabant Zeeland.
22. Gemeente Moerdijk.
23. Gemeente Halderberge.
24. Gemeente Waalre.
25. Gemeente Geertruidenberg.
26. De heer F.L. Beekhuis.
27. Gemeente Eindhoven.
28. De heer J.J.P. van Keijsteren.
29. De heer T.J.M. Barten.
30. Kadaster.
31. Gemeente Heusden.
32. IVN groene zoom.
33. Beraad Vliegghinder moet Minder (BVM2).
34. De heer J.N.T.M. Barten.
35. Gemeente Heeze-Leende.
36. Gemeente Valkenswaard.
37. Regio West-Brabant.
38. Gemeente Sint-Michielsgestel.
39. Gemeente Breda.
40. Gemeente Boxtel.
41. +A CUMELA Nederland.
42. Gemeenten Bergen op Zoom, Woensdrecht, Steenbergen.

43. Gemeente Deurne.
44. Federatie van Oppervlakte Delfstoffenwinnende Industrieën (FODI).
45. Gemeentelijke Gezondheidsdienst (GGD).
46. ForFarmers/FarmConsult.
47. Gemeente Oss.
48. Gemeente Tilburg.
49. Gemeente Oosterhout.
50. Gemeente Helmond.
51. Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie (ZLTO).
52. Gemeente Cranendonck.
53. Stichting Dorpsraad Vianen nb.
54. Veiligheidsregio Midden- en West-Brabant.
55. Initiatief Overbewinkeling.
56. De heer J.H.I.M. Jacobs.
57. Gemeente Best.
58. De heer J. Voeten.
59. ZLTO Drimmelen.
60. Brabantse Milieufederatie (BMF).
61. Milieuvereniging Land van Cuijk.
62. Gemeente Laarbeek.
63. Rijk Zwaan, vertegenwoordigd door Geelkerken Linskens Advocaten N.V.
64. Gemeente Gemert-Bakel.
65. Regio Hart van Brabant.
66. Gemeente Oirschot.
67. Vlaamse Milieumaatschappij.
68. Rijkswaterstaat, Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat.
69. Vlaamse Overheid, Departement Landbouw & Visserij.
70. De heer en mevrouw Van Dijk.
71. PSP'92 Gelderland.
72. Regio Noordoost-Brabant.
73. Vereniging Nederlands Cultuurlandschap.
74. Mens, Dier & Peel.

1. Algemeen

1.1 Complimenten/commitment voor het proces en inhoud

3, 7, 9, 12, 16, 17, 18, 21, 22, 23, 28, 31, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 47, 48, 49, 50, 53, 58, 59, 60, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 74.

We hebben veel insprekers die hun waardering uitspreken voor het proces van de afgelopen jaren. Ook is er veel herkenning en commitment op de inhoud van de visie, speciaal voor de hoofdpogaven, kernwaarden en de samenwerkingsstrategie (diep breed rond).

Reactie

De vele positieve reacties doen ons goed. Het is een compliment aan ons allen en geeft vertrouwen voor de toekomst om samen verder te gaan, vooral in het proces van het opstellen van Omgevingsprogramma's en een omgevingsverordening. Wij maken daarbij graag gebruik van uw kennis, ervaring en netwerk.

1.2 Doelen 2030 en 2050 zijn nog ver weg. Ga nu aan de slag

28, 32, 34, 39, 72

De doelen van 2030 en 2050 worden beleefd als doelen die nog ver weg zijn. Er moet nu ook gewerkt worden!

Reactie

In deze visie hebben we een stip op de horizon gezet, waar gaan we met Brabant naar toe met doelen voor 2030 om te mobiliseren en om concrete (tussen)resultaten te bereiken. Het handelingsperspectief voor morgen is daarmee in de steigers gezet maar nog niet uitgewerkt. Dit willen we samen verder vormgeven en uitwerken in programma's, waarbij het belangrijk is dat waar mogelijk en wenselijk we nu al aan de slag zijn en/of meteen gaan. En uiteraard, lopende projecten en acties zijn er volop. De voorbereiding voor 2030 laat onverlet dat we nu ook hard werken aan diverse acties binnen het huidige bestuursakkoord.

1.3 Visie blijft abstract en vrijblijvend

7, 51, 58, 59, 74

Enkele insprekers vinden de visie nog abstract en vrijblijvend en vinden de uitwerking te kort schieten. De Noord-Brabantse Waterschapsbond merkt op dat echte keuzes op gebiedsniveau nog niet worden gemaakt.

Inspreker 58 vindt het Ontwerp nog te vaag en te vrijblijvend en doet daarom voorstellen voor heldere (smart geformuleerde) richting gevende uitspraken en leidende, consistente principes: houdt het simpel, "wat gij niet wilt dat u geschiedt doe dat ook een ander niet", de vervuiler betaalt, de gebruiker betaalt, de veroorzaker betaalt en iedereen krijgt loon naar werken.

Reactie

Het abstractieniveau van de visie is een bewuste keuze. We willen een stip op de horizon zetten. De uitwerking en concretisering volgt vooral in de Omgevingsprogramma's. We waarderen de inbreng van insprekers om de Omgevingsvisie concreter te maken. Vanuit de wet heeft de visie een zelfbindend karakter. De kernwaarden hebben daarom betrekking op wat wij als provincie nastreven in ons handelen. Wij hopen dat wij met de Brabantse Omgevingsvisie een inspirerende kijk in de toekomst geven over wat wij samen kunnen bereiken door belangrijke opgaven in onze leefomgeving samen aan te (blijven) pakken. De visie vormt zo een mobiliserende basis voor medeoverheden, burgers en ondernemers om samen aan een mooi en aantrekkelijk Brabant te blijven werken.

1.4 Noodzaak voor meer focus en urgentie

37, 39, 57

Enkele insprekers vinden dat meer focus en urgentie nodig is.

Reactie

De omgevingsvisie beoogt juist focus en urgentie vorm te geven. Het is geen opsomming van alle opgaven maar met een 4-tal hoofdopgaven en de basis op orde is heel bewust focus aangebracht en de urgentie onderstreept. Door de maatschappelijke opgaven nadrukkelijk naar voren te brengen en daar de focus op te leggen, benadrukt de visie de urgentie. De visie agendeert en mobiliseert. De visie is daarmee ook een belangrijke bouwsteen voor regionale en/of gemeentelijke Omgevingsvisies.

1.5 Mogelijk maken van vernieuwingen.

8, 40

Enkele insprekers pleiten voor het mogelijk maken van vernieuwingen.

Reactie

Wij zijn voorstander van het werken in pilots en het experimenteren in de praktijk en onderschrijven uw boodschap van harte. Dat staat ook duidelijk in onze kernwaarden in de omgevingsvisie. In de praktijk is de provincie ook al volop bezig met pilots, proeftuinen, meerwaardetrajecten en experimenten.

1.6 Werk aan bewustwording bij partijen

17

Er moet gewerkt worden aan bewustwording bij partijen om bijdragen te leveren.

Reactie

Daar zijn we het helemaal mee eens. We hopen dat de visie bijdraagt aan bewustwording van de enorme opgaven die op ons afkomen. Vervolgens hebben we daar allemaal een rol in te vervullen. Ook het diep, rond en breed te kijken vergroot de bewustwording en effecten van ontwikkelingen op andere opgaven.

1.7 Inbreng bedrijven is onvoldoende

21

Er is te weinig inbreng van individuele bedrijven; insprekers bieden aan om te helpen.

Reactie

Wij hebben in het voortraject een open uitnodiging gericht aan alle partijen. Er is vanuit afzonderlijke bedrijven weinig respons gekomen. We hebben daarom vooral met verschillende koepelorganisaties gesproken als vertegenwoordiging van het bedrijfsleven. Wij vermoeden dat in volgende fases van het traject, zoals het opstellen van programma's, meer inbreng van bedrijven zal komen. Wij zijn blij met uw aanbod om ons te helpen bedrijven aan tafel te krijgen voor het vervolg zonder het gemeenschappelijk belang van de Brabander uit het oog te verliezen. Wij maken daar graag gebruik van bij het proces van het opstellen van de Omgevingsprogramma's.

1.8 Snellere procedures

51, 59

Enkele insprekers vragen zich af hoe de visie initiatiefnemers ondersteunt om procedures sneller te doorlopen.

Reactie

Het tempo van procedures wordt enerzijds bepaald door wettelijke regels en anderzijds door cultuur, houding en gedrag van alle partijen. Het versnellen van procedures is daarmee een

gemeenschappelijke verantwoordelijkheid van alle betrokken partijen, waarbij ook een belangrijke taak ligt voor initiatiefnemers. Als provincie willen wij hieraan zeker bijdragen door voortvarend maar ook transparant en zorgvuldig, de procedures te volgen.

1.9 Meer samenvattend kaartmateriaal, aanpassing kaarten

42, 50, 60

Enkele partijen vragen om expliciet kaartmateriaal, van bijv. Brabant 2030 of van iconische landschappen. Inspreker nr. 42 vraagt de kaart op blz. 68 van het ontwerp te verbeteren.

Reactie

Er is bewust gekozen om geen kaartmateriaal toe te voegen. De omgevingsvisie is geen traditioneel plan, maar is bedoeld om te agenderen en partijen uit te nodigen mee te doen. Overall-kaartbeelden vervullen in deze fase geen noodzakelijke rol. Bij de uitwerking kunnen wij ons voorstellen dat kaartbeelden, afhankelijk van het onderwerp, een verhelderende functie kunnen hebben. De kaart op blz. 68 is vanuit die optiek bedoeld als illustratie. Omdat deze ontleend is aan een externe bron is aanpassing niet mogelijk.

1.10 "routeplanner voor omgevingsvisie"

71

Betrek de "routeplanner voor omgevingsvisie" bij de afwegingen.

Reactie

De routeplanner geeft een zeker overzicht, maar het is geen instrument om tot inhoudelijke selectie en prioritering te komen in een omgevingsvisietraject.

1.11 Planontwikkeling

51, 56, 59

Insprekers 51 en 59 wijzen op de hoge kosten die gemaakt worden bij planontwikkeling vanwege allerlei onderzoeken, procedures, leges, inhuur deskundigen etc. Zij vragen wat de provincie doet om dit te beperken.

Inspreker 56 wijst op de ongelijke positie die er bij planontwikkeling is voor burgers. De (agrarische) bedrijven worden bijgestaan door adviseurs die alleen maar uit zijn op economisch gewin. Hij verzoekt de overheid om ontwikkelingen te (laten) toetsen met een onafhankelijke contra-expertise.

Reactie

Wij herkennen dat de (agrarische) problematiek vaak complex is. Dat uit zich in de nodige kosten voor planontwikkeling bij initiatiefnemers en dat maakt het voor een individuele burger lastig om zich van alles op de hoogte te stellen. Dialoog, participatie van omwonenden, breed, diep, en rond kijken kan beide partijen, zowel initiatiefnemer als omwonende, helpen.

Door de omgeving bij plannen te betrekken en met elkaar aan een goede oplossing voor eenieder te werken, kunnen langslappende procedures voorkomen worden. Dat initiatiefnemers daarbij tevens verantwoordelijk zijn voor de kosten die gemoeid zijn voor onderzoek, procedures en inhuur van adviseurs is evident. De ontwikkeling van een goed plan is immers de verantwoordelijkheid van initiatiefnemer.

Bij de beoordeling van ontwikkelingen verrichten overheden een zelfstandige afweging. Vanuit die optiek vindt er een onafhankelijke beoordeling plaats. Een extra contra-expertise achten wij daarom niet nodig.

1.12 Overige zienswijzen

1, 17

Inspreker 1 vraagt of het mogelijk is een duurzame woning op een bepaald perceel te bouwen.

Inspreker 15 gaat in op de milieubelasting van zijn woning/buurt in verband met de A2 en de WOZ-waardering in verband daarmee. Hij vraagt hoe en of de provincie bestuurlijk toezicht en handhaving op zich wil nemen in de discussie met de gemeente.

Reactie

Wij kunnen in het kader van de omgevingsvisie niet treden in de discussie tussen een gemeente en haar inwoners over individuele zaken. De Omgevingswet geeft de gemeente duidelijk een eigenstandige rol. Voor het wel of niet mogen bouwen op een locatie of bij WOZ-zaken is de gemeente bevoegd en niet de provincie.

2. Foto van Brabant 2018 en Panorama 2050 (H 1, 2 en 3 Omgevingsvisie)

2.1 Foto van Brabant

Negatieve effecten andere sectoren

51, 59

Insprekers geven aan dat ook andere sectoren dan de agrarische sector negatieve effecten hebben op de leefomgeving en dat die ook benoemd moeten worden.

Reactie

Het is correct dat ook andere sectoren negatieve effecten veroorzaken op de leefomgeving. Dat is ook zo benoemd bij de foto Mens & leefomgeving. In dat opzicht is er geen onderscheid met agrarische bedrijven.

Bij de foto Welvaart & bereikbaarheid zijn specifieke aandachtspunten voor de daar opgenomen onderdelen benoemd.

2.2 Panorama 2050

7,9,21, 22, 23, 39,40, 42, 47, 51,52, 57, 59, 65,70, 73

Veel partijen missen in het panorama 2050 specifieke elementen en komen met suggesties voor aanvulling. Insprekers brengen daarbij diverse ontwikkelingen en aspecten in die vanuit de positie van de gemeente of desbetreffende regio belangrijk zijn. Zij willen deze graag in het Panorama benoemd zien om het belang daarvan te benadrukken. Inspreker 70 wil vooral snelheid en al in 2030 het beeld van 2050 bereikt hebben. Specifieke punten zijn:

- Het DNA van West-Brabant wordt gemist (inspreker 23) met landelijke woonomgeving en recreatieve mogelijkheden.
- Biobased wordt te veel gekoppeld aan 1 locatie (inspreker 22).
- Noordwaard en Maritieme cluster Werkendam (inspreker 20) worden gemist.
- De Napoleonsroute als cultuurhistorische parel wordt gemist (inspreker 9), evenals boomteelt en zachtfruit in Zundert e.o. Fruitport is niet genoemd (ook insprekers 51, 59).
- Inspreker 7 geeft aan dat klimaat gerelateerde Waterveiligheid ontbreekt in het panorama 2050.
- Hart van Brabant met Tilburg als centrumstad vol kennis, maakindustrie en innovatie en Brabants mozaïek als complement met leisure en natuur eromheen zijn onderbelicht (Insprekers 65, 48).
- Benoem het Van Gogh-nationaal park als vestigingsfactor van allure prominenter (inspreker 57).
- Inspreker 52 vraagt om Metalot, Grenspark Kempen-Broek en Keyport in de visie te noemen.
- Voor Oss zouden economische aspecten als het Pivot-park genoemd mogen worden (inspreker 47).
- Positioneer Breda sterker als Brabants internationaal knooppunt (inspreker 39).
- De Green Chemistry Campus en Biobased Delta zijn niet expliciet genoemd evenals een schoon Zoommeer en schone Binnenschelde (inspreker 42).
- Inspreker 40 veronderstelt dat de omgevingsvisie geen ruimte ziet voor energielandschappen in midden Brabant, omdat die wel worden genoemd in West- en Oost Brabant. Terwijl daar wel ook een bijdrage geleverd moet worden.
- De dedicated goederenspoorlijn Rotterdam - Antwerpen en de Ov-verbinding Utrecht-Breda en positie Breda als internationaal knooppunt worden gemist (inspreker 39).
- Het oudste Brabantse cultuurlandschap, de Maasheggen, wordt gemist, terwijl er zelfs een aanvraag bij Unesco is gedaan voor de status van Man and Biosphere-gebied (inspreker 73).

- Inspreker 22 vraagt in het Panorama Biobased producten in West-Brabant niet te koppelen aan één locatie. Biobased is immers een regionaal speerpunt dat op meerdere locaties plaats zal vinden.
- De passage over levenloze vlaktes wordt als negatief ervaren.

Reactie

In de inleiding van hoofdstuk 2 hebben wij aangegeven dat de dronevlucht een vergezicht schetst, een wensbeeld en daarmee geen blauwdruk, regio-indeling of regionale koers. Het panorama bevat daarom 'slechts' een bloemlezing van wat er in 2050 te zien kan zijn. Hierbij is geen volledigheid nagestreefd maar geprobeerd de veelzijdigheid, de kracht en contrastrijkheid van Brabant 2050 te schetsen.

Veel zienswijzen geven extra ingrediënten voor dat toekomstbeeld. Brabant nog veelzijdiger en sterker ontwikkeld, met behoud van het goede, dat al in de dronevlucht stond. De reacties op de dronevlucht versterken het beeld dat een veelzijdig Brabant nog uitvoeriger in beeld kan komen. De reacties onderstrepen ook dat het beleid maatwerk vereist, dat specifieke situaties specifieke benadering en aandacht behoeven.

Toch is het, voor de leesbaarheid en voor het verbeelden van een vogelvlucht-verhaal, goed om selectief te zijn. Op basis van uniciteit en schaalniveau. Daarom nemen wij diverse suggesties over. Dit zegt daarbij niets over het belang van het ingebrachte aspect of ontwikkeling. Ook heeft een wel of niet opnemen geen consequenties voor de inzet van de provincie bij de uitvoering.

De dronevlucht is een globaal vergezicht en geen alternatieve functietoekenningskaart of prioritering voor provinciale inbreng op enige wijze. Dat betekent dat bijv. energielandschappen, in een deel van Brabant dat niet concreet in de Visie genoemd staat, wel degelijk van belang zijn. Het beeld van 2050 al in 2030 bereiken is niet realistisch en een te hoog gegrepen ambitie.

Klimaatgerelateerde waterveiligheid komt zowel in het panorama als in 6.4 aan de orde, maar ontbreekt inderdaad onder de kop "Brabant is klimaatproof in brede zin". Dit passen wij aan.

We noemen Dinteloord en Roosendaal als voorbeeld-plaatsen waar biobased productie plaatsvindt.

We vervangen levenloze vlaktes door andere term; overigens staat deze passage in de context dat in 2050 de ecologische situatie in agrarisch gebied beter is geworden, beoogd is een door agrariërs bewerkstelligde positieve verandering te benadrukken, niet de huidige situatie te poneren. Zie hierover ook 6.5 in deze nota.

Consequenties voor tekst omgevingsvisie

- Toevoegen aan "Brabant is klimaatproof in brede zin":

Klimaatgerelateerde waterveiligheid voegen we (in 2.2) toe.

Onderaan passage "klimaatproof in brede zin": "Extremen in neerslag (te veel, te weinig) door het veranderende klimaat leveren bij de grote rivieren amper problemen op. Door de focus niet alleen te richten op waterveiligheid maar ook op natuur, landschap en recreatie is het rivierengebied aantrekkelijk voor inwoners, recreanten, flora en fauna."

- Toevoegingen aan de dronevlucht:

- HOV-lijn Breda-Utrecht, goederenspoorlijn Moerdijk-Antwerpen met dijkdorpen, recreatievaart,

- vestigingsklimaat door combi stedelijk Tilburg en leisure en natuur Van Gogh-park

- Unesco-gebied Maasheggen

- Noordwaard en schone Zoommeer/Binnenschelde

- Aanpassen

Ecologisch levenloze vlaktes: ecologisch gezien tamelijk monotone velden.

Biobased in Roosendaal en Dinteloord bijvoorbeeld; quinoa noemen als gewas.

3. Brabant vernieuwt samen (sturing en samenwerking) H 4 Omgevingsvisie

3.1 Provinciale rollen

8,10,11, 12,13,16, 17, 20, 21,23,24, 27, 31, 36,48, 50, 51, 52, 57, 60, 65, 66.

Sommige partijen (10, 11, 16, 17) vinden dat de provincie een belangrijke stimulerende, verbindende en faciliterende rol vervult. Doel is bevordering van afstemming over samenwerking tussen partijen, het bij elkaar brengen van gemeenschappelijke belangen, ontwikkelingen mogelijk maken e.d.

Een aantal partijen vraagt om een nadere duiding van provinciale rol in relatie tot provinciale doelstellingen en belangen (20,24, 27, 57, 66). Enkele partijen (20, 65) vinden dat de provincie zich bezig moet houden met zaken van provinciaal belang en de regio met zaken van regionaal belang. Gemeente Eindhoven (27) vindt dat provincie regie dient te nemen bij gemeente overstijgende zaken. Sommige partijen vragen een actieve sterkere regierol van provincie (10) terwijl andere juist een terughoudende, faciliterende rol voor provincie verwachten. (12, 36, 52).

Enkele partijen vragen hoe de provincie haar rol gaat invullen, bijv. bij hoofdpogaven energietransitie en klimaatadaptatie (23). Inspreker 31 ziet een belangrijke stimulerende provinciale rol bij transformatie van bestaande bebouwing in het kader van energietransitie en klimaatakkoord.

Inspreker 65 benadrukt dat provinciaal belang bij de 5 hoofdpogaven integraal en innovatief moet zijn. Inspreker 8 vraagt welke rol de provincie voor zich ziet weggelegd bij niet specifiek in visie genoemde economische toplocaties. Insprekers 51 en 57 vinden een actieve provinciale rol in netwerksamenwerking binnen het Groene Woud belangrijk.

Inspreker 21 verwacht van provincie een leidende rol te spelen bij het stroomlijnen van wet- en regelgeving. Inspreker 60 adviseert provincie om de spanning in provinciale rol tussen faciliteren en tegenhouden van ontwikkelingen weg te nemen.

Reactie

Wij zijn blij met de grote betrokkenheid die uit bovenstaande reacties blijkt. Wij willen graag samen met partijen verder invulling geven aan onze rollen en inspanningen.

In de Omgevingsvisie zijn daarom in hoofdstuk 4.3 drie hoofdrollen opgenomen van waaruit wij willen werken: richting geven, beweging stimuleren en ontwikkelingen mogelijk maken.

Hierbij respecteren wij de bevoegdheid en verantwoordelijkheid van gemeenten als eerstverantwoordelijke voor het ontwikkelen en beschermen van de fysieke leefomgeving. Wij nemen die rol dus niet over, maar zien juist een rol weggelegd voor de provincie bij zaken die het gemeentelijke schaalniveau te boven gaan. Daarbij denken wij juist aan de vier hoofdpogaven: het werken aan de energietransitie, het klimaatproof worden van Brabant, de slimme netwerkstad en een concurrerende, duurzame economie. Bijvoorbeeld door de bovengemeentelijke afstemming te bevorderen en door gezamenlijk opties te verkennen. Het is wel belangrijk daarbij te benadrukken dat regionale overleggen geen eigen bestuurslaag zijn. Het regionaal overleg is een belangrijk instrument dat wij zeer waarderen om gezamenlijke uitgangspunten met elkaar te bespreken en vast te leggen. Dat laat onverlet dat de provincie vanuit haar verantwoordelijkheid en vanuit haar missie omtrent basis- en hoofdpogaven ook een inhoudelijke en bestuurlijke verantwoordelijkheid heeft.

De provincie wil ontwikkelingen mogelijk maken door actief te participeren wanneer dit een meerwaarde heeft voor het realiseren van de doelen. Wij willen onze rol vooral bepalen vanuit de toegevoegde waarde die de provincie kan bieden bij het realiseren van gezamenlijke doelen. Er is een heel scala van mogelijke rollen, zoals verbinden, stimuleren, aanjagen, ondersteunen/faciliteren en regelgeving. Welke rol bij welke project, opgave of samenwerkingsverband de meeste

meerwaarde biedt is maatwerk en wordt in het kader van de op te stellen programma's verder uitgewerkt. Verder zien wij een rol om voor een aantal bovengemeentelijke onderwerpen het maken van gemeenschappelijke spelregels en randvoorwaarden te stimuleren. Hierbij vervullen wij niet alleen een rol om wet- en regelgeving beter op elkaar af te stemmen maar vervullen wij ook een rol als intermediair richting Rijk en Europa.

In de op te stellen omgevingsprogramma's wordt de provinciale rol per hoofdpogave nader geconcretiseerd in samenspraak met andere partijen. Daar kunnen en willen we nu nog geen uitspraken over doen. Wel geldt bij de programma's dat integraliteit, innovatie, samenwerking en meerwaarde-creatie belangrijke uitgangspunten zijn. Binnen de programma's wordt verder het beleid geconcretiseerd om de ambities uit de visie te realiseren en wordt bezien welke instrumenten daarvoor worden ingezet. Dit doen wij in samenspraak met andere partijen.

3.2 Rol, betrokkenheid en bevoegdheden overige partijen

7, 13, 16, 20, 23, 48, 50

Een aantal gemeenten wil graag dat provincie vooraf duidelijkheid geeft over haar eigen rol en positie en wat van partijen verwacht wordt. Zij zien onduidelijkheid bij taken en rollen van andere overheden (waaronder gemeenten en partners).

Inspreker 13 wil dat bij realisering van ambitie rekening wordt gehouden met bevoegdheden van partijen en gevolgen voor de positie van het bedrijfsleven. Inspreker 7 verwacht wordt dat ook rekening houdt met bevoegdheden en instrumentarium van andere overheidspartners;

(Inspreker 16 pleit voor gebruik maken van initiatieven uit de samenleving waaronder regio's.

(Inspreker 48 vindt het belangrijk dat opgaven worden ingestoken vanuit deskundigheid van partijen, met aandacht voor ieders rol en verantwoordelijkheid.

Inspreker 50 doet suggestie voor verdere uitwerking van doelen voor 'Van Foto naar Panorama 2050' en verfijning van doelen voor komende 4 jaar (tot 2023). Inzet is meer duidelijkheid over wat van provincie verwacht mag worden.

Reactie

Het op voorhand aangeven welke rol de provincie bij de diverse opgaven vervult is niet eenvoudig. Dit is namelijk van vele factoren afhankelijk. De afbakening van de rol van de provincie in relatie tot die van gemeenten en andere partijen is tijdsafhankelijk en afhankelijk van de aard en omvang van de opgaven, de afspraken die wij met elkaar maken en de politieke urgentie. Het gaat dus om een samenspel naar tijd en plaats. Bijvoorbeeld het maken van afspraken met andere spelers; als een andere partij aangeeft een trekkersrol te kunnen en willen vervullen om ambities te realiseren, is de rol van de provincie een andere dan als er geen andere trekkers zijn.

Relevant is welke rol de provincie kan vervullen in aanvulling op gemeenten en wat wij en andere overheden kunnen bijdragen aan de meest doeltreffende invulling om de opgaven te realiseren. De rol en verantwoordelijkheid van andere partijen komt daarbij vanzelfsprekend ook aan de orde.

Bij het bepalen van welke rol de provincie wanneer gaat spelen is de inzet de toegevoegde waarde die de provincie kan bieden bij het realiseren van gezamenlijke doelen. Zoals hiervoor al opgemerkt komt een en ander bij het opstellen van de programma's nader aan de orde.

3.3 Cultuurverandering

51, 57

Insprekers 51 en 57 hebben behoefte aan een marsroute hoe de provincie een andere grondhouding in de eigen organisatie gaat realiseren en hoe de gemeenten in hun veranderingsproces worden ondersteund.

Reactie

Vanuit het interbestuurlijke programma aan de slag met de Omgevingswet in Brabant werken provincie, gemeenten, waterschappen, omgevingsdiensten, veiligheidsregio's en GGD samen om het bewustzijn over de Omgevingswet en de nodige cultuurverandering te vergroten.

3.4 Gemeente als eerstverantwoordelijke overheid

16, 31

Enkele gemeenten onderschrijven het principe van gemeente als eerstverantwoordelijke overheid, vanuit het principe "decentraal waar het kan, centraal waar het moet". Inspreker 31 ondersteunt provincie bij nieuwe vormen van samenwerken.

Reactie

Wij nemen hier met instemming kennis van en zien een constructieve samenwerking met gemeenten tegemoet.

3.5 Ruimte voor lokale afweging; loslaten door provincie

8, 13, 16, 35, 38, 49, 50, 52, 62

Veel gemeenten vragen om voldoende ruimte voor gemeenten voor de nodige ontwikkelingen. Veel partijen, met name gemeenten, vragen van provincie om zich meer terughoudend op te stellen en los te laten. Waar en hoe gaat de provincie dat doen?

Inspreker 52 wil duidelijkheid over wat de Omgevingsvisie betekent voor ontwikkel- en afwegingsruimte voor gemeenten om op lokaal niveau concrete opgaven en vraagstukken op te lossen.

Reactie

In de visie hebben wij aangegeven dat het gelet op de opgaven die op ons afkomen, belangrijk is om gezamenlijk te bezien hoe de ambities opgepakt worden. Het vertrekpunt daarbij is dat geen van de partijen het alleen kan en dat we met samenwerking verder komen. Daarbij is het belangrijk dat iedere partij zijn verantwoordelijkheid neemt en opereert vanuit de eigen verantwoordelijkheid. Het mogelijk maken van ontwikkelingen is daarbij een van de drie rollen die wij graag vervullen. Ook gemeenten hebben daarin een belangrijke rol.

En die rol vraagt dat gemeenten ook daadwerkelijk hun verantwoordelijkheid nemen. Net zoals wij een stuk verantwoordelijkheid op ons nemen voor de basis- en hoofdopgaven. Wij denken dat het relevanter is om te bezien hoe wij samen met andere partijen de schouders zetten onder de opgaven waarvoor wij allen staan. Daarbij is het nodig om opgaven integraal en op vernieuwende wijze aan te pakken. En daarbij hoort uiteraard ook ruimte voor lokale afwegingen, rekening houdend met de belangen van andere partijen. De visie bevat daarvoor een nieuwe manier van samenwerking en belangenafweging: het diep, rond en breed benaderen van opgaven. Het is dus niet zozeer de vraag wie wat loslaat maar eerder wie wat oppakt en verantwoordelijkheid neemt. Wij gaan daarover graag met sprekers in overleg om samen te bezien hoe we hieraan invulling geven, ieder vanuit de eigen verantwoordelijkheid. Hierbij is wederkerigheid een belangrijk woord; elkaar over en weer helpen vanuit verantwoordelijkheid nemen.

3.6 Inzet van instrumenten, ruimte voor innovatie en experimenten, flexibiliteit

9, 12, 13, 16, 17, 18, 24, 27, 30, 36, 43, 52, 57, 60, 66

Diverse gemeenten vragen bij de uitwerking van de Omgevingsvisie in omgevingsverordening terughoudend te zijn met regels en veel flexibiliteit, ruimte voor innovatie en experimenten (lokaal en regionaal maatwerk). Lokale afweging, gebiedspecifieke benadering en uitgaan van het doel van de visie moet hierbij uitgangspunt zijn.

Enkele gemeenten in Zuidoost-Brabant vragen om terughoudendheid van provincie met Verordening in relatie tot verstedelijkingsopgave (woningbouwopgave) en lokale initiatieven. Het huidige detailniveau van regels past naar de mening van enkele gemeenten niet bij de gedachten uit de Omgevingsvisie. Inspreker 60 vraagt de provincie om juist ook dwingende regels te stellen ter bescherming van waarden en ook duidelijke verboden te hanteren bij ongewenste ontwikkelingen. Inspreker 32 geeft aan dat in sommige gevallen instrumentarium nodig is om algemene belangen voldoende veilig te stellen.

Inspreker 30 vraagt welke instrumenten de provincie waarvoor gaat inzetten in relatie tot rollen die zij vervult. Kadaster benoemt ruilinstrumentarium als onderwerp dat voor de realisatie van de opgaven (ambitie) van belang kan zijn. Kadaster adviseert het instrument wettelijke herverkaveling als mogelijk in te zetten instrument mee te nemen.

Reactie

De verordening is één van de instrumenten die de provincie kan inzetten om de ambities te realiseren. Soms is de inzet van de verordening verplicht vanuit de Omgevingswet.

Wij realiseren ons dat het opnemen van regels soms gevoelig ligt. Wij denken dat dit niet nodig is. Als wij regels stellen, proberen wij die op dusdanige manier vorm te geven dat daarbij maximale afwegingsruimte wordt geboden aan gemeenten voor het maken van een eigen afweging.

De Omgevingswet beoogt daarbij op geen enkele manier om alles maar altijd mogelijk te maken. De wet beoogt juist dat aspecten als veiligheid, gezondheid en omgevingskwaliteit verbeteren. En dat alle partijen rekening houden met elkaars belangen. Het opnemen van (flexibele) regels in een omgevingsverordening, maar ook de regelgeving op rijksniveau of in het gemeentelijk omgevingsplan, kan daaraan bijdragen. Regels geven vaak immers duidelijkheid aan de voorkant met welke belangen rekening gehouden moet worden.

Op provinciaal niveau ligt daarbij vooral een taak om gemeenteverstijgende waarden te benoemen en te beschermen. Dat betekent niet dat daarover geen gesprek gevoerd kan worden. Ook in de huidige situatie zijn er flexibiliteitsbepalingen opgenomen die lokale afweging, experimenten en innovatie ondersteunen. Hierbij passen wij maatwerk toe en redeneren wij vanuit het doel van de regel. Wij herkennen ons daarbij niet in de opmerking dat de regels in de huidige situatie erg gedetailleerd zijn; de regels bieden binnen de huidige wettelijke mogelijkheden ruimte voor een eigen gemeentelijke afweging. De Omgevingswet biedt straks meer mogelijkheden waar wij graag gebruik van maken. Hierover gaan wij ook graag met sprekers in gesprek bij de totstandkoming van de omgevingsverordening. Wij willen werken aan vereenvoudiging en verduidelijking van de regels. Hierbij bestaat er een spanningsveld tussen de wens om enerzijds duidelijk te weten waar je aan toe bent en anderzijds het bieden van ruimte voor een flexibele locatie specifieke afweging. Wij streven naar een robuuste verordening die bijdraagt aan het realiseren van de ambities zoals in de omgevingsvisie opgenomen. Zowel ten aanzien van het beschermen van waarden als ook het mogelijk maken van maatwerk.

Voor zover de inzet van het instrument herverkaveling wordt bepleit, wijzen wij dat instrument zeker niet af. Of en wanneer dit instrument wordt ingezet hangt af van de uitwerking van deze visie.

3.7 Relatie met bestuurlijke kaders en processen

37, 47, 48, 50

Inspreker 37 vraagt aan de provincie om, in het kader van de doorontwikkeling van de regionale agenda West-Brabant, bestaande programma's in samenspraak zo nodig te actualiseren op samenwerking, doelen/richting bepalen en handelen en nieuwe programma's te verkennen. Dat geldt ook voor te bepalen uitvoeringsinstrumenten.

Inspreker 47 verwacht dat bij de uitwerking in programma's en verordening een goede afstemming plaats vindt met het Interbestuurlijk Programma (IBP).

Inspreker 48 wijst op het belang om bij invulling van Omgevingsprogramma's en verordening rekening te houden met het landelijke Klimaat- en energieakkoord (volgtijdelijkheid).

Inspreker 50 mist het regionale schaalniveau. Zij wijst op de bestuurlijke ontwikkeldagen die op initiatief van de provincie zijn opgestart.

Reactie

De door partijen genoemde kaders en processen dienen een plek te krijgen bij de het vervolg. Voor zover passend en relevant voor de nadere uitwerking betrekken wij deze aandachtspunten bij het proces van de Omgevingsprogramma's. Daarbij wordt specifiek gekeken naar afspraken en opgaven van het Landelijke klimaat- en energieakkoord voor zover die raken aan de hoofdopgaven van de Omgevingsvisie.

Voor de Bestuurlijke ontwikkeldagen Ruimte en Mobiliteit bezien wij met betreffende gemeenten of en zo ja hoe de bestuurlijke afspraken die in dit verband tussen partijen zijn gemaakt en die de fysieke leefomgeving betreffen, betrokken worden bij het vervolgproces.

3.8 Doorwerking van de visie

22, 30, 32

Inspreker 22 vindt het belangrijk dat de Omgevingsvisie wordt vertaald in meer lokale onderdelen, die aansluiten bij het sociale domein (leefomgeving).

Inspreker 30 vraagt hoe de provincie gaat zorgen dat integraliteit, samenwerking, omgevingsgerichtheid e.d. echt gaan plaatsvinden.

Inspreker 32 vraagt om duidelijk aan te geven hoe wordt geregeld dat Omgevingsvisie door gemeenten als kader wordt gebruikt.

Reactie

In hoofdstuk 7 van de Omgevingsvisie is aangegeven dat uitwerking van de Visie in programma's plaatsvindt. Daarbij is een veilige en gezonde leefomgeving het uitgangspunt. Het sociale domein wordt meegenomen en krijgt een plek in de Omgevingsprogramma's.

De provinciale visie is daarbij alleen bindend voor de provincie zelf en werkt niet door naar gemeenten. Wel hebben wij de verwachting dat vanuit een goed partnerschap en het gaan toepassen van 'breed diep rond' samenwerking en integraliteit tussen partners daadwerkelijk gaat plaatsvinden.

3.9 Samenwerking/partnerschap

7, 8, 9, 11,12,17, 18, 20, 22, 25, 32, 37, 41 + 41A, 42, 43, 47, 48, 49, 50, 60, 64, 65, 68, 72.

Veel partijen zoals gemeenten, regio's, burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties willen graag samen met provincie meewerken aan de nadere uitwerking van de visie door het opstellen/invullen van inhoudelijke Omgevingsprogramma's en de omgevingsverordening.

Sommige partijen wijzen op een helder en open proces dat daarvoor nodig is, waarbij betrokkenen tijdig benaderd worden. Enkele gemeenten (18, 22, 47) vragen om dat te doen via het principe 'diep breed rond'.

Inspreker 65 wil met provincie samenwerken om een heldere taak- en rolverdeling tussen partijen in Omgevingsvisie, -programma's en verordening vast te leggen (zie hiervoor).

Inspreker 20 hoort graag hoe samenwerken en vertrouwen geven wordt ingevuld.

Inspreker 37 vraagt aandacht voor samenwerking en partnerschap.

Inspreker 41+41A wordt graag geïnformeerd en uitgenodigd om inbreng te leveren bij uitwerking van ambities, doelen en toekomstwaarden.

Inspreker 65 vraagt zich af hoe door provincie concreet invulling wordt gegeven aan het samenwerken en vertrouwen.

Inspreker 68 wijst op het gebruik maken van elkaars kennis, ervaring en netwerk.

Reactie

Wij zijn verheugd over de grote bereidheid bij diverse partijen om als partner met ons samen te werken. Het opstellen van de programma's willen wij op een open en integrale wijze ('rond') en in samenwerking met alle relevante stakeholders ('breed') vormgeven. Onze inzet is om gezamenlijk de concrete doelen en de aanpak van de diverse opgaven uit te werken. Dat omvat ook de wijze waarop het partnerschap incl. bijbehorende rollen en taken van de diverse partijen wordt ingevuld. Daarbij ligt het voor de hand om gebruik te maken van ieders deskundigheid en netwerk. In de visie verduidelijken wij de vervolgaanpak.

3.10 Diep breed rond

Nrs 7, 20

Inspreker 20 vindt dat ook eigenheid van een dorp of gebied rond, breed en diep gezien moet worden.

Inspreker 7 vindt dat het diepe kijken, aan de hand van lagenbenadering en sporenbenadering uit de Wateragenda 2030, een sterker afwegingskader is voor een duurzame, gebiedseigen, gezonde economisch krachtige en omgevingsbewuste omgeving dan het rond en breed kijken.

Reactie

Wij delen de opvatting dat de diep breed rond benadering ook op een kleiner schaalniveau (dorp, stad, gemeente, regio) kan worden toegepast.

In de omgevingsvisie introduceren we het diep, rond en breed kijken om daarmee aan te geven dat een vraagstuk meerdere dimensies heeft. Het is in principe voor elk vraagstuk van belang om dat te verkennen. Niettemin kan het zwaartepunt van de afweging voor vraagstukken liggen bij diep (of breed of rond).

Wij willen hier in deze fase van de omgevingsvisie niet op vooruit lopen, maar zijn blij met de input die de waterschappen in de Wateragenda 2030 hebben gegeven aan de hand van lagenbenadering en de diverse sporen en gebiedsuitwerkingen. Dit kan een belangrijke input geven voor de uitwerking van de opgave Brabant klimaatproof.

3.11 Afstemming buiten Brabant

Nrs 7, 20, 37, 42

Inspreker 7 vindt het samenspel met partners buiten Brabant, zowel nationaal als internationaal, belangrijk. Dat wordt terecht in hoofdstuk 4 benadrukt.

Altena 2019 (20) wil van provincie horen hoe zij de afstemming met de aangrenzende provincies ziet, wat voor de positie van de toekomstige gemeente Altena van groot belang is.

Inspreker 37 vraagt om samen met regio te investeren in relaties en verbinding met omliggende provincies, het Rijk en Vlaanderen.

Insprekers 42 vinden dat de bredere context, ook gericht op samenwerking buiten de provinciale grenzen, nog weinig expliciet wordt gemaakt.

Reactie

De Omgevingsvisie benadrukt dat Brabant geen eiland op zich is maar onderdeel uitmaakt van en wordt beïnvloed door een groter netwerk. Daarom is het voor ons een gegeven om bij het werken aan de opgaven ook partijen buiten Brabant te betrekken. Breed kijken is ook over de provinciegrenzen heen kijken, vooral ook internationaal. Vanzelfsprekend is dat maatwerk, afhankelijk

van de aard, omvang en schaalgrootte van de opgave of het thema daarbinnen. Dat wordt concreter gemaakt bij de op te stellen programma's.

Wij verduidelijken dit in de tekst van de Omgevingsvisie bij het 'breed' kijken.

3.12 Vervolg: Omgevingsprogramma's en verordening

Nrs 32, 37, 43, 50, 64, 72

Voor de uitwerking van visie naar programma's en verordening worden door meerdere partijen overwegingen en aandachtspunten meegegeven:

Inspreker 72 geeft aan dat het realiseren van de ambities 2050 sterk afhangt van uitwerking in programma's, algemene regels en verordening. Hij vraagt aandacht voor proeftuinen en co-creatie als voorbeelden bij het opstellen van de Omgevingsverordening.

Inspreker 32 pleit voor concrete einddoelen, nader uit te werken in programma's en Verordening.

Inspreker 37 vraagt ruimte voor maatwerk.

Insprekers 43, 64 vragen om verduidelijking van tegenstelling tussen tekst in par. 6.1 (samenhang en meerwaarde voor andere doelen) en tekst in hoofdstuk 7 waarin meer sectorale insteek voor programma's en regelgeving het beeld is.

Helmond (50) vraagt duidelijkheid over hoe verhouding tussen Visie enerzijds en programma en verordening anderzijds wordt gelegd.

Reactie

Wij nemen met belangstelling kennis van deze opmerkingen.

Wij betrekken deze bij de opstelling van de Omgevingsprogramma's en verordening. De totstandkoming van programma's en regelgeving doen wij niet via een sectorale maar juist met een integrale benadering, in lijn met de hoofdpogaven waar een duidelijke samenhang tussen bestaat. Dat is ook het gedachtengoed van de Omgevingswet. Door ook bij de totstandkoming van de programma's diep, rond en breed te kijken wordt dat gewaarborgd. In de visie verduidelijken wij de vervolgaanpak.

Innoveren, experimenteren (bijv. proeftuinen) en co-creatie zijn instrumenten waarvan gebruik kan en zal worden gemaakt.

Consequenties voor tekst omgevingsvisie

Wij verduidelijken dit in de tekst van de Omgevingsvisie bij het 'breed' kijken: breed kijken omvat ook over provincie- en landsgrenzen heen kijken.

In H7 vervangen we de een na laatste alinea die begint met de zin 'De programma's en verordening maken ...' door de volgende alinea:

In deze Omgevingsvisie hebben we bij de verschillende opgaven een doorkijk gegeven naar de uitvoering. In de komende periode tot 2021 willen wij samen met onze partners werken aan de ambities uit de visie door praktijkervaring op te doen. Daarnaast werken wij waar nodig samen met partners aan de uitwerking van beleid. Deze twee sporen samen leiden tot programma's, als bedoeld in de Omgevingswet. Hierbij betrekken wij niet alleen de genoemde wettelijk verplichte plannen maar ook overige beleidsdocumenten. Hierbij willen wij zoveel als mogelijk en werkbaar is tot een integratieslag komen, geheel in lijn met de Omgevingswet.

De uitwerking van beleid, de vertaling naar concrete acties en de inzet van instrumenten, vormen samen een omgevingsprogramma. De programma's vormen de kern voor onze uitvoering. De keuze welke programma's worden uitgewerkt, staat op dit moment nog niet vast. Bij die keuze is het belangrijk dat de programma's in verbinding staan met elkaar én elkaar versterken.

4. Kernwaarden (Hoofdstuk 5 Omgevingsvisie)

4.1 Kernwaarden algemeen

9, 25, 32, 58, 60, 70

Diverse insprekers zijn benieuwd hoe de provincie haar kernwaarden precies gaat inzetten bij de verdere uitvoering. Enerzijds wordt gevraagd de kernwaarden concreter te maken in richtinggevende principes en ervoor te zorgen dat bij meerwaarde-creatie een zekere ondergrens is die niet onderhandelbaar is zodat niet-duurzame initiatieven op voorhand niet mogelijk zijn. Anderzijds wordt door enkele andere insprekers, met name gemeenten, gevraagd om terughoudendheid met normeringen die 'minimaal voorwaardelijk' moeten gelden omdat dat de gemeentelijke afwegingsruimte significant beperkt.

Reactie

Onze kernwaarden hebben betrekking op wat wij als provincie nastreven met ons handelen. Dit betekent enerzijds dat we staan voor de vijf opgaven uit de omgevingsvisie en anderzijds dat er minimumnormen, ondergrenzen en niet onderhandelbare waarden zijn waar we niet van af willen of kunnen wijken. Uitgangspunt hierbij is dat we vertrouwen stellen in onze partners. Wij zijn ervan overtuigd dat waarden, zich niet laten opdringen wanneer de provincie die vastlegt in uitgewerkte richtinggevende uitspraken of principes. Wij hopen dat onze Omgevingsvisie inclusief de benoemde waarden een inspirerende en mobiliserende basis vormen voor medeoverheden, burgers en ondernemers om samen aan een mooi en aantrekkelijk Brabant te werken.

Wat betreft de zorg van enkele gemeenten dat wij in hun bevoegdheid treden merken wij op dat wij juist samen met hen de verdere uitwerking van de visie naar programma's en de uitvoering willen maken. Daarbij hoort ook dat we samen bezien welke instrumenten, waaronder ook de verordening, daarbij worden gebruikt.

4.2 Kernwaarde "we gaan voor meerwaarde-creatie"

60, 70

Inspreker ziet voor de provincie naast een rol van richting geveer, stimulator en facilitator ook een rol weggelegd als bewaker van de ondergrens, dat behoud van de levenskwaliteit in het hier en nu in sociaal, economisch en ecologisch opzicht niet ten koste gaat van de levenskwaliteit elders en later. Inspreker is van mening dat dit ook beter aansluit bij de omschreven kernwaarden van de provincie met betrekking tot het verzorgingsbeginsel, het beginsel van preventief handelen en het beginsel van aanpak bij de bron. Inspreker is van mening dat dit ook ondergrens moet zijn in elk proces van meervoudige waardecreatie en daarmee niet onderhandelbaar moet zijn.

Bij meerwaarde-creatie moet de nadruk liggen op het bevorderen van duurzame initiatieven in plaats van nadruk op het tegenhouden van niet-duurzame initiatieven. Naar mening van de inspreker is zowel het stimuleren van duurzame initiatieven als het tegengaan van niet-duurzame initiatieven nodig om de basis op orde te krijgen.

Niet-duurzame initiatieven moeten dus ook ontmoedigd, tegengehouden worden of aan de bron worden aangepakt. Stimuleren van duurzame initiatieven alleen is niet genoeg.

Brabantse Milieufederatie (pleit voor een andere formulering voor "methodiek co-creatie en crowd-sourcing die alleen slaagt als (...) verschillende belanghebbenden bereid zijn 'te geven en te nemen'. Dat past niet goed bij insteek van meervoudige waarde-creatie.

Reactie

Wij zijn verheugd dat inspreker de waarde van de “diepe” manier van kijken onderschrijft. Echter wij zien hier niet alleen een verantwoordelijkheid voor de provincie maar juist ook een rol voor andere partijen. Wanneer alleen de provincie als “bewaker” optreedt, maakt dat juist dat andere partijen vooral naar de provincie kijken wat de precieze grenzen zijn. Dit is precies het tegenovergestelde van waar wij naar streven. Wij willen met de nieuwe manier van werken (diep, rond en breed) juist bereiken dat initiatiefnemers en betrokkenen steeds meer en vaker vanuit een diepe, ronde en brede manier naar initiatieven kijken. Daardoor ontstaat steeds meer gezamenlijke verantwoordelijkheid voor een gezonde en veilige leefomgeving met een goede omgevingskwaliteit. Voor initiatieven die de claims van slechts één partij behartigen, willen wij een bredere blik stimuleren om het initiatief voor Brabant sterker, slimmer en meer circulair te maken. Het gaat immers om maatschappelijke meerwaarde. Wij zullen in ieder geval vanuit onze kernwaarden handelen en deze inbrengen bij de totstandkoming van initiatieven.

We leggen de nadruk op het stimuleren van duurzame initiatieven. Bij niet-duurzame initiatieven kijken wij hoe het initiatief beter te maken voor Brabant. Uiteraard zijn er ook initiatieven die niet passend (te maken) zijn. Dan ligt het voor de hand dat er niet meegewerkt wordt of dat –als juridisch aan de orde- medewerking of toestemming geweigerd wordt.

Wij hebben met de betreffende passage bij breed kijken de voorwaarde voor het komen tot meerwaarde bij co-creatie aangegeven. Als elk van de partijen op zijn of haar eigen belang, positie of vergelijkbaars blijft gericht is meerwaarde moeilijk dan wel niet te behalen.

Wij zien daarom geen reden de tekst van de Omgevingsvisie aan te passen.

4.3 Kernwaarde “we gaan voor technische en sociale innovatie”

32

Inspreker vraagt zich af wat de reikwijdte is van de opmerking in paragraaf 5.2 dat de provincie wil helpen regelgeving aan te passen wanneer die vernieuwers en voorlopers bij hun initiatieven nodeloos belemmert. Inspreker gaat ervan uit dat dit alleen aan de orde is bij innovatie die leidt tot een duurzame aanpak en dat de doelen zoals een circulaire economie, natuurinclusieve landbouw en het structureel oplossen van het mestprobleem in die situaties in geen geval ter discussie staan.

Reactie

In hoofdstuk 5 zijn kernwaarden benoemd die wij als uitgangspunt hanteren voor ons handelen. Hierbij moeten de kernwaarden in samenhang met elkaar gezien worden. Concreet betekent dit dat wij bereid zijn om regelgeving aan te passen wanneer die ‘vernieuwers en voorlopers nodeloos belemmert’. Hieruit volgt al duidelijk dat het niet gaat om het aanpassen van alle regelgeving maar alleen regels die nodeloos belemmeren. Bovendien gaat het om vernieuwers en om voorlopers. Dit moet dan uiteraard geplaatst worden binnen de doelen en kernwaarden die in de visie zijn benoemd.

4.4 Kernwaarde “We gaan voor steeds beter”

9 en 25

Inspreker is van mening dat het streven naar continue verbetering van de leefomgeving, waarbij landelijke normen niet als maximaal haalbaar maar als minimaal voorwaardelijk gelden conflictueus is met de doelstellingen van de Omgevingswet die gestoeld is op de balans tussen beschermen en ontwikkelen van de leefomgeving. Volgens de inspreker kunnen normeringen die ‘minimaal voorwaardelijk’ gaan gelden de gemeentelijke afwegingsruimte significant beperken.

Inspreker vraagt daarom de zinsnede aan te passen en in lijn te brengen met de kernwaarde van meerwaarde-creatie waarbij het stellen van normen niet centraal staat maar vooral de bedoeling daarvan.

Reactie

Wij zijn voorstander van een continue verbetering van de leefomgeving waarbij het streven erop is gericht om negatieve effecten van ontwikkelingen zo veel mogelijk te beperken. Niet door regels te stellen maar wel door continu aandacht te blijven geven of een bestaande of nieuwe ontwikkeling misschien net even anders kan waardoor er minder negatieve effecten zijn. Of door te kijken of er nieuwe methodes zijn ontwikkeld.

Door bij ontwikkelingen te streven naar een continue verbetering, willen wij bijvoorbeeld normopvulling voorkomen. De kernwaarden zijn daarbij vooral richting gevend aan ons eigen handelen. Wij zien daarbij eerder een co-creatie van verschillende ideeën en mogelijkheden dan een balans van tegengestelde belangen zijnde beschermen versus ontwikkelen. Wel hopen wij dat insprekers en andere Brabantse gemeenten samen met ons willen werken aan een zo'n mooi en aantrekkelijk Brabant.

Wij spreken uit dat we niet voor een "minimalistische benadering" van normen en standaarden gaan, maar dat we er nadrukkelijk voor kunnen kiezen zo mogelijk een stapje ambitieuzer zijn. Geen zes min, maar een zeven, dat is ons streven! Wij verduidelijken de betreffende passage in de omgevingsvisie.

Consequenties voor de tekst van de Omgevingsvisie

In Hoofdstuk 5.4 na de zin "We streven naar continue verbetering van onze leefomgeving": tekst vervangen door:

We streven naar continue verbetering van onze leefomgeving. Dat kan ook betekenen dat we niet stoppen als we voldoen aan wat juridisch (vanuit regelgeving) moet, maar dat we er onverminderd naar blijven streven om het steeds beter te doen. Hierbij werken we adaptief en zo nodig en mogelijk met tijdelijke ingrepen. En uiteraard zoeken we de samenwerking binnen en buiten Brabant om van elkaars sterktes gebruik te maken om oplossingen zo optimaal mogelijk te maken.

5. Hoofdoopgaven Algemeen (Hoofdstuk 6.1)

5.1 Transitie landbouw en landelijk gebied als aparte opgave

8, 30, 64

Insprekers geven aan dat de transitie van de landbouw respectievelijk transitie van het landelijk gebied om een aparte opgave vraagt. Een versnipperde aanpak werkt niet. Het aanvliegen vanuit een duurzame concurrerende economie is onvoldoende. Het is een integrale gebiedsgerichte opgave waarbij alle partijen moeten samenwerken. Landbouw speelt een essentiële rol bij veiligheid, gezondheid, omgevingskwaliteit (waaronder natuur, bodem, water, landschap), voedselproductie, grootgrondbezit, de energie- en klimaatopgave, sociale aspecten vanuit leegstand.

Reactie

In deze visie zijn een basisopgave en vier hoofdoopgaven benoemd. Het gaat daarbij om grote maatschappelijke opgaven. Hierbij gaan we niet uit van een traditionele benadering waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen stad en land. Er is een keuze gemaakt voor opgaven die heel Brabant raken en waar vanuit alle sectoren aan gewerkt moet worden. Wij willen daarbij juist geen onderscheid maken tussen landelijk en stedelijk gebied omdat beide in onze optiek met elkaar vervlochten zijn.

Landbouw is vanuit deze insteek slechts één van de onderwerpen. Natuurlijk bestaan er verschillen tussen de diverse sectoren. Die verschillen rechtvaardigen naar onze mening echter geen aparte benadering. De leegstand bij het midden- en kleinbedrijf heeft ook maatschappelijke en sociale gevolgen. En grootschalige industrie heeft ook aanzienlijke effecten op een veilige, gezonde leefomgeving. Gelet daarop zien wij meerwaarde om vanuit de opgaven te redeneren en niet vanuit een gebied of een sector.

Verder is het uiteraard zo dat de landbouw op alle door insprekers genoemde vlakken een cruciale rol speelt. Momenteel krijgt de integrale aanpak gestalte vanuit de Uitvoeringsagenda Brabantse Agrofood. Hierin werken wij ook nauw samen met alle betrokken partijen aan transitie van de landbouw. In het traject voor de verdere uitwerking van deze visie bezien wij samen met partijen hoe hieraan verder invulling wordt gegeven.

5.2 Beschermen en benutten

60

In plaats van een balans tussen beschermen en benutten, kan je beter formuleren dat het erom gaat maatschappelijke behoeften te vervullen binnen de randvoorwaarden gezondheid, natuur etc.

Reactie

Beschermen en benutten is een kernspreuk uit de Omgevingswet. Wij nemen die bewust over in de Omgevingsvisie. Essentie is dat de beide begrippen in balans zijn, elkaar aanvullen dan wel versterken. Uit de visie blijkt dat een top-regio wat betreft innovatie en kennis een topnatuur en toplandschap moet hebben. In de visie zijn economie en natuur en landschap onlosmakelijk met elkaar verbonden. In dat verband kan het niet de bedoeling zijn dat we maatschappelijke behoeften gaan vervullen onder aantasting van natuur etc. In hoofdstuk 6.2 van de visie staat ook dat nieuwe ontwikkelingen die open ruimte aantasten kwaliteit moeten toevoegen aan die plekken, waarbij de doelstelling is dat in 2030 de negatieve trend qua biodiversiteit omgebogen moet zijn naar een positieve trend. Zo wordt op een zorgvuldige wijze invulling gegeven aan de balans tussen ontwikkelen en beschermen.

5.3 Gevolgen opgaven visie

23, 70, 72

De effecten van de visie op bewoners, ondernemers en gebruikers zijn niet zichtbaar; wat betekent het voor hen aan inspanning en investering?

Regio Noordoost-Brabant vreest dat de ambities voor landschap, agrosector en energietransitie gaan conflicteren.

Reactie

De omgevingsvisie heeft een abstract karakter waarin wij maatschappelijke opgaven agenderen met als doel een gezonde, veilige en mooie leefomgeving. De visie vergt dan ook nog verdere uitwerking in beleid en uitvoeringsacties. Er zijn nog vele keuzemogelijkheden hoe de basisopgave en 4 hoofdoggaven te verwerklijken. De effecten van de visie voor bewoners, ondernemers en gebruikers worden door die uitwerking beter zichtbaar. In hoofdstuk 6 hebben wij na de opgaven telkens de vraag gesteld wat de Brabander/de Brabantse anno 2050 zou ervaren. Dat is een poging in te schatten wat deze visie vanuit het menselijk perspectief kan opleveren. En dan alleen gerelateerd aan de effecten van de visie. Verder dan deze globale verkenning kunnen we op basis van deze visie nu niet gaan.

Wij onderkennen daarbij dat er conflicterende belangen zijn. Juist door de opgaven nu te agenderen en te benoemen kunnen deze met elkaar in verband worden gebracht. Diep, breed en rond kijken is erop gericht slimme combinaties te bewerkstelligen. In 5.1 hebben we de kernwaarde Meerwaarde-creatie genoemd met o.a. slim combineren. Verder is aan het begin van hoofdstuk 6 is aangegeven dat door zaken slim te combineren de ambities binnen Brabant passend gemaakt moeten worden.

5.4 Tegenstrijdige opgaven

62

Volgens de inspreker staan er tegenstrijdige ambities in de Omgevingsvisie voor het landelijke gebied. Hierbij benoemt de inspreker bijvoorbeeld de rol van het productielandschap landbouw versus de realisering van zonneparken. De inspreker verwacht in de vertaling naar het beleid, programma's en verordening duidelijk welke lijn gekozen wordt.

Reactie

Wij zijn het eens dat het enkelvoudig toepassen van functies kan leiden tot conflicten. Het voorbeeld dat inspreker noemt kunnen wij echter niet volgen. In de Omgevingsvisie geven wij juist aan dat het realiseren van zonneparken in het landelijk gebied niet de eerste optie is. Bij zonne-energie willen wij juist zoveel mogelijk meervoudig ruimtegebruik inzetten op daken van gebouwen om de doelen te halen. Maar als we leveringszekerheid van energie willen borgen, lijkt het onontkoombaar dat er ook zonne- en windparks komen.

Consequenties: de foto van grondgebonden zonnepark wordt vervangen.

6. Basisopgave (Hoofdstuk 6.2)

6.1 Ambitie 2030 en 2050

2, 4, 6, 7, 8, 20, 30, 32, 45, 46, 47, 51, 56, 59, 60, 61, 63, 69, 70, 74

Diverse insprekers (o.m. 2, 4, 61, 70, 74) vinden de geformuleerde ambitie voor m.n. omgevingskwaliteit in relatie tot de landbouw veel te laag. De huidige kwaliteit van de leefomgeving vanwege de veehouderij is slecht en vraagt acuut handelen.

Insprekers 20 en 60 geven aan dat het een stevige ambitie is om in 2030 aan alle wettelijke normen te voldoen maar dat die haalbaar is. Nummer 46 zet daarbij vragen bij het begrip impact. Gevraagd wordt om redelijke termijnen te hanteren, aansluiting te zoeken bij natuurlijke keuzemomenten en het verdienmodel van boeren daarbij te betrekken. Inspreker 60 vraagt om uitbreiding van de ambitie dat de weerbaarheid van het Brabantse ecosysteem op orde moet zijn en niet uitgeput wordt door menselijk handelen.

Insprekers 51 en 59 m.n. geven aan dat de ambities zijn doorgeslagen waardoor er een stapeling van regels binnen de landbouwsector optreedt waardoor bedrijven gedwongen zijn te stoppen met de bedrijfsvoering. De focus moet niet alleen liggen op emissies maar veel meer op een diervriendelijke productie passend in een natuurlijke omgeving zonder onaanvaardbare gezondheidsrisico's.

Reactie

De ambitie om in 2030 aan alle wettelijke normen te voldoen, is een stevige opgave. Diverse insprekers betrekken deze ambitie op een specifiek onderwerp (veehouderij). De ambitie geldt echter voor alle wettelijke normen en voor alle onderwerpen en sectoren. Dus ook voor luchtkwaliteit, waterkwaliteit, natuurgebieden etcetera.

Het uitspreken van een ambitie voor 2030 betekent niet dat waar er sprake is van een acute situatie er nu niets wordt gedaan. De datum van 2030 zien wij als een uiterste datum. Waar er mogelijkheden zijn om de doelen eerder te realiseren, zetten wij daar uiteraard op in. Juist in het dossier veehouderij zijn er de afgelopen periode ook stevige stappen gezet om de uitstoot van emissies terug te dringen. Daar blijven wij aan werken. Wij zien het voldoen aan wettelijke normen dan ook niet als een doorgeslagen ambitie. Wij realiseren ons overigens dat de ontstane situatie binnen (destijds) geldende kaders tot stand is gekomen en langzaam is gegroeid. Het is daarom ook niet realistisch te veronderstellen dat de problematiek binnen enkele jaren is opgelost. Met insprekers 20, 51, 59 zijn wij van mening dat er redelijke termijnen gehanteerd moeten worden die zoveel mogelijk aansluiten op natuurlijke keuzemomenten. Maar dit ontslaat de sector er niet van om de negatieve effecten van de veehouderij zo spoedig als mogelijk terug te dringen tot het wettelijke niveau en ook daarna te blijven streven naar verdere verbetering.

Veel emissienormen zijn daarbij gesteld ter bescherming van de gezondheid. Vanuit die optiek, en de impact zeker daarbij, vinden wij dat het terecht is dat wij daar ook de focus op leggen. Het vanwege gezondheid voldoen aan de wettelijke eisen zien wij als een harde randvoorwaarde bij ontwikkeling. Daarnaast spelen er uiteraard ook andere belangen waaronder een diervriendelijke productie in een natuurlijke omgeving.

Wat betreft de verbreding van de ambitie wijzen wij erop dat door te werken aan de juiste bodem-, water- en luchtcondities (abiotische randvoorwaarden) een positieve trend qua biodiversiteit ontstaat. Dat impliceert ook dat de uitputting van het systeem door menselijk handelen is gestopt; immers anders zijn de juiste condities niet gecreëerd. Vanuit die basisconditie kunnen we dan verder werken aan een ecosysteem dat volledig op orde is.

6.2 Meetbare einddoelen in 2050

32, 42

Door insprekers 32 en 42 wordt gepleit voor meetbare einddoelen per 2050 voor natuur- en milieuzaken.

Reactie

Meetbare doelstellingen voor natuur-en milieuparameters per 2050 vinden wij gezien de lange termijn te speculatief. Er zullen op weg naar 2050 nog veel onvoorziene gebeurtenissen volgen om nu concrete(re) doelstellingen voor natuur- en milieuaspecten te formuleren.

6.3 Gezondheid en veiligheid

19, 45, 22, 64

Gemeenten Moerdijk en Gemert-Bakel vinden dat veilig en gezond te weinig worden ingevuld, terwijl er toch een opgave ligt. Uitwerking is nodig.

Het aspect verkeersveiligheid komt ondanks stijgend aantal verkeersongevallen niet terug in de hoofdopgaven. De gemeente Gemert-Bakel onderschrijft dat veiligheid, gezondheid en omgevingskwaliteit essentieel zijn voor de burgers.

De GGD 'en constateren dat het belang van gezondheid benoemd wordt in de visie, maar dat concrete doorvertaling naar gezondheidswinst ontbreekt. Zij geven een aantal suggesties/doen voorstellen voor concrete acties, zoals het bepalen van de kwaliteit van de openbare ruimte met de bewoners, m.b.v. het netwerk van de health deal, gedragsdeskundigen betrekken bij het ontwerp van de openbare ruimte, rekening houden met het verzorgingsbeginsel en daartoe het Beoordelingskader milieu en gezondheid gebruiken als afwegingskader, hantering van het GGD-document "kernwaarde voor een gezonde leefomgeving", rekening houden met cumulatieve gezondheidseffecten. Betere beleidsonderbouwing, zeker met het oog op kwetsbare mensen, via de instrumenten "Brabant scan" of "kwetsbaar Brabant" wordt aanbevolen.

Stichting Wandelnet bepleit dat wandelen, wandelpaden als element van de gezonde leefomgeving in alle opgaven, als meekoppelkans, benoemd moet worden.

Reactie

De aspecten veilig en gezond zijn in de Visie op hoofdlijnen benoemd, en komen uiteraard terug bij de uitwerking van de hoofdopgaven en bij uitwerking van de basis op orde. Verkeersveiligheid en gezondheid worden geconcretiseerd in projecten en maatregelen en komen dus ook aan bod in de programma's. Overigens komt het aspect verkeersveiligheid ook naar aanleiding van andere inspraakreacties explicieter in de visie (zie hoofdstuk over slimme netwerkstad).

Wij waarderen de positieve inbreng van de GGD' en om het onderwerp gezondheid in relatie tot de fysieke leefomgeving meer concreet in te vullen. Die concretisering is zeker nodig, en vindt na vaststelling van de visie plaats in Omgevingsprogramma's. Wij nodigen de partners van de Health Deal uit met ons mee te werken aan de nadere invulling.

De gezonde wandelomgeving kan inderdaad ook -als meekoppelkans- aan de orde zijn bij alle opgaven. Het gaat te ver alle potentiële meekoppelkansen telkens in deze visie te benoemen. Dat zal bij programma's en projecten - als overal aanwezig element van de basis op orde- naar voren moeten komen.

6.4 Veiligheid

54

Het aspect veiligheid is onvoldoende uitgewerkt in de omgevingsvisie. Terwijl er wel passages in de tekst staan met veiligheidsaspecten. Zoals dat provincie experimenten niet vreest en dat zij een combinatie van functies wil. Maar dan kunnen de risico's ontstaan c.q. groter worden dan wanneer functies gescheiden zijn.

Gemist wordt het inzicht dat energietransitie, klimaatadaptatie en digitalisering nieuwe risico's met zich brengen. Dit kunnen nieuwe risico's zijn, of het kan zijn dat bestaand veiligheidsbeleid niet meer passend is of dat maatschappelijke onrust ontstaat. Voorts vraagt digitalisering dat informatie gestuurde veiligheid pijler wordt onder maatschappelijke vragen. Veiligheid moet een randvoorwaardelijk karakter hebben en houden. Dat moet in de tekst opgenomen worden.

Reactie

Wij onderkennen dat nieuwe technieken, functiecombinaties en digitalisering nieuwe veiligheidsvragen oproepen. Dit vullen wij in de tekst aan. Wij zien het aspect veiligheid als een belangrijke randvoorwaarde bij ontwikkelingen dat ook een plek heeft gekregen bij het 'rond kijken' naar ontwikkelingen. Hierbij geldt dat veiligheid, gezondheid en omgevingskwaliteit altijd betrokken worden bij alle opgaven. Uiteraard moet bij experimenten en het combineren van functies de veiligheid altijd op orde zijn. Hier zit geen verschil tussen uw en onze inzichten. Nieuwe technieken, functiecombinaties en digitalisering vragen kennisontwikkeling waarbij wij graag gebruik maken van de kennis en kunde vanuit de veiligheidsregio's. Dit komt aan de orde in de programma's.

6.5 Biodiversiteit en agrarisch natuur- en landschapsbeheer

24, 27, 51, 59, 60

Gelet op de geconstateerde trend is een trendbreuk nodig voor natuur en biodiversiteit, met meer accent op "versterken" naast "behouden". Een actieve, bovenregionale aanpak, een meer natuurinclusieve aanpak van biodiversiteit en van andere thema's is gewenst.

De ZLTO vindt de passage dat agrarische gronden levenloze vlaktes zijn onnodig grievend en meldt actief bezig te zijn om (agro)biodiversiteit te bevorderen. Agrariërs moeten genoemd worden als natuur-en landschapsbeheerders.

De BMF merkt op dat de biodiversiteit, m.n. in het agrarisch gebied, achteruit is gehold. Daarom is volgens haar een herstel of deltaplan nodig, net als waarmee het rijk komt. Dit vereist vervolmaking van het Natuurnetwerk Brabant, realisatie van ecologische verbindingzones en investeren in stedelijk uitloopgebied en agrarisch gebied. De weerbaarheid van bestaande natuurgebieden moet omhoog, door emissiebeperking, inkrimping veestapel en internationale afstemming over emissies.

Reactie

Het blijkt dat diverse intensief bewerkte percelen in het agrarisch gebied vanuit ecologisch oogpunt tamelijk monotoon zijn. De biodiversiteit gaat vooral in intensief gebruikte agrarische gebieden nog sterk achteruit. Wij zien in het panorama 2050 dat de agrarische percelen weer ecologisch rijker zijn geworden, en we spreken daarmee juist vertrouwen uit in het verandervermogen van het platteland. We zullen de tekst in het panorama in dat licht aanpassen.

Wij delen de opvatting van de ZLTO dat veel agrariërs inzien dat biodiversiteit en natuurinclusiviteit nodig zijn en dat zij met overgave werken aan akkerranden, keverbanken, bloemstroken en andere landschappelijke en natuurelementen. Vaak met verrassende resultaten. Met waardering spreken wij op deze plaats daarom over die agrariërs en hun organisaties die natuurinclusiviteit, agrarisch natuur- en landschapsbeheer daadwerkelijk bevorderen.

Wij zien de agrarische sector wel degelijk als natuur- en landschapsbeheerders en als bondgenoten in een traject om de noodzakelijke trendbreuk voor een betere biodiversiteit te bewerkstelligen.

Bij zowel klimaatadaptatie en energietransitie als bij duurzame economie zijn er kansen en mogelijkheden om natuur, landschap en biodiversiteit te versterken. Ook agrariërs kunnen daarin een rol vervullen.

Wij delen de zorg van de BMF over de biodiversiteit. Daarom werken wij aan emissiereductie, de realisatie van verbindingzones, de afronding Natuurnetwerk Brabant, verbetering van natuur bij de stad en agrarisch natuurbeheer. Onze doelstelling om per 2030 de trend omgebogen te hebben qua biodiversiteit vergt voortzetting van het huidig beleid plus extra inspanningen op natuurontwikkeling en natuurversterking. Dit vraagt om verdere uitwerking in een programma, gericht op realisering van de ambitie voor 2030 en 2050 uit deze visie als einddoel.

Een Rijks deltaplan Natuur kan in ons komende programma een vertaling krijgen.

6.6 Verplaatsen winningen

32

Grondwaterwinningen blijven minstens zo beschermd als nu. Betekent dit verplaatsing als de basis niet op orde is, naar een andere locatie of overschakeling op oppervlaktewater?

Reactie

Wij zijn van mening dat de kwaliteit van het gewonnen grondwater overal goed op orde is en daarom is verplaatsing van winningen niet aan de orde.

6.7 Basis op orde: PAS

32, 42

Er kan discussie ontstaan wanneer de basis op orde is met een goed welbevinden en grote biodiversiteit, als verwoord in 2.2 van het Panorama 2050. Dit betekent minstens dat kritische depositiewaarden niet overschreden mogen worden en dat anders, bij overschrijding ervan, via de PAS geen ontwikkelruimte voor economische initiatieven geboden wordt. De PAS moet worden genoemd als voorbeeld van integrale, gezamenlijke aanpak.

Reactie

Wij delen uw opvatting dat het onderwerp Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) en kritische depositiewaarden inderdaad een belangrijke rol speelt bij het bereiken van een goede ecologische toestand. De PAS is daarbij een wettelijk instrument om de doelen te bereiken. De complexe problematiek van de PAS leent zich niet voor behandeling in deze visie. De PAS is een door het Rijk in samenspraak met andere partijen opgesteld Programma dat randvoorwaardelijk is bij het realiseren van de opgaven uit deze visie.

6.8 Leegstand in het landelijk gebied

16, 20, 51, 59 en 65

Insprekers vragen meer aandacht voor de problematiek van leegstand in het landelijk gebied vanwege leegstaande en nog leegkomende stallen. De provinciale visie hierop is medebepalend voor hoe het landelijk gebied er in de toekomst uit komt te zien. Leegstand vergroot de kans op verpaupering. Insprekers 16 en 20 bepleiten daarom ruimere mogelijkheden voor hergebruik van leegkomende gebouwen in het buitengebied. Insprekers 51 en 59 vragen om de instelling van een slooifonds. Dat is volgens hen nodig nu er voor veel leegkomende gebouwen geen hergebruiksfunctie mogelijk is en de provincie verantwoordelijk is voor toekomstige leegstand vanwege het stikstofbeleid.

Reactie

De problematiek rondom leegstand heeft onze aandacht. Vanuit het programma Leegstand werken wij (ook nu al) samen met verschillende partijen aan een evenwichtige leegstands aanpak. Wij realiseren ons dat leegstand een relatie heeft met alle vier de hoofdoopgaven. De aanpak richt zich daarbij zowel op de aanpak van reeds bestaande als toekomstige leegstand.

Naast aspecten als verpaupering en criminaliteit spelen daarbij juist ook sociale- en economische aspecten een belangrijke rol. Dat de komende periode veel veehouderijbedrijven stoppen is slechts zeer beperkt toe te rekenen aan het maatregelenpakket Versnelling transitie veehouderij. Dit betreft een autonome ontwikkeling die grotendeels veroorzaakt wordt door het aflopen van de zogenaamde stoppersregeling in 2020.

Bij de aanpak leegstand zijn wij ervan overtuigd dat de problematiek niet alleen opgelost wordt door het bieden van (meer) hergebruiksmogelijkheden. Het is belangrijk om bij de aanpak leegstand een integrale benadering te kiezen: naast leegstand van agrarische bedrijven zijn er ook winkels, kantoren en bedrijventerreinen waarvoor een nieuwe functie nodig is. Het is daarom belangrijk goed na te denken welke functies je waar wilt ontwikkelen of juist wilt behouden, rekening houdend met het omliggende gebied. Soms biedt hergebruik een oplossing, soms betekent hergebruik een beperking van omliggende agrarische bedrijven of geeft dit (toekomstige) leegstand in de kern.

Naast hergebruik op de goede plekken, is sloop onontkoombaar. Wij vinden dat in de eerste plaats de verantwoordelijkheid van de eigenaren. Vanuit de leegstands aanpak werken wij samen met diverse partijen aan ondersteuning van gemeenten en eigenaren voor hergebruik of sloop van de gebouwen. Hierbij liggen er wellicht ook kansen vanuit de opgaven Klimaatproof en Energietransitie om een bijdrage te leveren rondom de leegstandsproblematiek. Dit vraagt in onze optiek een gebiedsgerichte aanpak die samen met de gebruikers van een gebied wordt uitgewerkt.

6.9 Ondermijningsproblematiek

47

De ondermijningsproblematiek komt in de omgevingsvisie onvoldoende aan bod, o.m. in het buitengebied.

Inspreker 46 geeft daarbij aan dat zonder sterke veehouderij leegstand, verpaupering en criminaliteit optreedt in het buitengebied. Landbouw als een sterke economische drager voorkomt dit.

Reactie

De ondermijningsproblematiek heeft onze volle aandacht. Verpaupering en criminaliteit door leegstand kan voorkomen worden door hergebruik maar er bestaat zeker ook de noodzaak van sloop. Vanuit onze aanpak leegstand en via de ondersteunende maatregelen vanuit het dossier Versnelling transitie veehouderij werken we hieraan. Diverse economische dragers kunnen daarbij helpen leegstand tegen te gaan. Waarbij we aantekenen dat eigenaren/gebruikers primair zelf verantwoordelijk zijn om te zorgen dat geen illegale activiteiten ontplooid worden in hun gebouwen. Leegstand vormt nooit een excuus om illegale zaken toe te staan.

6.10 Basis op orde door behoud open ruimte

5

De provincie moet zorgen dat uitbreidingswijken en bedrijventerreinen geen ruimte verslinden en het landschap aantasten. Anders is Brabant straks alleen woningbouw en bedrijventerrein met een paar parklandschappen, gemeenten beschermen onvoldoende.

Windmolens horen aan of op zee, niet in Brabant. Zonneakkers hooguit na bedekking daken. Vanwege gezondheidsschades, landschap en natuuraantasting geen nieuwe veestallen en sanering van veestallen bij natuur en woningen. Effectieve stank -en ammoniakwassers zijn noodzakelijk.

Er dient niet gebouwd te worden binnen 50 meter van Ecologische Verbindingszones. Vervuiling van drinkwater in (grotere) grondwaterbeschermingsgebieden moet worden tegengaan.

Reactie

Wij delen de zorg om voortgaande aantasting van landschap en open ruimte. Vandaar dat in par. 5.3 van de Visie kernwaarden voor ons handelen zijn geformuleerd, o.m. betreffende slim ruimtegebruik en functiecombinaties. De reactie van inspreker lijkt zich erop te richten dat er in het landelijk gebied geen ontwikkelingen toegelaten kunnen worden. Die mening delen wij niet. Wij vinden wel dat er zorgvuldig en slim met de beschikbare ruimte moet worden omgegaan, gelet op alle ontwikkelingen die op ons afkomen en de consequenties daarvan. In een aantal gevallen zal onontkoombaar nieuw ruimtebeslag nodig zijn, bijvoorbeeld voor energietransitie, ook op nu nog onbebouwd gebied. Dat zal zorgvuldig afgewogen moeten worden. Door daarbij zorg te dragen voor een goede landschapsontwikkeling en inpassing worden nadelige effecten zoveel mogelijk tegen gegaan. Om op zorgvuldige en goede manier met de ruimte om te gaan, hanteren wij het 'diep, breed en rond' kijken wat bijdraagt aan een zorgvuldige besluitvorming.

Wat betreft de agrarische sector voeren wij al gedurende langere tijd beleid om de negatieve effecten vanuit met name de veehouderij terug te dringen. Wij continueren dat beleid. Deel van dat beleid is ook dat bedrijven gesaneerd worden in gevallen dat zij te dicht bij natuur of woongebieden gevestigd zijn. Verder hanteert de provincie een stringent grondwaterbeschermingsbeleid om verontreiniging van het drinkwater te voorkomen.

6.11 Behoud ruimtelijke kwaliteit

8

De inspreker voorziet een grote ruimteclaim in het buitengebied vanwege opgaven als klimaatadaptatie en klimaatmitigatie en ook de energietransitie en ziet hier een grote opgave om dit alles in te passen op een manier die recht doet aan de ruimtelijke kwaliteit van het buitengebied.

Reactie

Het streven naar een goede omgevingskwaliteit is een van de uitgangspunten in onze Omgevingsvisie. Wij zijn het met de inspreker eens dat de opgaven inderdaad groot zijn en niet als vanzelfsprekend te realiseren zijn. Het uitvoeren van deze opgaven zal leiden tot conflicterende belangen. Anderzijds ontstaan er ook kansen wanneer de verschillende opgaven in samenhang worden opgepakt. Dat is precies de reden om gezamenlijk te kijken hoe deze opgaven in het gebied het beste aangepakt en ingepast kunnen worden en wat het beste past om voor de bewoners, van nu en in de toekomst, om de kwaliteit van de leefomgeving te waarborgen en waar mogelijk te verhogen.

6.12 Bescherming Natuurnetwerk

32

De inspreker stelt dat in de Omgevingsvisie onvoldoende gewaarborgd is dat de huidige waarden van het natuurnetwerk in stand blijven bij recreatief medegebruik. Recreatieve ontwikkelingen in of grenzend aan natuur hebben in toenemende mate niet of nauwelijks met natuurbeleving te maken, stelt de inspreker. Daarom verzoekt de inspreker om mogelijkheden of beperkingen voor recreatief medegebruik expliciet te benoemen.

Reactie

De Omgevingsvisie als instrument is niet bedoeld om vast te leggen welke vormen van recreatie waar wel of niet mogelijk zijn. De visie is bedoeld om te agenderen en te mobiliseren. In dat verband is duidelijk dat de provincie stàt voor behoud, ontwikkeling en herstel van natuur-en

landschapswaarden. Voor het beschermen van belangen zijn er andere instrumenten, zoals de omgevingsverordening.

6.13 Landschap als drager; aanvalsplan landschap

57, 60, 61

Het landschap is ons kapitaal, daar moeten we zuinig mee omgaan. Wie het landschap aantast, moet de omgeving/het landschap verbeteren. Dit principe, met uitgangspunt van landschap als drager, moet sterker in de Omgevingsvisie. Ook moet sterker in de visie dat we nu echt moeten gaan investeren in de kwaliteit van het landschap, als contramale van de verstedelijking. Hiervoor is een actieve bovenregionale aanpak nodig. Niet alleen behouden, maar ook versterken en ontwikkelen van het landschap en de biodiversiteit is nodig.

De BMF pleit voor een aanvalsplan met stevige behoud- en ontwikkelopgaven en wil een aantal iconische landschappen letterlijk op de kaart zetten.

Reactie

Over landschap en aantasting daarvan staat in de omgevingsvisie, onder het kopje "bovenlaag" in 6.2, dat nieuw gebruik van de open ruimte gepaard moet gaan met meerwaardecreatie zodat een ontwikkeling kwaliteit toevoegt aan de plek. Voorts staat in 6.2, onder de koppen "netwerklaag" en "bovenlaag", meerdere malen de woorden versterking en ontwikkeling/ontwikkelen.

Wij vinden het een onjuiste interpretatie dat wij alleen zouden inzetten op behoud en niet op ontwikkelen/versterken. Wij vinden dat bij een top kennis- en innovatieregio een toplandschap hoort. Het vormgeven van de leefomgeving in een veranderend landschap doen we in Brabant samen. Doel is dat vanaf 2030 voor biodiversiteit een negatieve trend is omgebogen naar een positieve trend. Dit vereist maatregelen voor het landschap. Naar onze mening staat in de visietekst voldoende dat landschap en biodiversiteit versterkt moeten worden. Voor landschap specifiek wordt een 'roadmap' aangekondigd, die gebieden ongetwijfeld op de kaart zal zetten. Overigens worden in de dronevluchten in deze visie veel van de door de BMF genoemde landschappen gezien en in woorden op de kaart gezet.

6.14 Lucht, water, bodem, biodiversiteit

70

Lucht-, water- en bodemkwaliteit samen met biodiversiteit moeten sterk verbeterd worden om ons nageslacht een gezond en leefbaar Brabant te bieden. Dat gaat niet met een zo grote overlast vanwege intensieve veehouderij als nu. De Peel voldoet nog niet aan Europese milieurielijnen. Een gezonde leefomgeving in De Peel ontbreekt al 15 jaar.

Ondanks 50 jaar waarschuwingen voor dierziektes en mestoverschot heeft het zelfregulerend vermogen van de veehouderij gefaald. De overheid moet volgens insprekers (dus) zorgen voor schone eerste levensbehoeften, zoals schoon water, schone gezonde bodem en lucht, veilige producten en waardige omstandigheden voor dier en plant.

Reactie

Wij delen uw opvatting over de wenselijkheid van een aangename (gezonde, veilige en mooie) leefomgeving. Dat is waar wij met de Omgevingsvisie een bijdrage aan willen leveren.

In deze visie onderkennen wij dat de emissies uit de veehouderij omlaag moeten. Hier werken wij al geruime tijd aan. Wat in 50 jaar scheef is gegroeid, kan niet in een paar jaar opgelost worden.

Onze ambitie daarbij is dat er in 2030 geen overschrijdingen meer bestaan van de wettelijk vastgelegde normen.

6.15 Aanpak aan de bron bij veehouderij

2, 6, 32, 60, 69, 70, 74

Insprekers hebben er geen vertrouwen in dat de negatieve effecten van de veehouderij, waaronder emissies maar ook risico's voor gezondheid en overige hinder, met technische oplossingen worden opgelost. Recent is dat weer bevestigd doordat luchtwassers niet het effect hebben dat beloofd is. De problematiek verergert steeds verder.

Naar hun mening kan de problematiek alleen opgelost worden door maatregelen aan de bron en dat betekent dat er maar één oplossing mogelijk is: minder dieren. Inspreker (74) constateert dat er binnen Brabant – anders dan in de rest van het land- juist volop dieren zijn bijgekomen. Dit ondanks staldering omdat er nog veel latente ruimte in vergunningen aanwezig is.

Krimp van de veestapel moet gerealiseerd worden met een warme sanering waarbij ondernemers ondersteund worden vanuit de overheid met geld, kennis en middelen.

Reactie

Met insprekers zijn wij ook voorstander om waar mogelijk uit te gaan van maatregelen aan de bron. Via innovatieve productiemethoden zien wij dat er steeds meer ontwikkelingen op dat gebied gaande zijn waardoor emissies beperkt worden. De meest in het oog springende innovatie betreft het ontwikkelen van stalsystemen waar scheiding aan de bron wordt toegepast. Bij deze nieuwe generatie stallen wordt voorkomen dat er ammoniak en geur ontstaat door dat de dunne en dikke fractie van de mest niet met elkaar in contact komen. De provincie ondersteunt de ontwikkeling en uitrol van deze stallen in het kader van de Ondersteunende Maatregelen Transitie Veehouderij. Vanuit die optiek delen wij niet de mening van insprekers dat alleen het houden van minder dieren leidt tot een oplossing. Tegelijkertijd zijn er vanuit het regeerakkoord middelen ter beschikking gesteld voor een zogenaamde warme sanering van de varkenshouderij. De inzet is erop gericht om een fors deel te laten landen in Noord-Brabant. Daarnaast hebben wij in 2017 het pakket ondersteunende maatregelen uitgewerkt om stoppende boeren te ondersteunen bij het maken van hun keuze. Via staldering zorgen we ervoor dat er bij nieuwe ontwikkelingen niet meer dieren in concentratiegebieden bij komen. Overigens realiseren wij ons dat juist vanwege de recente ontwikkelingen rondom de luchtwassers het vertrouwen in technische toepassingen is geschaad. We zetten ons daarom ook in voor nieuwe ontwikkelingen voor monitoring.

6.16 Natuurinclusieve landbouw

32, 60, 69, 70, 74

Intensieve landbouw pleegt volgens insprekers 70 en 74 een aanslag op cultuurhistorie, landschap en biodiversiteit. In het landelijk gebied is herstel van de biodiversiteit nodig.

Inspreker 69 wijst op de Vlaamse agrariërs die met vrijwillig natuurbeheer, regelgeving en met precisielandbouw de negatieve effecten verminderen, ook voor klimaatbroeikasgassen.

Inspreker 60 vraagt de provincie om zich stellig uit te spreken voor natuur inclusieve landbouw, die optimaal gebruik maakt van natuurlijke processen en die produceert binnen de grenzen van de natuurlijke omgeving en daardoor positief bijdraagt aan omgevingskwaliteit en biodiversiteit.

Industriële bedrijven werken het natuur inclusieve boeren tegen.

De provincie moet natuurinclusieve landbouw sterker stimuleren vindt inspreker 32.

Reactie

Natuurinclusieve landbouw is in het provinciale beleid een van de ontwikkelingsrichtingen richting duurzame voedselproductie. Wij ondersteunen de ambitie voor natuur inclusieve landbouw en zien daar juist ook kansen om bij te dragen aan een volhoudbare sector naar de toekomst toe, bijvoorbeeld door de opslag van CO₂ en verminderen van broeikasgassen. Wij zetten deze lijn voort. Wij zien echter ook ruimte voor een meer intensieve en innovatieve georiënteerde landbouw

mits deze produceert in overeenstemming met haar omgeving. De negatieve effecten op gezondheid, lucht, bodem, water, natuur en landschap moeten daarom worden teruggebracht.

6.17 Landbouw heeft meerdere functies

69

Volgens de inspreker kan landbouw verschillende functies in de omgeving vervullen, wat in de omgevingsvisie onderbelicht is gebleven: behoud open ruimte, tegengaan verharding, infiltratie voor water, landschap (mits landschappelijke inpassing) en passieve recreatie.

Reactie

Wij zijn het met de inspreker eens dat de landbouw een belangrijke functie heeft in het behoud van open ruimte en een aantrekkelijk landschap voor bewoners en recreanten. Dat de landbouw kan bijdragen aan klimaatoplossingen en aan de energietransitie hebben wij in de Omgevingsvisie op diverse plaatsen ook benoemd.

6.18 Water als leidend principe

7

Inspreker bepleit dat water naast grondstof ook gehanteerd moet worden als leidend principe voor economische ontwikkelingen, zoals landbouw.

Reactie

Via het diep, rond en breed kijken speelt water in samenspraak met andere aspecten een rol bij economische ontwikkelingen. Gelet op klimaatverandering zal water wel een steeds belangrijker gewicht krijgen.

Consequenties voor tekst omgevingsvisie

Hoofdstuk 2 (Panorama2050): de tekst wordt aangepast en vervangen door 'ecologisch gezien tamelijk monotone percelen'

Hoofdstuk 6, onder "een veilige leefomgeving"

Nieuwe technieken, experimentele activiteiten, maar ook de nieuwe opgaven vragen alertheid op het gebied van veiligheid.

7. Energietransitie (Hoofdstuk 6.3)

7.1 Ambitie en urgentie

17, 24, 27, 47, 16, 20, 40, 60, 72

Insprekers onderschrijven de ambities voor de energietransitie. In hun coalitieakkoorden hebben diverse gemeentelijke insprekers het werken aan de energietransitie daarom prominent opgenomen. Insprekers vragen de provincie bij te dragen aan de uitwerking en realisatie van de ambitie in diverse delen van Brabant. Inspreker 40 wil graag al in 2030 energie-neutraal zijn en ziet belemmeringen in de beschrijving zoals opgenomen in het Panorama waar vooral gesproken wordt over west- en oost-Brabant. Inspreker 17 geeft in zijn algemeenheid, impliciet dus ook voor energietransitie aan dat niet ieder de urgentie van opgaven ziet en vraagt om samen met de gemeenten te werken aan de bewustwording van de urgentie van de transitieopgaven.

Insprekers zien graag meer mogelijkheden voor energieopwekking, ruimte voor innovatieve oplossingen en te experimenteren. Zij gaan graag met de provincie in gesprek over de visie en ambities met betrekking tot de energietransitie en vertrouwen erop dat de spelregels uit de Verordening ruimte daarbij geen belemmering vormen.

Inspreker 60 verzoekt om de ambitie zo te formuleren dat deze aansluit bij de door de Tweede Kamer aangenomen Klimaatwet. Deze schrijft een minimale reductie van de CO₂-uitstoot in 2050 van 95% voor in plaats van de 80-95% waarvan het Ontwerp spreekt.

Inspreker 72 maakt zich zorgen om het ruimtebeslag vanwege de transitie, bijv. de energietransitie met hoge ambitie.

Reactie

Wij zijn verheugd dat insprekers zo slagvaardig willen werken aan de energietransitie. Alleen samen kunnen wij de gedeelde doelstellingen voor duurzame energie en de reductie van broeikasgassen realiseren. Wij zien de uitnodigingen voor verder overleg en als een ondersteuning om samen via de Regionale energiestrategieën de koers uit te zetten voor de *transformatie van ons huidige energiesysteem en tegelijkertijd de lokale en regionale economie, de kwaliteit van de leefomgeving of het landschap van Brabant te versterken*. Uiteraard sluiten wij daarbij aan bij de ambities en indelingen die landelijk worden gebruikt (inspreker 60). Dat betekent dat wanneer de Klimaatwet, die momenteel voorligt in de Eerste Kamer gereed is wij de (herijkte) nationale doelen volgen.

De ambitie van de inspreker 40 al in 2030 alle in Noord-Brabant gebruikte energie duurzaam te laten zijn vinden wij te hoog. Het geschetste panorama 2050 is bedoeld als een inspirerende doorkijk en heeft geen uitputtend of normerend karakter.

De Omgevingsvisie geeft een aantal algemene uitgangspunten en randvoorwaarden met betrekking tot de energieopgave. Op het moment dat andere technieken beschikbaar komen, zullen wij bezien of er een noodzaak is beleid te heroverwegen en/of moet leiden tot een aanpassing van de regels in de (toekomstige) Omgevingsverordening. Een nadere beleidsuitwerking voor de opgave Werken aan de Brabantse energietransitie vindt momenteel plaats via de voorbereiding zijnde Energieagenda. De inhoudelijke uitwerking vindt uiteraard plaats via al genoemde Regionale Energiestrategieën, waarover in het Klimaatakkoord nadere afspraken zijn gemaakt. In dat kader worden er in regionaal verband nadere afspraken tussen partijen gemaakt hoe binnen een regio invulling wordt gegeven aan de energietransitie.

Het gesprek dat inspreker 20 voorstelt voeren wij graag in het kader van de Regionale Energiestrategieën. Wij vinden het belangrijk om dat de Ruimtelijke energiestrategieën goed worden vormgegeven.

Inspreker 17 vraagt de urgentie van de transitie meer aandacht te geven om iedereen van de relevantie bewust te maken. Daarom zullen we in aanvulling op de Klimaatafspraken de maatschappelijke noodzaak voor Brabanders van energietransitie, zoals energieleveringszekerheid

uitvoeriger verwoorden. Ook de kansen die ontstaan als gevolg van de verandering van ons energiesysteem, zoals het op grote schaal beschikbaar komen van decentrale energie zullen wij uitvoeriger verwoorden.

De ambitie om in 2050 energieneutraal te zijn is (inspreker 72) inderdaad hoog; aangezien wij duurzame opwekking op zee al in de ontwerp-visietekst niet bij voorbaat onaanvaardbaar vonden, hebben wij al onderkend dat een deel van de oplossing buiten de provincie ligt. Bijvoorbeeld door samenwerking met regio's buiten onze provincie, voor warmtenetwerken of wind op zee. Daarom verduidelijken wij dit in de tekst van de omgevingsvisie en formuleren wij de doelstelling als volgt: 100% duurzame energie per 2050 waarbij deze energie zo veel mogelijk afkomstig is uit Noord-Brabant.

7.2 Ruimteclaim

30, 51, 59

Inspreker 30 noemt in zijn reactie een aantal mogelijkheden hoe om te gaan met de ruimteclaim die windmolens, zonneparken en de opslag van energie doen. Inspreker is van mening dat de ruimteclaim zoveel mogelijk integraal aangepakt moet worden omdat in hetzelfde gebied nog veel meer maatschappelijke opgaven spelen. Inspreker noemt: vrijwillige kavelruil en wettelijke verkaveling bij de ontwikkeling van windmolens en zonneparken en de inzet van Stedelijke kavelruil of Stedelijke gebiedsontwikkeling in meer intensief bebouwd gebied.

Insprekers 51 en 59 zijn van mening dat weinig sturing op zonneparken tot wildgroei leidt terwijl het slechts een marginaal deel van de energietransitie kan vervullen. Insprekers vragen in de Omgevingsvisie transparant te maken welke energievormen mogelijk zijn en wat hun bijdrage in de Brabantse energievoorziening kan zijn en wat op de lange termijn de ruimtelijke impact is.

Reactie

We zijn blij met de opbouwende reactie van de inspreker 30 en zijn analyse. De nadere uitwerking waar insprekers om vragen vindt plaats in de Regionale energiestrategieën. Wij zijn er voorstander van om op basis mogelijkheden in energiemix en verbinding met andere opgaven die er in elk gebied spelen te bekijken welke technieken uiteindelijk het beste kunnen bijdragen aan een modern energiestelsel. Daarbij sluiten wij op voorhand geen technieken uit zolang deze op voldoende draagvlak in onze samenleving kunnen rekenen.

7.3 Omgevingskwaliteit

40, 50

Inspreker 40 denkt dat de ambitie rondom energie leidt tot een tijdelijke aantasting van het mooie cultuurlandschap in Midden Brabant.

Inspreker 50 vraagt om verduidelijking van de passages uit hoofdstuk 6, paragraaf 3 (p53): "gaan we via een enorme groeispuurt grootschalig gebruik maken van energie via wind, zon, water en duurzame warmte" in vergelijking met de tekst op p54: "uitgangspunt voor deze koers is dat we dat willen doen met versterking van de lokale en regionale economie evenals de kwaliteit van de leefomgeving en het landschap".

Reactie

Gezien de hoeveelheid energie die wij momenteel gebruiken is een grote verandering van het landschap onvermijdelijk. Zo'n groeispuurt zou zeer nadelige gevolgen kunnen hebben wanneer 'slechts' aandacht is voor de verhoging van de productie van duurzame energie. Dat willen wij niet. Daarom streven wij naar een heldere regionale koers voor de transformatie van het huidige energiesysteem waarbij we tegelijk werken aan versterking van de lokale en regionale economie, de kwaliteit van de leefomgeving en het landschap aldaar.

Bij de uitwerking van de Regionale energiestrategieën kunnen er lokaal inhoudelijk verschillen bestaan als dat de beschikbaarheid van energie voor inwoners en bedrijven helpt én de fysieke leefomgeving en economie verbetert.

7.4 Landschappelijke aantasting

5, 60, 70

Inspreker 5 vraagt om geen landschap vervuilende windmolens en zonneakkers te plannen maar eerst zonnepanelen op daken van huizen te stimuleren. Windmolens horen volgens inspreker op zee of aan de kust, niet in Brabant. Nummer 60 stelt dat niet alle landgoederen en cultuurhistorische landschappen door windmolens ontsierd moeten worden.

Inspreker 70 is van mening dat de aanleg van zonneparken of velden op de bodem een verkeerd grondgebruik is. Ook vindt inspreker 70 dat mestverwerking en mestvergisting en biogas-installaties alleen maar subsidies opslurpen en ellende veroorzaken.

Reactie

Gezien het effect van het gebruik van onze fossiele brandstoffen en de eindigheid ervan streven wij er naar uiteindelijk een provincie met alleen maar hernieuwbare duurzame energie te worden. Helaas kunnen wij in onze provincie met de aanleg van zonnepanelen op bestaande bebouwing slechts ten dele voorzien in onze energievoorziening. Wij verwijzen hiervoor naar het haalbaarheidsonderzoek voor de energiedoelstelling 2030. Uiteraard willen ook wij zo zorgvuldig mogelijk omgaan met de ruimte in onze provincie. Aanleg van zonnepanelen op zoveel mogelijk bestaande bebouwing vinden wij daarom van belang. Andere manieren van duurzame energieopwekking zoals windmolens of zonneparken in onze provincie zijn nodig zodat onze inwoners en bedrijven over voldoende energie kunnen beschikken en sluiten wij daarom op voorhand niet uit. Datzelfde geldt overigens ook voor andere energieopwekking zoals met behulp van mest in het geval dit past in het steeds circulaire denken omtrent grondstoffen. Zie hierover onze reactie onder 10.8. Voorts willen we onze energievraag niet afwentelen op gebieden buiten Brabant. Het doel om schone energieopwekking vraagt om een regionale ontwerp-opgave en een zorgvuldig proces zodat energie kan worden concreet een plaats te geven, vraagt om een regionale ontwerp-opgave met een zorgvuldig proces, gericht op een zorgvuldig regionaal proces, gericht op het integraal ontwerpen en ontwikkelen van een moderne energievoorziening van een gebied.

7.5 Zonneparken in waardevolle landschappen en het natuurnetwerk

40, 60, 73

Inspreker 40 vraagt om een zorgvuldige keuze en inpassing van zonnepanelen in waardevolle landschappen en wil hier graag ook een bijdrage aan leveren. Inspreker 73 vindt zonneparken in Natuurnetwerk Brabant evenals in waardevolle (cultuur)landschappen een absolute no go en stelt dat dit juridisch ook onmogelijk is. Inspreker ziet zich dan ook genoodzaakt juridische stappen te nemen als die ontwikkelingen zich voor doen. Inspreker wil liever in een tijdig stadium met de provincie om tafel om ongewenste ontwikkelingen te voorkomen. Ook inspreker nr. 60 heeft hier zorgen. Inspreker vraagt om in een definitieve zienswijze of een gesprek de punten verder toe te lichten.

Reactie

Evenals inspreker 73 zijn wij van mening dat het niet zonder meer mogelijk is om zonneparken te ontwikkelen binnen het Natuurnetwerk Brabant (NNB) en dit heeft ook niet als eerste onze voorkeur. Echter, in een aantal gevallen waarin er binnen de NNB nog steeds sprake is van een agrarische functie en het betreffende gebied nog niet als natuur is verworven en ingericht, willen wij bezien of het mogelijk is om via een tijdelijk zonnepark, de aankoop en inrichting van de betreffende gronden tot natuur, mogelijk te maken.

Samen met insprekers onderschrijven wij de waarden en kwaliteiten van de in Brabant aanwezige waardevolle (cultuur)landschappen. Net als inspreker 40 zijn wij van mening dat dit zorgvuldig en met respect voor de bestaande waarden moet plaatsvinden. Verandering van het landschap is van alle tijden en hoeft niet per definitie negatief te zijn. Elke generatie voegt een nieuwe, eigentijdse laag aan het landschap toe. Ook in de waardevolle landschappen is naar onze mening de ontwikkeling van zonneparken in bepaalde gevallen mogelijk, mits dit verenigbaar is met de aanwezige, karakteristieke waarden en deze als uitgangspunt en inspiratiebron worden gebruikt voor de beoogde ontwikkeling. Wij volgen hierbij in grote lijnen de denkrichting zoals die door de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed naar voren wordt gebracht in de discussie over energie en cultuurhistorische erfgoedstructuren.

7.6 Energiebesparing

31

Inspreker 31 is van mening dat bij de uitwerking van de opgave van energietransitie in het Ontwerp vooral de focus ligt op duurzame energieproductie. Inspreker vraagt meer aandacht te besteden aan de energiebesparingsopgave. Deze is immers net zo belangrijk.

Reactie

Wij zijn het met inspreker eens dat het verminderen van het energieverbruik een belangrijk onderdeel vormt om invulling te geven aan de energiedoelstellingen. In de nationale Energieagenda is al veel aandacht aan de mogelijkheden om het gebruik van energie te verminderen. Uiteraard blijft energiebesparing in het werken aan de energietransitie een belangrijk onderdeel.

7.7 Samenhang tussen de opgaven

31, 45, 60

Inspreker 31 benadrukt de onderlinge samenhang en synergie tussen de opgaven energietransitie, klimaatadaptatie en de slimme netwerkstad. Als voorbeeld noemt de inspreker 31 renovatie -en vernieuwingsopgave waar via een meervoudige aanpak werk met werk gemaakt kan worden. Inspreker ziet bij de wijkgerichte aanpak uit het aankomend Klimaatakkoord een belangrijke stimulerende en faciliterende rol voor de provincie. Inspreker 45 vraagt verder uit te werken op welke manier Brabanders worden gemotiveerd en gefaciliteerd om hun woningen aan te passen zodat Brabanders steeds vaker hun eigen energieproductie kunnen regelen. Nummer 60 ziet verband met versterking van de sociaal-maatschappelijke context, werkgelegenheid en kwaliteitsverbetering in natuur en landschap.

Reactie

Net als insprekers zien wij het belang van de samenhang tussen de energietransitie en andere grote maatschappelijke opgaven. Dit is in onze visie duidelijk verwoord doordat wij hebben aangegeven dat bij de uitwerking van beleid en maatregelen, maar ook bij de uitvoering, het noodzakelijk is dat de opgaven in samenhang worden opgepakt, op alle schaalniveaus. Dat gebeurt juist ook door diep, rond en breed te kijken en te werken.

7.8 Waterschap als energieproducent

7

Inspreker ziet kansen om waterschappen als energieproducenten een bijdrage te laten leveren aan de ontwikkeling en uitvoering van de Regionale Energiestrategieën. Inspreker vraagt daarom de Brabantse waterschappen uit te nodigen voor de afspraken in de Regionale Energiestrategieën.

Reactie

Wij zijn benieuwd naar de verdere ideeën van de waterschappen en zullen hen vragen deze actief in te brengen.

7.9 Windenergie

14, 22

Inspreker 14 is blij met de hoge ambities op het gebied van duurzame energieopwekking om de doelen rondom CO₂ uitstoot te halen. Het is belangrijk om goed te communiceren over de impact van klimaatverandering, de noodzaak van de energietransitie en de impact van verschillende duurzame energiebronnen door Rijk, provincies en gemeenten en samen te werken aan de acceptatie van opwekking van windenergie. Het is daarbij nog niet duidelijk of windenergie na 2050 wel of niet nodig is. Inspreker acht het daarom voorbarig dat in de visie gesproken wordt over het saneren van windturbines. Dit ondergraaft de urgentie en daarmee de maatschappelijke acceptatie van de plaatsing van windturbines. Inspreker vraagt daarom betreffende passage aan te passen.

Tevens vraagt inspreker in de verdere uitwerking zoveel mogelijk ruimte te laten in aantal windmolens en ook geen voorkeurslocaties aan te wijzen. Dit zou volgens inspreker immers tot gevolg hebben dat andere kansrijke plaatsen niet benut kunnen worden. Inspreker vraagt voorts om de eisen in de Verordening ruimte aan te passen en het minimaal aantal te plaatsen windmolens te schrappen. Tot slot is inspreker 14 van mening dat er een tegenstrijdigheid is tussen het niet afwentelen van de energieopgave en het vinden van een oplossing buiten de provincie door wind op zee (punt 3 uit passage Wat gaan we in ieder geval doen).

Inspreker 22 vraagt in de verdere uitwerking van de Omgevingsvisie rekening te houden met het windpark langs de A16 in voorbereiding. Tevens vraagt inspreker via een stevige nabewerking van de Regionale energiestrategie voor West-Brabant het draagvlak te vergroten.

Reactie

Met insprekers zien wij het belang van een goede communicatie en participatie bij de ontwikkeling van initiatieven. Bij de ontwikkeling naar meer duurzame energie zullen de komende jaren diverse aspecten een rol spelen. Hoe de mix van verschillende soorten energie in 2050 is, valt nu niet precies te zeggen. Door verdere innovaties zullen de mogelijkheden op termijn veranderen. Naast de impact van de energieproductie op de omgeving spelen betrouwbaarheid en betaalbaarheid een rol. Vanuit dat oogpunt vormt energiewekking op basis van wind momenteel een belangrijk onderdeel in deze energiemix. Wat betreft de afwenteling naar buiten de provincie: Wij zien het als onze verantwoordelijkheid om binnen Noord-Brabant in eerste instantie in te zetten op het optimaal gebruiken van de beschikbare ruimte binnen onze provincie voor duurzame energieopwekking. Wat betreft het initiatief van het windmolenpark aan de A16 zijn wij van mening dat deze past in deze visie.

7.10 Zonneladder

52, 60

Inspreker 52 vraagt om de Zonneladder toe te voegen aan de Omgevingsvisie. Tevens vraagt inspreker om de monofunctionele afbeelding van zonnevelden te vervangen door een afbeelding van zonnepanelen op woningen omdat dit meer past bij de lijn van de Omgevingsvisie.

Wat betreft het zoveel mogelijk opwekken van energie in bebouwde omgeving ziet inspreker hier een oproep de stedelijke daken vol te leggen met zonnepanelen. Inspreker 60 zegt ook dat daarvoor de bebouwing constructief geschikt gemaakt moet worden, als ze dat nog niet is.

Reactie

De ambitie in de Omgevingsvisie gaat uit van zorgvuldig en meervoudig ruimtegebruik. Dat betekent dat bij zonne-energie de eerste stap is om binnen bestaand stedelijk gebied invulling te geven aan de ambitie. Wij zijn het met inspreker eens dat we in Brabant er samen voor moeten zorgen dat we de potentie van de productie van energie via zonnepanelen op daken zoveel mogelijk moeten benutten. Het toevoegen van de Zonneladder, zoals inspreker 52 inbrengt, is een nadere uitwerking van ons algemene uitgangspunt van zuinig en dubbel ruimtegebruik. Deze hanteren wij ook nu al bij de ontwikkeling van zonne-energie. Wij zijn het met inspreker 52 eens dat de afbeelding van een zonnepark in de ontwerp-visie ten onrechte suggereert dat de provincie een voorkeur heeft voor grondgebonden zonneparken. Dat is niet juist. Wij streven juist naar combinatie van functies waar dat mogelijk is, ook bij de opwekking van energie. Daarom zullen wij de afbeelding vervangen. De aanleg van zonnepanelen op bestaande bebouwing voorziet in te toekomst slechts ten dele in onze energievoorziening. Ook in relatie tot de reactie van inspreker 51, verwijzen wij hiervoor naar het haalbaarheidsonderzoek voor de energiedoelstelling 2030, zoals dat door de TU Eindhoven en HNS Landschapsarchitecten is uitgevoerd en beschikbaar is via onze website. Dat betekent dat ook andere technieken nodig zijn zodat inwoners en bedrijven ook op termijn kunnen beschikken over voldoende energie.

7.11 CO2 afvang

32

Inspreker mist bij de uitgangspunten voor een circulaire economie, transitie van energie, landbouw en industriegebieden aandacht voor de afvang, gebruik en opslag van CO₂-afvang, terwijl het Rijk dit wel belangrijk vindt.

Reactie

Als provincie zetten wij in op vermindering van CO₂-uitstoot en/of het afvangen van CO₂ voor hergebruik. Bijvoorbeeld in productieprocessen of de glastuinbouw. Wij zijn, in tegenstelling tot het rijk, geen voorstander van de opslag van CO₂.

7.12 Broeikasgas uit de landbouw

51

Inspreker geeft aan dat de landbouw in Nederland niet verantwoordelijk is voor 25% van de broeikasgassen. Volgens het rapport van de Nederlandse Landbouw en het Klimaat dat in opdracht van het Ministerie van Economische zaken is gemaakt, is de bijdrage slechts 14%. Inspreker vraagt het Ontwerp hierop aan te passen.

Reactie

Het klopt dat volgens het rapport, dat in opdracht van het Ministerie van Economische zaken is opgesteld, blijkt dat de landelijke bijdrage vanuit de landbouw 14% aan de totale hoeveelheid die als broeikasgassen ontstaan. Het percentage dat wij in het Ontwerp noemen is afkomstig van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (<https://klimaatmonitor.databank.nl>) dat naast de directe uitstoot ook rekening houdt emissies uit bodemprocessen. Daaruit blijkt dat de Nederlandse landbouw, rekening houdend met het in gebruik zijnde areaal landbouwgrond, in totaal 25% van alle broeikasgassen uitstoot. In Noord-Brabant is de relatieve uitstoot vanuit de landbouw en het landgebruik door de landbouw lager. Deze uitstoot van broeikasgassen bedraagt 19% van de totale uitstoot in de provincie. Wij zullen de definitieve tekst hier op verhelderen.

7.13 Geothermie/bodemenergie/diepere bodem

24, 27, 40, 57, 61

Grondwaterkwaliteit kan door zowel geothermie als andere vormen van bodemenergiewinning bedreigd worden. Daarom vragen insprekers 24, 27 en 57 het begrip "bodemenergie" te gebruiken i.p.v. de term "geothermie".

Gemeente Boxtel is kritisch op maatregelen die van diepe aardlagen gebruik maken. De BMF pleit ervoor dat gesloten WKO-installaties in beperkte aantallen onder publiek toezicht zullen komen, vanwege het risico van vervuiling door kleine particuliere gesloten WKO-installaties. Dat is in lijn met een Deltares-advies.

Reactie

De term bodem in relatie tot energie, wordt vooral gebruikt voor de opslag en terugwinning van warmte of koude in de ondiepe ondergrond. Het gaat dan vooral om WKO-installaties (open en gesloten systemen). De term geothermie is verbonden aan de winning van aardwarmte uit de diepe ondergrond. Het 1 op 1 vervangen van de term geothermie door bodemenergie doet geen recht aan wat in de praktijk als gangbare begrippen wordt gehanteerd. Zowel bodemenergie als geothermie leveren potentieel risico's op voor de kwaliteit van de grondwatervoorraden.

Vanuit onze taak rondom de bescherming van het grondwater bezien wij welke maatregelen nodig zijn. Wij treden daarover graag in overleg met partijen. Wij passen de tekst in de Omgevingsvisie op onderdelen aan.

7.14 Financiële ondersteuning

64

Inspreker verwacht gelet op de stimulerende rol van de provincie financiële ondersteuning bij de enorme opgaven van de Energietransitie. Zeker nu de feitelijke realisering hiervan bij de gemeente en haar inwoners ligt.

Reactie

De energieopgave is een gezamenlijke, maatschappelijke, opgave, waarbij de provincie één van de vele partijen is die hierin een rol speelt. In de Energieagenda 2019-2030 zullen wij nader ingaan op de positie en rol die wij als provincie zien in relatie tot andere partijen binnen en buiten Brabant. De hoofdinsteek van de provincie bij energieopgave is, dat met gerichte inzet van de ons beschikbare middelen (kennis, capaciteit, financiële middelen, enz.) het meeste effect voor Brabant kan worden bereikt.

Consequenties voor tekst omgevingsvisie

- Blz. 50 in paragraaf 6.1 Eén basisopgave en vier hoofdopgaven onder 1, eerste gedachtenpunt: "geothermie-winning" vervangen door "winning van aardwarmte" (dus: Het boren in de grond en aanbrengen van installaties, bijvoorbeeld met het oog op winning van aardwarmte...)
- doel 2050: 100% duurzame energie, grotendeels afkomstig uit Noord-Brabant (p53 en 56 onder pt 3)
- 19% i.p.v. 25% bijdrage landbouw aan uitstoot broeikasgassen in Noord-Brabant (p53)
- Urgentie uitvoeriger verwoord in Paragraaf 6.3 Werken aan de energietransitie voegen wij na het eerste tekstblok onder Waarom overwegingen toe: Aanleiding vormen de klimaatafspraken in Parijs en nationaal de afspraken over het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen en de omschakeling naar een energie neutrale samenleving. Als Brabant willen we evenredig bijdragen aan de doelstelling van minder dan 2°C opwarming (klimaatakkoord).

- Daarnaast zijn er ook andere redenen voor de inzet op de energietransitie. Energie die niet is gebaseerd op fossiele bronnen, ligt binnen handbereik en maakt dat onze energievoorziening minder afhankelijk wordt van de gasvoorraden in Nederland of van de import van energie van elders. De hele transitie naar een goed functionerend en betrouwbaar systeem, gebaseerd op andere energiebronnen dan fossiele brandstoffen, duurt decennia. Dit alles tezamen maakt het noodzakelijk dat we nu beginnen met het aanpassen van onze gehele energievoorziening van productie, opslag en transport. Burgers en bedrijven kunnen daardoor nu en in de toekomst rekenen op een goed functionerend en betrouwbaar energiestelsel. We leveren hiermee een bijdrage aan het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen en verbeteren tevens de luchtkwaliteit voor onze inwoners. Daarbij kunnen we kansen verzilveren voor decentrale, al dan niet individuele of collectieve energieopwekking door (groepen van) bedrijven en burgers.
- Wij zijn ons bewust dat de provincie maar één van de vele noodzakelijke spelers is. Wij zien in Brabant, met onder andere de Brainport, een goede uitgangspositie om de kansen die de energietransitie oplevert, te benutten. Door gebruik te maken van technologische innovaties, ontwikkelen we diensten en producten met een grote impact op het verhogen van de hoeveelheid duurzame energie. Hiermee leveren we een bijdrage aan de verbetering van onze leefomgeving én zorgen we ervoor dat we in de toekomst als een van de 'innovation leaders' de Brabantse economie versterken.
- Als Brabant koppelen wij ons beleid aan het rijksbeleid en nationale doelen. Daarmee).
.....etc.
- Passage in hoofdstuk 6.3 (p53) voegen wij na de zin "Het nationale doel is om in 2050 80 procent tot 95 procent minder CO2 uit te stoten ten opzichte van de uitstoot in 1990." de zin toe: "De verwachting is dat dit door de Klimaatwet wordt aangepast tot 95 procent minder CO2."
- Tekst onder 2. (p54) We sluiten aan bij de indelingen die landelijk gebruikt worden. Op dit moment zijn dat 5 transitiepaden (elektriciteit, industrie, gebouwde omgeving, mobiliteit, en landbouw en landgebruik. Hierdoor kunnen we gericht afspraken maken met het Rijk etc.
- Blz. 56, energiebesparing in bebouwde omgeving accentueren
- Blz 56 punt 3 "vervangen door:
- "*We wentelen onze opgave in beginsel niet af op onze omgeving (of andere provincies)*
- Dit betekent dat we als provincie gaan voor ten minste 50% duurzame energie in 2030 en uiteindelijk 100% duurzame energie in 2050. Daarbij streven we ernaar dat deze energie grotendeels afkomstig is uit Noord-Brabant. We zetten een strategie, wenkend perspectief, uit hoe we dat willen bereiken. We beseffen dat een deel van de oplossing ook buiten de provincie ligt (samenwerking met regio's buiten onze provincie bij, bijvoorbeeld, warmtenetwerken of wind op zee om de zware en procesindustrie binnen Brabant van energie te kunnen voorzien of andere slimme oplossingen waarbij we van elkaars sterkte gebruik kunnen maken). Onderweg passen we de strategie aan al naargelang innovaties beschikbaar komen en andere inzichten en (on)mogelijkheden ontstaan. Het denken over alternatieve energieopwekking kan en mag niet stilstaan. Daarom sluiten wij op voorhand geen technieken uit die kunnen bijdragen aan een modern energiestelsel (van opwek, opslag en gebruik) dat op voldoende draagvlak in onze samenleving kan rekenen.
- Blz. 56, onder 7. Hier gaat het inderdaad niet alleen over geothermieprojecten die zorgvuldig moeten worden uitgevoerd maar ook over bodemenergieprojecten bijvoorbeeld over WKO-installaties. Daarom in de eerste zin de passage veranderen in: .....dient de ontwikkeling van energieprojecten in bodem en ondergrond zoals de winning van geothermie...
- Afbeelding zonneakker (blz. 57) vervangen door zonnepanelen op dak

8. Brabant klimaatproof (Hoofdstuk 6.4)

8.1 Klimaatrobuust rivierenlandschap West-Brabant

7

Paragraaf 6.4 over robuust rivierenlandschap lijkt zich op de Maas te richten, maar deze lijn is ook voor Zuidwestelijke Delta en krekenslandschap relevant.

Reactie

De passage over het robuust rivierenlandschap richt zich inderdaad vooral op het Maas-Merwedegebied, omdat rivier verruimende maatregelen juist daar effectief zijn. Vanwege de dominante invloed van de zee langs het Hollands Diep (en omgeving) is in West-Brabant bijna overal alleen dijk- en kunstwerkversterking als maatregel tegen hoogwateroverlast een optie. Niettemin is het streefbeeld om te komen tot een water-robuuste inrichting breed van toepassing. Wij zien dan ook zeker kansen om bij krekens en binnenwateren (denk aan beken en kleinere rivieren) volgens het gedachtegoed van punt 2 in de visie (herinrichting beeklandschap) tot passende, klimaatbestendige oplossingen te komen.

8.2 Klimaatopgave Ravenstein-Lith

47

De gemeente Oss wil bijdragen om tussen Ravenstein en Lith klimaatopgaven te verknopen met andere opgaven.

Reactie

Wij zien de gecombineerde aanpak van dijkversterking en rivierverruiming langs dit traject van de Maas net als de gemeente Oss als een belangrijke ontwikkeling om juist opgaven te verknopen. De gebiedsgerichte aanpak met rivierverruiming maakt het behoud van landschappelijke kwaliteiten mogelijk, leidt tot versterking van de recreatieve aantrekkelijkheid van het gebied en versterkt de kwaliteit van de leefomgeving. Niet voor niets is het traject Ravenstein-Lith ('Meanderende Maas') een koploperproject voor rivierverruiming. Wij juichen van harte de gekozen aanpak en de wil van de gemeente Oss toe om hieraan te blijven bijdragen door andere opgaven hieraan te verknopen. We kijken ernaar uit om de gebiedsgerichte aanpak, met de inzichten vanuit breed, diep en rond kijken, hier verder vorm te geven.

8.3 Water-robuuste inrichting van Brabant

32, 51, 59, 67, 69

Inspreker 32 vraagt of waterberging ook in stedelijke gebieden voorzien is.

ZLTO ziet de noodzaak van een water-robuuste inrichting van Brabant en is positief over de inzet van lokale gebiedskennis van agrariërs daarbij. Geconstateerd wordt dat verinnerlijking nodig is bij partijen en dat dit een uitdagend proces is.

De Vlaamse Milieumaatschappij geeft toelichting hoe in Vlaanderen wordt omgegaan met vasthouden en bergen van water in de bodem. Zij noemt de gewestelijke stedenbouwkundige verordening inzake hemelwaterputten en de code van goede praktijk voor het ontwerp, de aanleg, het onderhoud van rioleringsystemen en een studie over infiltratiesnelheden. Het Vlaamse Departement van landbouw wijst bovendien op innovatieve technieken en het open houden (niet verhard) van de ruimte.

Reactie

Wij constateren dat partijen de noodzaak zien van water-robuste inrichting en bereid zijn om daarbij kennis te delen en samen naar oplossingen te zoeken. Dat waarderen wij. De Vlaamse voorbeelden zijn daarbij meer dan wenselijke input. Ook in en om stedelijk gebied is waterrobustheid aan de orde.

8.4 Waterbesparing voor klimaat

60

De BMF en de terreinbeheerders willen samen met agrariërs werken aan de waterbeschikbaarheid vanuit de ondergrond (onttrekkingen). Waterbesparing, water vasthouden, andere teelten, water langer in de keten houden door bijv. hemelwater te gebruiken voor laagwaardige toepassingen.

Reactie

Het verheugt ons dat er draagvlak is voor het water-robust maken van Brabant en met name dat partijen de bereidheid tonen om dat samen te doen. In de geest van de omgevingsvisie is dit cruciaal, zeker omdat ogenschijnlijk tegengestelde belangen baat kunnen hebben bij een gemeenschappelijke en samenhangende aanpak. Dat is onderdeel van de robuustheid die we nastreven.

Wat ons betreft is de waterbeschikbaarheid hierbinnen een essentieel onderdeel. De voorgestelde maatregelen komen dan ook zeker aan de orde bij de uitwerking van de omgevingsvisie in programma's en zijn nu al aan de orde bij het Provinciaal Milieu- en Waterplan (PMWP 2016-2021).

8.5 Teelten/teeltwijzen

7, 32, 51, 59, 69

Bij de klimaatopgave ligt de nadruk op het aspect water. Er moet ook aandacht zijn voor maatregelen in de lucht waaronder het terugdringen van broeikasgassen. Het IVN de Groene Zoom bepleit best practices om de emissie van broeikasgassen te beperken en CO₂ vast te houden/ leggen in de bodem.

ZLTO stelt dat men andere, meer klimaatbestendige gewassen wil. Alternatief is ook klimaatonafhankelijk telen, met teelt ondersteunende voorzieningen, kassen, containervelden. Meer plantaardig eiwit telen kan betekenen: niet meer in de (volle) grond telen. De provincie moet dit dan wel ruimtelijk faciliteren. Buiten de grond telen is bovendien beter voor de waterkwaliteit en de waterbehoefte.

Volgens het Vlaamse departement van landbouw is bij klimaat robuuste teelten aandacht nodig voor ziekteresistentie en economisch rendement. In de beekdalen is het nodig het water beter vast te houden. Dat vergt aanpassingen in de landbouw door verharding tegen te gaan, maatregelen te treffen die water vasthouden en open ruimten te behouden.

Reactie

Bij de opgave "Klimaatproof" zien wij inderdaad een relevante rol voor nieuwe 'best practices' bij agrariërs. Wij ondersteunen deze ook van harte. Wat betreft de aandacht voor maatregelen in de lucht waaronder het terugdringen van broeikasgassen verwijzen wij inspreker graag naar de opgave Energietransitie waar een van de 5 transitiepaden de beperking van de uitstoot van broeikasgassen betreft.

Het buiten de grond telen, bijvoorbeeld op tafels of op containervelden, heeft zeker milieuvordelen, maar landschappelijk is dit soms minder of niet gewenst. Goede inpassing en maatwerk en juiste locatiekeuze zijn hier nodig. Graag denken wij hier met inspreker verder over. Evenals over de mogelijkheden voor het telen van plantaardige eiwitten.

Wat betreft de opmerking dat klimaat robuuste teelten ziekteresistent moeten zijn, delen wij dat dit een belangrijk aandachtspunt is. Voor het al dan niet rendabel zijn, laten wij dit graag over aan de ondernemer en de markt.

8.6 Grondgebruik

51

Volgens de inspreker moet niet alleen de verantwoordelijkheid van de grondeigenaar, maar ook die van de grondgebruiker erkend worden bij het klimaatproof maken van Brabant. Steeds minder vaak is de eigenaar van de grond namelijk de gebruiker.

Reactie

Als dat vanuit het bereiken van een doel nodig is, wordt uiteraard ook de grondgebruiker aangesproken. Waar het gaat om vrijwillig beheer van gronden, is de grondeigenaar aan zet. Wij verduidelijken dit in de tekst van de visie.

8.7 Agrariërs helpen klimaatproof te worden

51, 59

ZLTO wil helpen bij het klimaatproof worden. Zij doen de suggestie voor het leggen van een dubbelbestemming op agrarische grond met passende beloning voor de eigenaar. Of via (betaalde) waterberging of via experimenten met bijv. CO₂-opvang.

Reactie

Wij zijn verheugd over uw positieve insteek om bij te dragen aan het klimaatproof maken van Brabant. Ook voor de sector zelf is het uiteraard van belang om toekomstbestendig te zijn onder veranderende fysieke omstandigheden. Wij trekken bij de uitwerking van deze visie graag met u op, waarbij de diverse oplossingsrichtingen en de financiering daarvan onderdeel uitmaken van het maatschappelijke en politiek-bestuurlijk debat.

8.8 Grond ruilen voor klimaat

30

Inspreker vraagt aandacht voor grondmobiliteit om het juiste grondgebruik op de juiste plek te krijgen (grondruil).

Reactie

De suggesties die inbrenger doet rond grondmobiliteit betrekken wij bij de verdere uitwerking van ons beleid omdat grond veelal een belangrijke factor is bij het kunnen realiseren van doelstellingen. Dit geldt zeker ook voor de opgave Klimaatproof.

Andere teelten en andere teelsystemen zijn eveneens belangrijke aspecten als het gaat om klimaatbestendigheid, waterrobustheid en een duurzame, toekomstbestendige landbouw. De aangedragen suggesties worden betrokken bij de uitwerking van de visie naar programma's.

8.9 Herbegrenzen van het Natuurnetwerk Brabant (NNB)

32

Het vernatten van beekdalen is ingrijpend en kan reden zijn om het NNB te herbegrenzen.

Reactie

In de uitwerking van het concept robuuste beeklandschappen spelen de beekdalen een belangrijke rol, naast de hoge zandgronden waar op basis van de omgevingsvisie streven naar het beter vasthouden en (laten) inzigen van water. Vergroten van waterbergend vermogen in bijvoorbeeld

beekdalen leidt niet altijd tot (permanente) vernatting en ook functiecombinaties lijken in de toekomst mogelijk. In geval er noodzaak is tot functieverandering is herbegrenzing van het NNB op basis van huidig beleid al mogelijk. Het behoud hiervan lijkt plausibel.

Consequenties voor tekst omgevingsvisie

-onder "wat gaan we in ieder geval doen": ook grondgebruikers noemen

9. Slimme netwerkstad (Hoofdstuk 6.5)

9.1 Opgave slimme netwerkstad

7, 39 en 50

De opgave Werken aan de slimme netwerkstad spreekt de inspreker 39 zeer aan en deelt de analyse waarmee de opgave wordt ingeleid volledig. Inspreker zet de werkwijze van de Omgevingsvisie en de huidige samenwerking in de subregio Breda met de andere gemeenten en provincie graag door. Inspreker 50 vraagt explicieter de intrinsieke waarde van de (grote) steden te benoemen als vitale leefomgevingen en ook vaak als motoren in de economische en maatschappelijke dynamiek in Noord-Brabant. Verder verwacht inspreker 50 dat de Omgevingsvisie helder maakt waar de provincie in de opgaven Werken aan de slimme netwerkstad voor staat en welke principes en randvoorwaarden door de provincie worden gehanteerd met een aanzet en commitment voor een effectief instrumentarium en samenwerkingsmodel. Inspreker 7 constateert spanning tussen het uitgangspunt te verstedelijken binnen bestaand stedelijk gebied en het uitgangspunt meer groen en ruimte toe te voegen vanwege klimaat- en gezondheidsdoelen. Inspreker vraagt in de Omgevingsvisie en de verdere uitwerking aandacht om deze aspecten in de integrale afweging toe te voegen aan de ladder van duurzame verstedelijking. Inspreker is verder van mening dat het zinvol is te kijken naar een verdere verbreding van de Regionale Ruimtelijke Overleggen naar 'Regionale Omgevingsoverleggen' waarbij naast mobiliteit, wonen en werken de vijf hoofdopgaven in onderlinge samenhang worden geagendeerd.

Reactie

Wij zijn blij dat insprekers de opgave rondom de slimme netwerkstad herkennen. Wij volgen de redeneerlijn van de inspreker 7 dat de verschillende opgaven in samenhang moeten worden gezien en aangepakt. Een integrale blik bij de toepassing van de ladder van duurzame verstedelijking ligt daarbij voor de hand. Het bestaande regionale overleg waar we sinds enkele jaren met partners afspraken maken over mobiliteitsopgaven en de ruimtelijke opgaven willen we graag verbreden naar een regionaal overleg waarbij we op het juiste schaalniveau integraal samenwerken aan de uitwerking van de 5 hoofdopgaven van de omgevingsvisie. De wijze waarop we dit kunnen gaan doen werken we de komende periode graag met onze partners verder uit. Wij zullen de betreffende passage hierop aanpassen.

9.2 Verstedelijking

43 en 64

Insprekers onderschrijven de uitgangspunten en doelen ten aanzien van duurzame verstedelijking. Inspreker 64 wil daarbij graag samen werken aan de verdere revitalisering van kernen in haar gemeenten. Inspreker 43 vraagt helderheid of de passage: "uitbreiding van het bestaand stedelijk gebied in steden en dorpen (..)" geldt ten behoeve van woningbouw of ook voor uitbreidingen van bedrijventerreinen en van het bestaand stedelijk gebied in het algemeen. Inspreker vraagt om de passage voor alle uitbreidingen van het stedelijk gebied te laten gelden.

Reactie

Deze passage richt zich op de uitbreiding van het stedelijk gebied en heeft daarmee automatisch betrekking op alle functies en stedelijke ontwikkelingen.

9.3 Kernen in het landelijk gebied

9, 13, 18, 22, 43, 47, 52, 64

De insprekers zijn van mening dat de landelijke kernen en het buitengebied onvoldoende concreet belicht worden. Verschillende insprekers (9,13,18) vragen meer aandacht te geven aan de transities die in het Brabantse buitengebied gaande zijn, zoals leefbaarheid, economische dynamiek,

vestigingsklimaat, VAB's en Daily urban systems. Wat betreft de insprekers is het buitengebied en de daarin gelegen dorpen méér dan een stedelijk uitloopgebied en vragen de provincie hoe zij de wederkerigheid ziet tussen steden en dorpen met buitengebied. De kwaliteit van de periferie staat onder druk door krimp en terugloop van voorzieningen. Om deze gebieden vitaal en bewoonbaar te houden moet, volgens de inspreker, niet alleen gekeken worden naar de kwaliteiten van deze gebieden als uitloopgebied voor steden, maar ook als waardevol woon- en werkgebied met zijn eigen uitdagingen.

Dit komt ook terug in de reactie van inspreker 52, die benadrukt dat de nadruk in het document te veel op de stedelijke opgaven ligt en de interactie tussen stad en platteland onvoldoende aandacht krijgt.

Anderen (43, 64) vinden dat deze opgaven wel goed beschreven staan, maar verspreid door het document. Hierdoor blijft de samenhang, en daarmee de opgaven en de kansen, voor het platteland volgens de insprekers onderbelicht. Zij verzoeken om expliciet aandacht te besteden aan de transitie van het landelijke gebied, niet alleen in de Omgevingsvisie, maar ook in de programma's. Voor dit laatste zien zij een kans in gebiedsgerichte programma's.

Reactie

De hoofdoggaven van de Omgevingsvisie spelen zowel in de stedelijke gebieden als op het platteland. Daarom maken wij bewust geen scherp onderscheid tussen deze typen gebieden. Vanuit de opgave slimme netwerkstad willen wij juist de samenhang tussen steden en omliggende kernen benadrukken en versterken. Door het overleg rondom wonen en werken op het juiste schaalniveau in te steken (Daily urban systems) wordt juist ook aan een goed woon- en leefklimaat in deze gebieden gewerkt.

Uiteraard verschilt de dynamiek en de aard van de opgaven in onze provincie wel van plek tot plek. Juist vanwege deze verschillen zijn er onlosmakelijke verbindingen tussen stad en omliggende gemeenten, die kansen bieden voor het in samenhang bezien van de verschillende hoofdoggaven. De opgaven die insprekers benoemen, onderschrijven wij in onze visie en graag willen wij met de insprekers werken aan deze opgaven.

9.4 Mobiliteit

8, 21, 52

Inspreker 8 is van mening dat bij een comfortabel en betrouwbaar verkeers- en vervoersysteem spreiding van het gebruik van de infrastructuur in plaats van meer wegen aanleggen en het voorkomen van mobiliteit van belang zijn. Inspreker is van mening dat beide onderbelicht zijn in het Ontwerp.

Inspreker 52 benoemt de multimodale bereikbaarheid zowel over het water, per trein, per auto en per fiets als unieke kans voor de hele Brainport-regio vraagt deze kans in de Omgevingsvisie op te nemen. Inspreker vraagt aandacht voor de bereikbaarheid van het buitengebied en vindt dat zij daar samen met de provincie moet investeren om het buitengebied bereikbaar te houden voor het openbaar vervoer.

Inspreker 21 is van mening dat planningscycli van 12 jaar voor nieuwe infrastructuur niet goed verenigbaar zijn met het huidige verandervermogen op het gebied van mobiliteit. Inspreker verzoekt de capaciteitsuitbreiding van de infrastructuur op zo kort mogelijk termijn te realiseren vanwege de forse groei van mobiliteit en daarbij tegelijkertijd de inrichting ervan zo flexibel mogelijk te maken zodat ingespeeld kan worden op nieuwe mogelijkheden. Inspreker vraagt de provincie met bedrijven die een voortrekkersrol spelen het verandervermogen te vergroten.

Reactie

We zetten met de insprekers graag in op een comfortabel en betrouwbaar verkeers- en vervoersysteem dat keuzes biedt aan mensen en bedrijven om hun mobiliteitsbehoeften zo optimaal mogelijk in te vullen. Waar mogelijk doen we dat via een systeem waarin fiets, bus, trein, (vracht)auto, binnenvaart en luchtvaart geen gescheiden werelden zijn. We werken echt multimodaal om aan de mobiliteitsvraag te voldoen, zowel voor personenvervoer als voor goederenvervoer. Met insprekers bekijken we graag waar verdere verbetering mogelijk is.

Wij zijn het met de inspreker 8 eens dat naast een toereikende infrastructuur het feitelijke gebruik, spreiding en het voorkomen van mobiliteit een rol spelen. Voor ons staat de gebruiker centraal. We willen aansluiten bij de regionale verplaatsingsbehoeften en beleving van reizigers. We zetten zowel in op het verminderen van de vraag naar mobiliteit (bijvoorbeeld door het stimuleren van telewerken, carpoolen of autodelen of door ruimtelijke ontwikkelingen beter af te stemmen op het mobiliteitssysteem), als op het veranderen van de vraag (door bijvoorbeeld het stimuleren van het gebruik van efficiëntere en duurzamere alternatieven zoals fiets en openbaar vervoer), als op het verduurzamen van de voertuigen en het gebruik van de voertuigen (e-mobiliteit). Wij zullen dit verhelderen in de definitieve tekst.

Net als de inspreker 21 zien wij het belang om flexibel in te kunnen spelen op de veranderingen in de mobiliteitsvraag. We zien de mobiliteit in hoog tempo veranderen als gevolg van onder meer technologische ontwikkelingen. Voorbeelden daarvan zijn de komst van de zelfrijdende auto, de groei van het aantal elektrische auto's, bussen en fietsen en de groei van het aantal deeldiensten. De provincie maakt zich klaar voor deze transitie. Wij zijn bezig onze plannings- en financieringssystematiek te vernieuwen om sneller in te kunnen spelen op dergelijke ontwikkelingen.

9.5 Brainport Eindhoven

24, 27, 43, 50, 52

Insprekers vragen op een nadrukkelijke wijze de nationale betekenis van de Brainport Eindhoven een plaats te geven in de Omgevingsvisie. Ondanks dat de mainportstatus in de ontwerp-visie is benoemd vinden insprekers 27 en 43 het belangrijk dat ook REOS, Regio envelop en de Brainport Nationale Actieagenda nadrukkelijk in de Omgevingsvisie te benoemen. Ook vragen insprekers het instrumentarium in de Omgevingsvisie op te nemen dat nodig is om uitvoering te geven aan de verschillende programma's binnen het Brainportgebied. Inspreker 24 streeft daarbij naar een instrumentarium dat door alle gemeenten in de Metropoolregio Eindhoven wordt gedragen.

Reactie

Brainport is één van de economische kerngebieden van Nederland. Gelet op de toenemende internationale concurrentie tussen stedelijke regio's is het belangrijk om met elkaar te blijven werken aan de verdere versterking van concurrentiekracht en innovatievermogen van de Brainport Eindhoven. Uiteraard blijven wij dat doen via de genoemde programma's en agenda's.

Wij hebben ervoor gekozen in de Omgevingsvisie niet alle instrumenten, agenda's en programma's op te sommen. Bij de uitwerking van Omgevingsvisie komt het belang van Brainport en het gezamenlijk werken aan de opgaven in deze regio terug.

9.6 Samenwerking

31 en 37

Inspreker 31 onderschrijft de ambitie voor de slimme netwerkstad en denkt graag mee naar de verdere uitwerking. Inspreker vraagt aandacht dat het mobiliteitsnetwerk tussen steden en dorpen voor iedereen toegankelijk is zodat de bereikbaarheid van omliggende steden gewaarborgd is, met name ook voor de kleinere kernen in haar gemeente. Inspreker is van mening dat het landschap waaronder het Van Gogh Nationaal Park i.o. een authentiek Brabants landschap met unieke natuur, kleinschalig

agrarisch beken- en cultuurlandschap vormt met unieke cultuurhistorische parels. Natuur- en stedelijke ontwikkeling kunnen in dit gebied uitstekend samengaan en wil daarbij graag inbreng blijven leveren. Inspreker 37 vraagt te investeren in multimodale bereikbaarheid en deze vooral te richten op versterking van zowel de externe- en interne verbindingen als het oplossen van bestaande knelpunten.

Reactie

Een effectief mobiliteitsbeleid vereist naar onze opvatting een gebiedsgerichte regionale samenwerking op de schaal van de daily urban systems waarbinnen het grootste deel van de verplaatsingen wordt gemaakt. We willen daarom de regionale samenwerking binnen de ontwikkeldagen Mobiliteit & Ruimte continueren, waarbij we mobiliteit niet als doel op zich zien, maar als middel om ruimtelijk-economische ambities te faciliteren. Vanuit de regionale mobiliteitsbehoeften bezien we gezamenlijk met regionale partijen hoe we het gehele multimodale mobiliteitsnetwerk zo optimaal mogelijk kunnen inrichten. Aandachtspunten daarbij zijn hoe en met wie, waarbij naar onze opvatting sprake is van maatwerk naar onderwerp en per regio. Beide sprekers zijn al betrokken bij deze ontwikkeldagen.

De Provincie Noord-Brabant is evenals de gemeente Heusden reeds betrokken bij de verdere ontwikkeling van het Van Gogh National Park i.o., waar de wisselwerking tussen de diverse ontwikkelingen in het gebied centraal staat. Wij blijven samenwerken aan het versterken van de kwaliteit van dit gebied door het combineren van behoud en ontwikkeling.

9.7 Fiets

10 en 45

Inspreker 10 adviseert om samen met gemeenten een speerpunt op te richten om te stimuleren dat mensen gaan en blijven fietsen. Dit draagt bij aan de gewenste slimme en duurzame mobiliteit waarvan het Ontwerp spreekt. Ook vraagt inspreker aan de provincie extra aandacht te besteden aan de dreiging dat de traditionele fietser mede door de toename van elektrische fietsen echt de zwakke verkeersdeelnemer dreigt te worden.

Inspreker 45 ziet voor de opgave Werken aan een slimme netwerpstad meekoppelkansen met gezondheid. Goede e-fiets- en ov-verbindingen tussen steden en dorpen leveren een bijdrage aan gezond bewegen, het voorkomen van overgewicht en diabetes. Daarnaast verbetert dit de luchtkwaliteit.

Reactie

Het stimuleren van het fietsgebruik en de verbetering van de verkeersveiligheid voor fietser is en blijft voor de provincie een prioriteit. Wij zijn het met de inspreker eens dat de ontwikkeling van e-fietsen voor extra fietsmogelijkheden zorgt. Uiteraard heeft de verkeersveiligheid door de toename van snelheid van (elektrische) fietsen ook onze aandacht.

9.8 Verkeersveiligheid

22

Inspreker vraagt een vertaling van het belangrijke aandachtspunt van het stijgend aantal verkeersongevallen als gevolg van toenemende drukte naar de ambitie voor een veilige leefomgeving. Tevens vraagt inspreker om een gezamenlijke inzet met gemeenten om de kwaliteit van de leefomgeving rondom steden en vervoerscorridors te verbeteren.

Reactie

Verkeersveiligheid is onderdeel van de brede basisopgave rondom een veilige en gezonde leefomgeving. Als wegbeheerder zorgen wij voor een verkeersveilige inrichting van onze wegen, die voldoet aan de richtlijnen van CROW/Duurzaam Veilig. Wij geven ook invulling aan een regierol

voor verkeersveiligheid in de regio. Zo hebben wij samen met gemeenten, Rijkswaterstaat en de politie het Brabantse Verkeersveiligheidsplan opgesteld. Wij werken in dit kader aan gedragsbeïnvloeding/-verandering, bijvoorbeeld door samen met gemeenten in te zetten op verkeerseducatie in het basisvoortgezet en middelbaar beroepsonderwijs, en met de campagne Brabant gaat voor NUL verkeersdoden. Tevens stimuleren en faciliteren wij onze partners bij de integrale aanpak van verkeersveiligheid en zetten we in op verbetering van de verkeersveiligheidsdata. Wij voegen in de tekst van de Omgevingsvisie toe dat wij aandacht besteden aan verkeersveiligheid.

9.9 Buisleidingen

26 en 50

Inspreker 50 is van mening dat het vervoer van gevaarlijke stoffen over spoor, weg en ondergrond vaak op gespannen voet staat met het woonmilieu. Inspreker 50 vraagt in de Omgevingsvisie op te nemen dat de aanleg van een nieuw buisleidingen tracé nabij en door het stedelijk gebied daarom niet wenselijk is. Ook inspreker 26 vraagt om het transport van chemische stoffen door buisleidingen in de Omgevingsvisie zodanig uit te opnemen dat er geen conflicten met huidige en toekomstige bestemmingen kunnen ontstaan bij de aanleg van nieuwe buisleidingen zoals de buislijnverbinding tussen Rijnmond en Chemelot in Zuid-Limburg.

Reactie

Buisleidingen zijn voor de provincie Noord-Brabant een belangrijke transport modaliteit. Dankzij buisleidingen(transport) worden wegen en spoor ontlast en wordt de efficiëntie en veiligheid van onze bedrijven verbeterd. Het netwerk van buisleidingen in Nederland is tot stand gekomen na veelvuldig en uitgebreid overleg vanuit het Rijk met provincies, gemeenten en het betrokken bedrijfsleven. Belangrijk uitgangspunt is het voorkomen van negatieve gevolgen voor de omgeving door de tracés zo te kiezen dat er zo min mogelijk sprake is van nadelige gevolgen voor andere belangen. Niettemin kunnen daarbij grondeigenaren of gemeenten in hun belang getroffen worden door de aanwezigheid van een buisleidingenstrook over hun grondgebied. Wel geldt de eis dat daarbij wordt voldaan aan de normen voor externe veiligheid (voldoende afstand, wanddikte, beschermende maatregelen).

9.10 Infrastructuur

32, 60

Inspreker 60 vraagt aan de Omgevingsvisie de ambitie toe te voegen dat de mobiliteitsinfrastructuur in de toekomst ook natuur inclusief is zodat deze infrastructuur meervoudige doelen dient: verbinden van plaatsen, van natuurgebieden, het ontlasten van de omgeving en de landschappelijke beleving van reizigers vergroten.

Inspreker 32 vraagt in de Omgevingsvisie expliciet te benoemen dat de Rijksweg A4 uitsluitend als verbindingssas en niet als ontwikkelingsas wordt gezien. Inspreker wil West-Brabant en de Zeeuwse Delta immers als open zone tussen de verstedelijkte regio's Rotterdam en Antwerpen handhaven.

Reactie

Bij de aanleg van infrastructuur vinden wij -ook in ons huidige beleid- een goede inpassing van de weg in zijn omgeving van groot belang. Dat is meer dan 'slechts' een goede landschappelijke inpassing. Wij gaan voor de inrichting van het gebied in samenspraak met de partijen in het gebied, zoals gemeenten, omwonenden en waterschappen, op zoek naar meekoppelkansen voor natuur- en landschapontwikkeling.

Wij volgen inspreker 32 dat de landschappelijke kwaliteit en openheid in West-Brabant en de Zeeuwse Delta waardevol is voor de (ervaren) omgevingskwaliteit. In de ontwerp- omgevingsvisie benoemen wij geen verbindingssassen of ontwikkelassen. Door het denken in termen van de netwerkstad en (binnen)stedelijke concentratie van wonen en werken in stedelijke regio's is de

discussie nu vooral waar dan in/nabij de stedelijke regio's/de knooppunten/centrumsteden de groei plaats moet vinden.

Verstedelijking en (economische) ontwikkeling langs de A4 ligt daarom op de meeste plekken niet voor de hand. Bij de afweging hanteren wij de nieuwe manier van samenwerken met diep, rond, breed kijken en de kernwaarden die in deze visie zijn uitgewerkt.

9.11 Luchtvaart

33 en 60

Inspreker vraagt aandacht voor de negatieve effecten van het vliegverkeer op vliegveld Eindhoven en de landzijdige mobiliteit van en naar vliegveld Eindhoven. Inspreker vraagt om bezinning op verdere groei van de luchtvaart. Inspreker doet een aantal voorstellen om de schadelijke effecten van het huidige vliegverkeer zoveel mogelijk te beperken en vraagt de zienswijze en onderliggende manifest in overweging te nemen bij het verder ontwikkelen van de Omgevingsvisie en daaruit voortvloeiende programma's en projecten en is willen daar ook graag aan bijdragen.

Inspreker 60 vraagt in de Omgevingsvisie in te gaan op de rol van de luchtvaart. Immers de huidige vliegbewegingen op Eindhoven Airport zorgen al voor veel overlast en de luchtvaart kan volgens diverse scenario's enorm groeien. Inspreker is van mening dat dit haaks staat op de mondiale klimaatambitie en vindt dat de effecten van de luchtvaart op de omgeving en het ecosysteem juist drastisch moeten verkleinen.

Reactie

Wij vinden het belangrijk dat luchthavens in onze provincie zich duurzaam ontwikkelen. Dit geldt ook voor Eindhoven Airport. In de zomer van 2018 hebben wij met andere betrokkenen bij Eindhoven Airport bestuurlijk afgesproken te starten met een proefcasus om te komen tot een meer kwalitatieve ontwikkeling van Eindhoven Airport, gericht op het creëren van toegevoegde waarde voor de Brabantse economie met meer aandacht voor leefbaarheid en duurzaamheid. Randvoorwaardelijk is een modern proces van participatie door de directe en indirecte omgeving. Ook hebben wij aangegeven dat versterking van de landzijdige bereikbaarheid en de internationale bereikbaarheid per spoor een belangrijk onderdeel is voor de ontwikkeling van Eindhoven Airport. In dit traject hopen we concreet invulling te kunnen geven aan de omslag naar een slimmere en duurzamere, en meer op kwaliteit gestuurde luchtvaart- en luchthavenontwikkeling. Wij zullen de tekst in de Omgevingsvisie m.b.t. de ontwikkeling van de luchtvaart verhelderen.

9.12 Spoor

71

Inspreker vraagt de provincie samen te werken met de provincie Gelderland aan de verbetering van de IJssellijn, onder meer door de verdubbeling van de spoorbrug bij Ravenstein. Daarbij geeft inspreker de provincie in overweging hierover tevens een zienswijze bij de provincie Gelderland in te dienen.

Reactie

De verbetering van de IJssellijn heeft zeker onze aandacht. Afgelopen jaar hebben wij hiervoor tezamen met de provincies Overijssel en Gelderland een studie laten uitvoeren. Over de verbetering van deze spoorverbinding inclusief de spoorbrug bij Ravenstein hebben wij momenteel overleg met het Rijk als eigenaar van deze infrastructuur. Het indienen van een zienswijze richting de provincie Gelderland vinden wij daarom niet zinvol.

Consequenties voor tekst Omgevingsvisie

In 6.5 Werken aan de slimme netwerkstad (p69) vervangen we de zin "we organiseren regionale tafels (...) maken" door:

"we organiseren regionale tafels waarin we integraal samenwerken aan de uitwerking van de 5 hoofdpogaven van de omgevingsvisie. Het overleg vindt daarbij plaats op een bij het onderwerp passend schaalniveau. De wijze waarop werken we de komende periode met onze partners verder uit."

De 2^e bullet op pag. 66 vervangen door:

Uitbreiding van het bestaande stedelijk gebied in steden en dorpen is alleen wenselijk vanuit kwalitatieve overwegingen en bij een concrete marktvrage. Herbestemmen is het nieuwe bouwen: als gevolg van economische, technologische en maatschappelijke ontwikkelingen staan de steden en dorpen van Brabant steeds vaker voor (omvangrijke) herbestemmings- en transformatieopgaven in hun bebouwde gebied. Hier liggen interessante kansen voor het toekomstbestendig maken van het stedelijk gebied, maar ook voor het creëren van ruimte voor nieuwe economische ontwikkelingen en voor woningbouw! De komende 10 jaar ligt er een forse woningbouwopgave (ca 120.000 woningen), daarna loopt de woningbouwopgave in omvang terug. Dat betekent dat we komende 10 jaar dé kans hebben om de kwaliteit van het stedelijk gebied op orde te brengen en de leegstand aan te pakken. We brengen met onze partners de transformatiepotenties in beeld en onderzoeken gezamenlijk hoe we deze opgaven kunnen aanpakken. We dragen bij aan de realisering van grote, complexe transformatieopgaven.

Op pag. 66 wordt in de 8^e bullet de tekst "... te zorgen voor goede fietsverbindingen .." vervangen door: "... te zorgen voor goede verkeersveilige fietsverbindingen.."

We passen de eerste bullet pag. 68 aan tot:

Slimme en duurzame mobiliteit:

We zetten in op een comfortabel, veilig en betrouwbaar verkeers- en vervoersysteem dat keuzes biedt aan mensen en bedrijven om hun mobiliteitsbehoeften zo optimaal mogelijk in te vullen. Het gaat daarbij om een systeem waarin fiets, bus, trein, (vracht)auto, binnenvaart en luchtvaart geen gescheiden werelden zijn. We werken echt multimodaal om aan de mobiliteitsvraag te voldoen, zowel voor personenvervoer als voor goederenvervoer. Doel is het verbeteren van reistijden en het vergroten van de betrouwbaarheid van de reistijden op internationaal, interregionaal en stadsregionaalniveau en het reduceren van de uitstoot van broeikasgassen door het verkeer. Congestiearme .. etc.."

Als derde bullet toevoegen op pag. 69 toevoegen:

We zetten in op een duurzame ontwikkeling van Eindhoven Airport met een goede balans tussen het economische belang van de luchthaven en belangen op het vlak van leefbaarheid en milieu. We actualiseren in overleg met partners ons luchtvaartbeleid, gericht op een omslag naar een slimmere, duurzamere en meer op kwaliteit gestuurde luchtvaart en luchthavenontwikkeling.

Nieuwe bullet toevoegen op pag. 69:

"We werken aan een mobiliteitssysteem dat de ruimtelijk-economische ontwikkeling van Brabant faciliteert en ruimtelijk goed is ingepast. Bijvoorbeeld door ruimtelijk te verdichten rondom openbaar vervoerknooppunten, door het veraangename van openbaar vervoerknooppunten en door het

bevorderen van de bundeling van bedrijvigheid en logistieke stromen op terminals (bijvoorbeeld watergebonden bedrijvigheid).”

Nieuwe bullet toevoegen op pag. 69 over verkeersveiligheid

We streven naar een veilig mobiliteitssysteem. Als wegbeheerder zorgen we voor veilige provinciale wegen. Hiernaast zetten wij samen met onze partners in op gedragsbeïnvloeding en verkeershandhaving.

Voorlaatste passage over regionale tafels onder “hoe doen we dat” vervangen door:

We organiseren regionale tafels waarin we integraal samenwerken aan de uitwerking van de 5 hoofdoopgaven van de omgevingsvisie. Het overleg vindt daarbij plaats op een bij het onderwerp passend schaalniveau. De wijze waarop werken we de komende periode met onze partners verder uit.

10. Concurrerende en duurzame economie (Hoofdstuk 6.6)

10.1 Versterken innovatiekracht

21

Inspreker hecht waarde aan het maatschappelijk verantwoord ondernemen door bedrijven en het innoveren op het gebied van duurzaamheid. Inspreker vraagt de provincie kritisch te kijken naar de provinciale wet- en regelgeving zodat bedrijven door deze regelgeving niet belemmerd worden in hun innovatiekracht en zo hun rol in de energietransitie, circulair ondernemen en het behalen van de doelstellingen uit de verschillende Energieakkoorden kunnen vervullen.

Reactie

We zijn ons bewust van de steeds veranderende wereld en beseffen dat we als provincie dynamisch en flexibel moeten omgaan met wet- en regelgeving. Door telkens breed, diep en rond te kijken proberen we de Brabantse welvaart verder te versterken. Wij willen daarom die initiatieven ondersteunen die bijdragen aan een hoge levensstandaard in onze provincie én bijdragen aan het oplossen van complexe maatschappelijke vraagstukken. Wij streven er naar dat regelgeving vernieuwers en voorlopers bij hun initiatieven niet onnodig belemmert. Wanneer zulke initiatieven juist door hun technische en sociale innovaties niet in regels en kaders passen, willen wij helpen dat deze initiatieven toch kunnen rekenen op de ruimte die zij nodig hebben om deze maatschappelijke meerwaarde te creëren.

10.2 Overschot aan bedrijventerrein

32

In de Omgevingsvisie worden de uitgangspunten gemist hoe met de geplande bedrijventerreinen wordt omgegaan. Inspreker geeft aan dat na 2030 een overschot aan bedrijventerreinen kan ontstaan.

Reactie

Het blijkt inderdaad dat uit de prognose die wij in 2014 hebben opgesteld voor werklocaties in 2030 een overschot aan bedrijventerreinen in Noord-Brabant kan ontstaan. Omdat prognoses ook momentopnames zijn, opgesteld op basis van de trends, ontwikkelingen en inzichten van dat moment, worden deze periodiek herzien. Op dit moment zijn wij met gemeenten en bedrijfsleven bezig de toekomstige vraag en aanbod van bedrijventerreinen te actualiseren. Voor West-Brabant geven de eerste resultaten aan dat het huidige aanbod kwantitatief gezien de vraag tot 2030 volgt. Omdat er ook kwalitatief nog wel een mismatch kan zijn, zullen we samen met de regio en gemeenten bezien

welke acties nodig zijn om de vraag naar en het aanbod van bedrijventerreinen nu en in de toekomst zo goed mogelijk met elkaar in balans te brengen, zowel wat betreft de hoeveelheid als ook de kwaliteit en regionale spreiding van bedrijventerreinen.

10.3 Versterking regionale structuur

37, 42

Inspreker vraagt de provincie om de versterking van de kenmerkende economische zwaartepunten in de regio West-Brabant te ondersteunen en zowel in het stedelijk als landelijk gebied te investeren in de leefomgeving. Concreet benoemt inspreker daarbij: agro-food (biobased), maak- en onderhoudsindustrie (smart maintenance), logistiek (smart logistics) en zakelijke en creatieve diensten en het verder versterken van de concentraties van kennisdiensten in de regio, met name in Breda. Insprekers 42 zijn van mening dat de Ruimtelijk Economische Agenda 'Smart Verbonden' mooi aansluit bij de hoofdpogaven beschreven in hoofdstuk 6.

Reactie

Het verzoek van de inspreker om samen investeringen te blijven doen in de leefomgeving kunnen wij ondersteunen. Zoals wij nu al via de Regionale economische agenda Midden- (Hart van) en West-Brabant samen werken aan een betere regionale economische structuur zullen wij ook in de toekomst met de regio blijven samenwerken.

Wij zijn verheugd met de huidige Regionale Agenda West- en Hart van Brabant. Omdat uitvoeringsafspraken over het algemeen kortdurender zijn dan de periode die de omgevingsvisie beslaat, hebben wij er voor gekozen geen verwijzingen te doen naar kort cyclische agenda's. Wij willen de komende jaren graag met regionale partijen blijven samenwerken aan de vitaliteit van het gebied met de omgevingsvisie als onze basis.

10.4 Circulaire economie en gebruik grondstoffen

44, 50

Inspreker 44 is van mening dat de provincie met het Ontwerp sterk inzet op de Circulaire economie en het grootschalig hergebruik van secundaire (bouw)grondstoffen. Zij vindt dat daarbij ten onrechte de indruk wordt gewekt dat momenteel onvoldoende hergebruik van secundaire bouwstoffen en van bodem en bagger plaatsvindt. Verder is inspreker van mening dat ondanks dat 100% wordt hergebruikt het grootste gedeelte van de Nederlandse behoefte aan bouwgrondstoffen en bodemtoepassingen voorzien moet worden door winning van primaire oppervlaktedelfstoffen.

Inspreker mist verder hoe de provincie uitvoering denkt te geven aan haar regierol bij de winning van oppervlaktedelfstoffen zoals benoemd in de nationale Structuurvisie Ondergrond (2018).

Inspreker 50 vraagt om verduidelijking of explicitering over welke grote kansen en forse stappen de provincie ziet zodat de Brabantse economie in 2050 vergaand circulair is. Tevens stelt inspreker dat gezien de huidige exportpositie (waarbij veel import en export plaatsvindt) de Brabantse economie überhaupt niet gesloten/circulair kan zijn.

Wat betreft de gewenste ontwikkeling van de Brabantse economie vraagt inspreker 60 om uitspraken te doen over de schaal van kringlopen ondanks dat elk proces zijn eigen optimale schaalgrootte kent. Als reden hiervoor geeft de inspreker aan dat lucht- en scheepvaart nog uitgezonderd lijken te zijn van de internationale klimaatafspraken maar wel kosten met zich mee brengen en negatieve impact op omgeving en klimaat hebben.

Reactie

Wij herkennen dat insprekers samen met de provincie op zoek zijn naar de schaal waarop onze economie naar de toekomst circulair kan worden. Wij zijn het eens met inspreker 60 dat elk proces zijn eigen optimale schaalgrootte kent. In het verder verduurzamen van onze concurrerende economie

staat voor ons voorop dat dit moet bijdragen aan een duurzame, gezonde en veilige leefomgeving voor burgers en een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor bedrijven. De mate van gewenste circulariteit hangt af van wat dit betekent voor de levenskwaliteit in het heden in sociaal, economisch en ecologisch opzicht en de invloed die dat heeft op de levenskwaliteit elders en later.

Wat betreft de zorg die inspreker 60 uitspreekt over het luchtverkeer kunnen wij melden dat wij ook daar vanuit een brede, diepe en rond manier naar kijken en onze kernwaarden uiteraard ook daar van belang vinden. Vanuit deze gedachte hebben wij zomer 2018 met andere betrokkenen bij Eindhoven Airport bestuurlijk afgesproken te starten met een proefcasus rondom Eindhoven Airport. In dit traject hopen we concreet invulling te kunnen geven aan de omslag naar een slimmere en duurzamere, en meer op kwaliteit gestuurde luchtvaart- en luchthavenontwikkeling. Daarnaast organiseert het Rijk de deeltafel duurzame luchtvaart in het kader van het nationale Klimaatakkoord. Daar zal door sectorpartijen, kennisinstellingen, milieuorganisaties en overheden bekeken worden wat er mogelijk is om de luchtvaart te verduurzamen.

10.5 Economisch belang van de agrofoodsector

32, 46, 47, 50, 69

Inspreker 69 benadrukt het economische belang van de hele agrofood keten. Inspreker 46 wil dat de provincie dit belang expliciet erkent en een strategie met de sector bepaalt om daar ook naar de toekomst toe inhoud aan te geven. Bijvoorbeeld door in te spelen op kansrijke ontwikkelingen als groengasproductie, vastleggen CO₂, energietransitie, export van agro-expertise etcetera.

Inspreker 47 wil via Agrifoodcapital, de sector en kennisinstellingen helpen de agrosector daadwerkelijk te vernieuwen. De gemeente Helmond (50) wijst op de innoverende rol van food tech in de agro sector.

Inspreker 32 wijst erop dat het economische belang van de sector afgezet moet worden tegen de niet gekapitaliseerde kosten vanuit bodem, water en lucht, gezondheid, natuur, afname biodiversiteit en klimaat.

Reactie

De provincie wil graag een sterke en veelzijdige landbouw. Haar kennis en productie zijn bron van welvaart, zij kan bijdragen aan oplossing van klimaat-en energieopgaves en vele boeren dragen bij aan agrarisch natuur-en landschapsbeheer.

Juist omdat wij het economische belang van de landbouwsector onderkennen, zetten wij ons in om deze gezond te maken waardoor deze volhoudbaar is naar de toekomst toe.

Dat betekent dat wij inzetten op een duurzame sector waarbij de negatieve impact op gezondheid, bodem, water en lucht en natuur gekeerd moet worden. Voor een gezonde sector is het inspelen op kansrijke ontwikkelingen en nieuwe mogelijkheden essentieel, evenals kennisontwikkeling, innovatie en samenwerking. Wij gaan hierover graag met insprekers en de sector in overleg.

10.6 Strakke regie en visie op landbouw nodig

2, 4, 6, 8, 32, 51, 59, 64, 70, 74

Insprekers vinden dat er strakke regie gevoerd moet worden op de landbouwsector vanuit de provincie vanwege een te grote betrokkenheid van gemeenten bij de agrarische sector. De provincie moet gemeenten sturen en richting geven. Gelet op de huidige problematiek is het duidelijk dat de sector geen zelfregulerend vermogen heeft. Er moet een duidelijke roadmap gemaakt worden waar we met de sector heen willen. Andere insprekers geven daarbij aan dat er in Nederland geen toekomst is voor de intensieve veehouderij. Zij verwijzen naar een krantenartikel onderschreven door 28 hoogleraren.

De provincie moet kiezen voor biologisch, natuur-inclusief of circulair streekgebonden bedrijvigheid en het spoor van grootschalige industrieel-agrarische bedrijvigheid verlaten. Industriële agrarische

bedrijvigheid voor zover die overblijft hoort thuis op bedrijventerreinen. De stimulering van de gewenste bedrijvigheid moet gepaard gaan met -warme- sanering van en krimp van de veestapel. Insprekers 51 en 59 benoemen expliciet dat het belangrijk is dat beide productiewijzen, het spectrum High tech- Low tech, oftewel de verscheidenheid aan enerzijds extensieve, mede op beleving en direct de consumenten gerichte productie en anderzijds high tech bedrijven met grote stallen, kassen en containervelden worden (h)erkend en ondersteund. Dit is belangrijk voor de verdere ontwikkeling van de sector omdat ze elkaar wederzijds beïnvloeden. IVN De Groene Zoom vindt West-Brabant uitermate geschikt om de regio te voorzien van duurzaam geproduceerd voedsel.

Reactie

Onze visie op landbouw is opgenomen in de Uitvoeringsagenda Brabantse Agrofood. Hierbij erkennen wij dat er op termijn in toenemende mate verschillen ontstaan tussen de low tech en de high tech bedrijven in de sector. Wij zien binnen Brabant ruimte voor beide type bedrijven mits deze produceren met respect voor de omgeving (mens, dier, bodem, water en lucht) en er sprake is van een circulair productiesysteem.

10.7 Circulaire landbouw

6, 32, 46, 51, 58, 59, 60, 61,

Inspreker 46 geeft aan dat de landbouw onmisbaar is voor een circulaire economie, omdat 2/3 van de grondstoffen voor veevoer afkomstig is uit de voedingsmiddelenindustrie, waar het anders afval zou zijn. Volgens inspreker 69 heeft de westerse agrofoodsector wereldwijd een voorbeeldfunctie als circulaire landbouw dankzij innovatieve technieken.

Insprekers 6, 32, 61 bepleiten een volhoudbaar ecologisch evenwicht op korte termijn als basis voor een gezonde voedselproductie met circulariteit op bedrijfsniveau, of maximaal regionaal niveau. Circulaire landbouw is in hun optiek inherent aan een krimp van de veestapel. Het gaat om eerlijke landbouw met onderscheidende producten voor een eerlijke prijs. De visie moet hier (expliciet) op aankoersen. Inspreker 60 stelt dat een door de omgeving gewaardeerde veehouderij zich moet ontwikkelen richting grondgebondenheid.

Inspreker 58 stelt dat alle problemen in de veehouderij (zijn) ontstaan door het gebrek aan circulariteit. Hij wijst daarbij op het ontstaan van melkplassen, boterbergen en in het verlengde daarvan het huidige mestoverschot.

Reactie

De totale agrofoodketen vervult vanuit de voedselvoorziening een belangrijke maatschappelijk functie met een grote economische waarde. Afzet alleen in de regio of alleen in Nederland van vlees, zuivel en plantaardige producten is niet realistisch. Bovendien is dat voor een volhoudbare of duurzame sector ook niet noodzakelijk. Daarom is gekozen voor het sluiten van de kringloop op maximaal Noordwest- Europese schaalniveau. Hierbij spelen diverse factoren een belangrijke rol. Dit is enerzijds de import van veevoer en anderzijds de mogelijkheden van afzet van bewerkte mest en mineralen. Vanuit de Uitvoeringsagenda Brabantse Agrofood werken wij aan oplossingen voor beide vraagstukken waardoor wij op termijn hopen de kringloop te kunnen sluiten.

De insteek van insprekers dat circulariteit betekent dat er alleen ruimte is voor extensieve veehouderij delen wij daarom niet. Zoals al eerder overwogen zien wij in Brabant ruimte voor zowel de low tech als high tech bedrijven.

10.8 Mestbewerking

6, 51, 61, 70, 74

ZLTO meldt dat mestverwerking circulariteit kan bewerkstelligen, maar dat de regels daarvoor niet uitvoerbaar zijn, zodat de mestverwerking niet van de grond komt. Zij pleit voor regels die praktijk-proof zijn.

Milieuvereniging Land van Cuijk vindt daarentegen mestvergisting geen fundamentele oplossing, omdat het mineralenoverschot er niet door vermindert. Organische stof hoort teruggebracht te worden op het land en niet vergist te worden. Mens, dier en Peel vindt dat met technische middelen het mestoverschot niet op te lossen is en dat veel mest illegaal verdwijnt. Mestbewerking leidt tot nieuwe milieu- en landschapsproblemen, lost niets op en kost veel geld. Het mogelijk maken van mestbewerking betekent dat de problematiek rond de intensieve veehouderij blijft voortduren.

Reactie

Mestbewerking kan inderdaad bijdragen aan circulariteit en komt vooralsnog moeizaam van de grond. Dit wijten wij echter niet aan de regels maar aan het ontbreken van maatschappelijke acceptatie van de sector, de bewerkingsactiviteit en gebrek aan goede (voorbeeld)initiatieven.

Ons beleid richt zich voorts niet op mestvergisting maar op de verwaarding van mest. Vergisting kan deel uitmaken van een verwaardingstraject door de productie van groen gas, maar is zeker geen eindproduct. Het beoogde eindproduct zijn weer goed toepasbare mineralen.

Wij realiseren ons voorts dat recent is gebleken dat er in delen van het landelijk gebied illegaal mest is afgezet. Het Rijk heeft dienaangaande maatregelen getroffen en wij verwachten dat het Rijk hier stringent op toeziet. Ook hebben we zelf maatregelen genomen om mestfraude tegen te gaan. Het realiseren van voldoende bewerkingscapaciteit voor mest, gekoppeld aan de verantwoord gebruik op de bodem kan eraan bijdragen dat mest weer als grondstof in een circulair systeem wordt gebruikt. Om aantasting van landschap te beperken, is ons beleid gericht op vestiging van grotere mestbewerkingsinstallaties op bedrijventerreinen met zwaardere milieucategorieën. Voorts hebben wij een beleidsregel volksgezondheid in mestbewerkingsinstallaties vastgesteld om de gezondheid te borgen.

10.9 Innovatie en landbouw

2, 4, 46,

Inzet op technologie en innovatie biedt geen oplossing. Innovatie dempt alleen nadelige effecten maar lost deze niet op.

Inspreker 46 geeft aan dat de focus bij veehouderijen verlegd moet worden. De focus moet verlegd worden naar meer circulariteit in plaats van afname emissies omdat er anders geen innovatie komt, maar wordt vasthouden aan rechten. Inspreker wijst er daarbij op dat niet iedere impact vanuit de landbouw verminderd hoeft te worden en vraagt beleidsaanpassing.

Reactie

Innovatie is een belangrijke stimulans om te komen tot nieuwe verdienmodellen en tot een transitie naar een duurzame sector. Daarbij gaat het niet alleen om innovaties die leiden tot een high tech landbouw, maar ook innovaties om te komen tot nieuwe samenwerkingsvormen tussen boeren en consumenten, om te komen tot nieuwe verdienmodellen voor de natuurinclusieve landbouw en om de verdere verduurzaming van de biologische landbouw tot stand te brengen. Behalve innovaties bij de primaire bedrijven spelen ook innovaties bij afnemers, verwerkers (bv nieuwe combinaties van eiwitcombinaties) en toeleverende bedrijven een belangrijke rol bij een transitie van de landbouwsector.

Wij delen daarbij de vrees niet dat er geen innovatie tot stand komt door de focus te leggen op emissie beperking. Wij zien in de afgelopen periode dat juist op dat terrein innovaties tot stand komen. Overigens staat in de visie dat het gaat om beperking van de invloed uit emissies vanuit de

veehouderij en van het gebruik van mest- en bestrijdingsmiddelen. Hieruit volgt dat het niet om elke impact vanuit de landbouw gaat.

10.10 Intensief grondgebruik

4

Inspreker wijst op de beleidsvoornemens vanuit het Rijk waarbij in 2030 gronden duurzaam beheerd moeten zijn. Aandacht voor intensief grondgebruik en intensieve teelten is in de visie onderbelicht.

Reactie

Bodemkwaliteit, het weer vitaal krijgen van de bodem is een belangrijk aandachtspunt waar we in ieder geval aan gaan werken vanuit de Basisopgave maar wat ook een belangrijke rol speelt bij het klimaatproof maken van Brabant. Intensief grondgebruik, intensieve teelten zijn dan vanzelfsprekend onderwerpen die aan bod komen.

10.11 Extensivering melkveehouderij

51, 59

De ZLTO vraagt de provincie te helpen met de extensivering van de melkveehouderij samen met andere partijen. Bijvoorbeeld door het in de regels mogelijk te maken dat het gebruik van andermans grond gezien wordt als extensivering, door kavelruil en gebiedsaanpak te faciliteren.

Reactie

Daar waar vanuit klimaat en energie een zekere herinrichting van het landelijk gebied aan de orde kan zijn, kan kavelruil en gebiedsgerichte aanpak aan de orde zijn. Wij willen daarbij graag met u in overleg om te bezien of wij vanuit onze rol en positie kunnen bijdragen aan deze extensivering.

10.12 Glastuinbouw

51, 59,

Prinsenland is uitverkocht, Deurne staat onnodig op slot vanwege de PAS. In doorgroeigebieden, voor zo ver van de grond gekomen, knelt de norm van 3 hectare. ZLTO vraagt hier oplossingen. Verder ziet ZLTO de noodzaak van transitie waarbij glasbedrijven en energiewinning op dezelfde plek moeten komen of waar glastuinbouw in combinatie, in verbinding met andere bedrijven energiezuinig wordt. ZLTO vraagt steun voor deze transitie.

Reactie

Het glastuinbouwbeleid wordt op dit moment geactualiseerd. Daarbij betrekken wij ook het beleid voor de doorgroeigebieden en het beleid rondom teelt ondersteunende voorzieningen. Koppeling van ruimte voor kassen aan energiebronnen is een zinvolle, wenselijke ontwikkeling, die ook in het Klimaatakkoord een plek heeft. Wij nodigen u uit om samen met ons te bezien hoe daarin stappen gemaakt kunnen worden.

10.13 Zaadveredeling

63

Rijk Zwaan Zaadteelt en zaadhandel vraagt om maatwerk, omdat zij een apart type bedrijf is, dat meer gebouwen (laboratoria) kent dan een gewoon glastuinbouwbedrijf, veel hectares vollegrondsteelt (van zaad-planten) heeft en meer teelt ondersteunende kassen en tunnels nodig heeft. Het bedrijf is daardoor lastig in een standaardcategorie "glasteelt, vollegrondsteelt" te classificeren. Rijk Zwaan vraagt hiervoor aandacht bij het opstellen van de omgevingsverordening.

Reactie

Wij zijn ons bewust van de unieke positie die inspreker inneemt. Juist daarom hebben wij ook altijd meegewerkt aan noodzakelijke ontwikkelingen van het bedrijf. Wij zijn daarbij geen voorstander om allerlei aparte regels te maken voor uitzonderingssituaties omdat daardoor een wildgroei aan regels ontstaat. Gelukkig maakt de Omgevingswet de toepassing van maatwerk straks eenvoudiger. Hierbij werken wij vanuit een diepe, ronde en brede werkwijze. Wij gaan er daarbij vanuit dat het maatschappelijk draagvlak voor een activiteit mede bepaald wordt door een bedrijf zelf, door zich van tevoren breed, diep en rond te oriënteren of en hoe (door inpassing) het betreffende bedrijf op een specifieke locatie voor ieder een aanwinst is.

10.14 Toerisme en Recreatie

9(B), 12, 16, 23, 43, 49, 62

Insprekers vinden dat het Ontwerp te weinig aandacht besteedt aan toerisme en recreatie en de spin-off die dit kan hebben voor de economie en het vestigingsklimaat. Recreatie is volgens hen ook een belangrijke ruimtevrager. Insprekers zien hier een meerwaarde wanneer dit in de Omgevingsvisie expliciet wordt gemaakt, want het hangt volgens hen sterk samen met andere opgaven die in de visie benoemd worden, zoals cultureel erfgoed, natuur en aantrekkelijke steden.

Reactie

We zijn het met insprekers eens. We passen de tekst van de Omgevingsvisie daarom aan.

Consequenties voor tekst omgevingsvisie

Toevoegen in 6.6 duurzame, concurrerende, duurzame economie:

blz. 71 ontwerp: na de laatste zin in de subparagraaf innovatieve en concurrerende economie:
Want een goed functionerende economie stelt ons in staat te investeren in natuur, landschap, cultuurhistorie. Een fraai, beleefbaar landschap met veelzijdige natuur en cultuurhistorische elementen, historische binnensteden en karakteristieke dorpen en een gevarieerd aanbod aan recreatieobjecten in landelijk en stedelijk gebied vormen een essentiële vestigingsfactor.

blz. 75, na passage over aantrekkelijk vestigingsklimaat:

We koesteren de aspecten van de leefomgeving die Brabantse steden en dorpen aantrekkelijk maken als vestigings- en woonprovincie. Dit vraagt om investeren in behoud, versterking en belevingsmogelijkheden van het landschap met zijn natuur- en cultuurhistorische waarden. We zorgen dat er voldoende keuzemogelijkheden zijn in woonvormen, die aansluiten op de wensen van de inwoners, en het recreatieaanbod met een breed scala aan mogelijkheden van stiltegebied tot pretpark. Stad en landelijk gebied samen maken Brabant tot werk-, woon-, en recreatieprovincie bij uitstek.

11. Plan-MER

11.1 Nut en noodzaak PlanMER

32

Inspreker vraagt of planMER voor een provinciale omgevingsvisie nuttig en nodig is.

Reactie

Het planMER is een instrument om milieu-effecten te onderzoeken. Het MER bevat daarmee belangrijke informatie om een goed afgewogen besluit te kunnen nemen. Er is een planMER opgesteld. Inspreker heeft dit waarschijnlijk over het hoofd gezien.

11.2 Oplossingsrichtingen

7

De NBWB deelt het advies van de Commissie voor de m.e.r. om concrete oplossingsrichtingen voor 2030 uit te werken en hoort graag of en hoe provincie dit oppakt.

Reactie

Wij verwijzen naar onze reactie op het advies van de Commissie voor de m.e.r. De Omgevingsvisie agendeert diverse opgaven maar werkt deze nog niet uit. Bij de verdere uitwerking van de visie geven wij –waar nodig- invulling aan dit advies van de commissie voor de m.e.r. door verschillende scenario's met elkaar te vergelijken. Het nu opgestelde planMER biedt handvatten om dit voor de verschillende uitwerkingen op vergelijkbare wijze op te pakken.

11.3 Monitoring

22

Inspreker wijst op het belang van monitoring

Reactie

Het belang van een goede monitoring en beleidsevaluatie onderkennen we. In de aangevulde PlanMER wordt hier uitvoerig bij stilgestaan, We nemen hierover ook een passage op in de Omgevingsvisie.

11.4 Gezondheid

29, 45

Inspreker onderstreept het belang van een goede gezonde leefomgeving. Heeft hier ook irt MER nog vraagtekens bij.

De GGD' en roepen op om de tabel in par. 7.2 van het plan MER aan te vullen met de doorvertaling naar gezondheidseffecten. Nemen van integrale maatregelen levert zowel omgevingswinst als gezondheidswinst op.

Reactie

Wij onderschrijven het belang van een goede en gezonde leefomgeving zoals is te lezen in zowel de Omgevingsvisie als het planMER.

De gezondheid van de mens wordt bepaald door een optelling van effecten op de fysieke en psychische staat van welbevinden. De gezondheid wordt onder andere beïnvloed door allerlei milieuaspecten als geluidhinder, verslechtering van de luchtkwaliteit, veiligheidsrisico's en de beleving van landschap, cultuur en natuur. Een gezonde leefstijl is voor de gezondheid van de mens de meest bepalende factor. Een gezonde leefomgeving die uitnodigt tot beweging, sociale inclusiviteit en

welbevinden dragen daaraan bij. Daarom speelt gezondheid, evenals veiligheid en omgevingskwaliteit, een belangrijke rol bij iedere hoofdpoging. Pas bij een meer concrete uitwerking van de doelen zijn uitspraken mogelijk over de concrete invloed op de (gemiddelde) gezondheid van de Brabander.

11.5 Sociale aspect (mens) en Landbouw

69

Het aspect Mens verdient volgens het Vlaamse departement van landbouw en visserij voldoende aandacht te krijgen in plan MER en visie, bijv. t.a.v. leefbaarheid landbouwbedrijven en bij verlies grond en is er flankerend beleid met middelen? Transitie naar duurzame landbouw wordt ondersteund, maar zowel economische, ecologische als het sociale aspect moet voldoende aandacht krijgen.

Reactie

Het in het planMER gekozen beoordelingskader is zowel gericht op de mens (people en profit) als op de natuur (planet). De transitie naar een duurzame landbouw is een van de speerpunten van de visie. Hier wordt al volop aan gewerkt. In het vervolgtraject, waaronder programma's, bezien wij of er nog verdere aanscherpingen nodig zijn.

Consequenties voor tekst omgevingsvisie

In hoofdstuk 7 voegen we de volgende passage toe, die ook al werd ingegeven door het advies van de commissie voor de m.e.r. en brabantadvies en die we hier ter informatie van de lezer herhalen:

Monitoring en evaluatie

De omgevingsvisie bevat de agenda richting 2030 en 2050. Dit vraagt dat we de komende jaren monitoren of we op koers liggen. De resultaten en effecten van transitieopgaven laten zich vaak niet in eenduidige indicatoren vangen. In samenhang met de totstandkoming van programma's zetten we een monitoringssysteem op, waarbij we ook naar de (neven-)effecten kijken. Dit systeem koppelen we zo veel mogelijk aan de reguliere beleidsprocessen en evaluatiemomenten. In de aanvulling op het plan-MER van oktober 2018 zijn de contouren van een monitoringsaanpak geschetst.

Zo doende kunnen we cyclisch werken, kijken hoe het staat met de doelen en ambities, waar nodig doelen of tempo herijken en zo tevens werken aan behoud van draagkracht en draagvlak.